

Leila Töyrylä

”Kyllä se on armosta eikä ansiosta”

Körttiläispariskunnan sodanaikainen kirjeenvaihto ja kokemukset 1939–1941

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Leila Töyrylä	
Työn nimi – Title "Kyllä se on armosta eikä ansiosta". Körttiläispariskunnan sodanaikainen kirjeenvaihto ja kokemukset 1939–1941.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Syksy 2020	Sivumäärä – Number of pages 117 sivua, 3 liitettä
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Talvi- ja jatkosodan aikaan rintaman ja kotirintaman tärkein yhteydenpitoväline olivat kirjeet. Kirjeet olivat tärkeitä kummankin osapuolen henkisen jaksamisen kannalta ja niiden avulla ylläpidettiin kirjoittajien välistä suhdetta erossaolon aikana. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen savolaisen pienviljelijäpariskunnan, lida ja Kalle Pöyhösen, keskinäistä kirjeenvaihtoa sotavuosina 1939–1941 ja analysoin kirjeiden sisältöjä parisuhteen, perheen, arjen, sota-ajasta selviämisen ja kokemuksen näkökulmista. Yhtenä ulottuvuutena läpi koko työn kulkee pariskunnan körttiläisyys ja lisäksi olen käsitellyt uskoa myös kokonaan omana kokonaisuutenaan.</p> <p>Teoreettisesti tutkimukseni sijoittuu uuden sotahistorian tutkimuspiiriin, painottaen kokemusta ja keskittyen niin sanottuun tavalliseen ihmiseen, rivisotilaaseen ja hänen perheeseensä. Tutkimuksen pääasiallinen aineisto ovat pariskunnan keskinäisistä kirjeet ja kortit. Rintaman olosuhteita, paikkoja ja tapahtumia olen selvittänyt Kallen kantakortista ja hänen rykmenttinsä sotapäiväkirjoista. Lisäksi olen haastatellut perheen kolmea lasta ja saanut näin tutkimukseeni perheen sisäisen näkökulman. Keskeisinä menetelminä työssäni ovat sisällön analyysi sekä lähiluku, joiden tueksi olen tehnyt kattavaa kontekstointia. Olen vertaillut omaa aineistoani aiempien tutkimusten kirjeenvaihtoihin ja näin pyrkinyt tuomaan esiin sota-ajan kirjeenvaihdolle tyypillisiä ominaisuuksia sekä toisaalta oman aineistoni erityispiirteitä. Työni etenee teemoittain, joita ovat: kirjeiden rakenne ja kirjeissä käytetty kieli, parisuhteen ylläpitäminen, arki ja asioiden hoito, uskon toteuttaminen sota-aikana, körttiläinen sotakokemus, sodan vaikutus körttiläiseen identiteettiin, verkostojen hyödyntäminen ja vaikenemisen ulottuvuudet valittuina strategioina sekä ennen merkitys selviämisen näkökulmasta.</p> <p>lidan ja Kallen kirjeenvaihto oli aktiivista ja säännöllistä ja siitä käy ilmi pariskunnan yhteinen tavoite ylläpitää yhteyttä mahdollisimman tiiviisti. Rakenteen ja sisältöjen osalta kirjeet edustavat monin tavoin sota-ajalle tyypillisiä kirjeitä ja niissä painottuu pyrkimys arjen ja elämän jakamiseen puolison kanssa fyysisestä etäisyydestä huolimatta. Kirjeissä keskitytään arkisiin asioihin, maatilán töihin, säätilaan sekä perheen lasten ja tuttujen kuulumisiin. Usko oli keskeisessä asemassa perheen elämässä ja kirjeet ovatkin hyvin uskonnollisia, niissä käsitellään uskoa, omaa uskontilaa sekä uskon toteuttamista sota-ajan erityisolissa ja kirjeissä on usein sielunhoidollinen sävy. lida ja Kalle turvautuivat myös erilaisiin suvun, ystävien, tuttaviin ja aseveljien muodostamiin verkostoihin, joita hyödynnettiin muun muassa postin kuljettamisessa rintaman ja kodin välillä, maatilán töiden tekemisessä sekä virallisten hakemusten yhteydessä. Kirjeenvaihto sisältää myös vaikenemista. Vaikeneminen oli aiheesta riippuen sensuurin pakottamaa tai tietoinen valinta puolison suojelemiseksi. Toisinaan vaikenemisen taustalla oli myös kyvyttömyys sanoittaa nähtyä ja koettua. Monien muiden suomalaisten tavoin lida ja Kalle tulkitsevat sota-aikana näkemiään unia enteellisyyden näkökulmasta. Unia tulkitsemalla pyrittiin ennustamaan tulevaa ja siten hallitsemaan elämää epävarmoissa olosuhteissa. Ajoittain Kalle myös siirtyi unissaan kotiin perheensä luokse ja näin unet osaltaan helpottivat ikävää ja auttoivat jaksamaan.</p>	
Asiasanat – Keywords sota-aika, talvisota, jatkosota, kirjeet, kenttäposti, kokemus, parisuhde, uskonto, herännäisyys, körttiläisyys	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen teoreettinen kehys ja aiempi tutkimus	3
1.2 Aineisto, aikarajaus ja lähdekritiikki	9
1.3 Metodologia	14
1.3.1 Lähiluku, sisällön analyysi ja kirjeiden dialogisuus	14
1.3.2 Kontekstointi.....	16
1.3.3 Muistitietotutkimus	17
1.3.4 Vertailu	18
1.4 Tutkijan etiikka	19
1.5 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet	21
2 TUTKIMUKSEN KESKIÖSSÄ IIDA JA KALLE PÖYHÖNEN.....	22
2.1 Savolainen pienviljelijäpariskunta	24
2.2 Kylä- ja sukuyhteisöjensä aktiiviset jäsenet	25
2.3 Körttiläisyys arvomaailman perustana.....	29
2.3.1 Körttiläisyys Suonenjoella ja Iidan ja Kallen elämässä	29
2.3.2 Körttiläinen identiteetti	32
2.4 Alikersantti Pöyhönen	33
3 KIRJEIDEN MÄÄRÄ JA KIRJEIDEN KIELI	35
3.1 Kirjeiden määrä	35
3.2 Kirjeiden rakenne ja sisällöt	40
3.3 Kirjeiden opittu ja omaksuttu kieli	42
4 ALIKERSANTTI JA KOTIRINTAMAN NUORI ÄITI.....	45
4.1 Parisuhteen ylläpitäminen ja etäisyyden kaventaminen	45
4.1.1 Läheisyyden luominen ja ylläpitäminen	46
4.1.2 Arjen kuvaukset	55
4.1.3 Normalisointistrategiat, vaikeneminen ja konfliktien vaimentaminen.....	57
4.2 Arki ja asioiden hoito.....	60
4.2.1 Arki.....	60
4.2.2 Kodin arki ja rintaman arki.....	61
4.2.3 Yhteinen arki ja asioiden hoito kirjeissä	65
5 KÖRTTILÄINEN SOTA.....	70

5.1	Uskon toteuttaminen sota-aikana	70
5.1.1	Arki ja pyhä	70
5.1.2	Yhteisön tuki	72
5.1.3	Rukoilemisen vaikeus ja rukouksen voima	74
5.2	Körttiläinen sotakokemus	76
5.2.1	Epävarmuus, suru ja kuolema	76
5.2.2	Rakkaudesta kotiin ja perheeseen.....	81
5.2.3	Suruton sota	83
5.2.4	Körttiläinen identiteetti kirjeissä	87
6	SELVIITYMISEN STRATEGIAT.....	89
6.1	Verkostojen hyödyntämisen strategia	89
6.1.1	Loma-anomukset ja palveluksesta vapauttaminen.....	91
6.1.2	Postinkulku ja tiedonvälitys	93
6.1.3	Aseveliverkostot, rintamasolidaarisuus ja ruoka.....	94
6.2	Vaikenemisen strategia	95
6.2.1	Sensuurimääräyksiä noudattaen ja kiertäen.....	95
6.2.2	Suojaava hiljaisuus.....	98
6.3	Enneunet	100
7	ELÄMÄ KIRJEISSÄ.....	101
	LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	106
	LIITTEET	117

1 JOHDANTO

Talvisodassa ja jatkosodassa Suomen armeijan riveissä taisteli satojatuhansia miehiä. He olivat paitsi sotilaita, myös isiä ja poikia, puolisoita, läheisiä, naapureita ja kylänmiehiä. Sota-aikana rintaman ja kotirintaman välisen yhteydenpidon tärkein väline olivat kirjeet. Kirjeiden avulla ylläpidettiin kirjoittajien välistä suhdetta sekä pyrittiin fyysisestä etäisyydestä huolimatta luomaan yhteisyyden tunnetta läheisten kesken.¹ Yhteydenpito oli erittäin tärkeää myös kummankin osapuolen henkisen kestokyvyn kannalta.² Kirjeet, kuten kortit ja paketit, kulkivat kenttäpostin³ välityksellä, mikä kuljetti talvi- ja jatkosodan aikana yhteensä lähes miljardi lähetystä rintaman ja kotirintaman välillä.⁴ Kenttäposti oli maksuton, mutta hitaampi kuin siviiliposti ja aina joukkojen sijainnin muuttuessa postinkulku hidastui hetkellisesti entisestään. Postiliikenteen valvonnan mahdollistamiseksi nopeammin toimineen siviilipostin käyttö oli kuitenkin kiellettyä siellä, missä kenttäposti oli toiminnassa. Tätä määräystä kierrettiin ajoittain. Posti saatettiin antaa lomalle lähtevän mukaan toimitettavaksi edelleen siviilipostiin tai niin sanotussa nyrkkipostissa perille asti.⁵

Sotakirjeenvaihtoa on hävinnyt ja tuhoutunut säilytysolojen puutteellisuudesta johtuen ja lisäksi kirjeitä on hävitetty tarkoituksella, joko kirjeiden sisällön vuoksi tai niiden herättämien ikävien muistojen tähden. Kirjeenvaihtoa on kuitenkin myös säästynyt runsaasti.⁶ Kenttäpostikirjeet toimivat aineistona itse kirjeiden ja kirjeenvaihdon sekä sen eri ulottuvuuksien tarkastelulle. Ihmiset eri puolilta Suomea ja kaikista yhteiskuntaluokista kirjoittivat kirjeitä ja lisäksi kirjeissä käsiteltyjen aiheiden kirjo on laaja, joten kirjeet ovat monipuolinen lähde sota-ajan olosuhteiden ja toimintatapojen sekä ihmisten kokemusten ja ajatusten tutkimukselle.

¹ Hagelstam 2006, 213–214.

² Rönkkönen 1999, 252.

³ Suomen kenttäpostijärjestelmä rakentui saksalaisen mallin mukaan laaditulle vuoden 1919 ohjesäännölle. Ohjesääntöä oli täydennetty vuosien varrella ja järjestelmä kehittyi edelleen sota-aikana. Kenttäposti kuljetti kirjeitä, kortteja ja paketteja rintaman ja kotirintaman välillä ja postiliikenne oli sensuurinalaista. Talvisodan aikaan alle 45g painoiset kirjeet ja kortit olivat maksuttomia ja kotirintamalta oli mahdollista lähettää myös alle 5kg painoisia paketteja kenttäarmeijaan. Jatkosodan aikaan postimäärä lisääntyi ja posti ruuhkautui ja tilanteen ratkaisemiseksi postimaksuja ja -rajoituksia tiukennettiin. Kenttäposti oli toiminnassa 16.10.1939–30.11.1940 sekä 27.6.1941–31.7.1945. Pietiäinen 1988, 170–187.

⁴ Pietiäinen 1988, 178 ; Rönkkönen 1999, 254.

⁵ Pietiäinen 1988, 170–175.

⁶ Pehkonen 2013, 11. Viime vuosina sota-ajan kirjeenvaihdot ovat olleet suosittu tutkimuksen kohde ja aihetta ovat käsitelleet esimerkiksi Hagelstam (2006, 2011, 2014, 2018a, 2018b) ja Pehkonen (2013). Kirjekokoelmia on julkaistu myös sellaisenaan, esimerkiksi Taina Huhtanen on toimittanut teokset Talvisodan kirjeet (1984) ja Jatkosodan kirjeet (1986). Tutkimusten ja julkaistujen kirjekokoelmien lisäksi arkistoissa on sodanaikaista kirjemateriaalia ja kerättyjen ja talletettujen aineistojen lisäksi kirjeitä on tarkemmin määrittelmätön määrä myös yksityishenkilöiden hallussa.

Pro gradu -työssäni tutkin savolaisen avioparin, lida (os. Lappi 10.12.1904–11.9.1990)⁷ ja Kalle (6.6.1903–14.11.2001)⁸ Pöyhösen, keskinäistä kirjeenvaihtoa sotavuosina 1939–1941. lida ja Kalle olivat maanviljelijäpariskunta Taimelan tilalta, suonenjokelaisesta Markkalan kylästä. Suonenjoki⁹ sijaitsee Pohjois-Savon maakunnassa, Suonteenselän ja Iisveden vesistöjen ympärillä. Naapurikuntia ovat Kuopio, Tervo, Rautalampi, Pieksämäki ja Leppävirta. Kooltaan Suonenjoki on 862 neliökilometriä ja vuonna 1939 siellä asui 7786 asukasta.¹⁰ Kokonaisuudessaan Suonenjoen muodostavat 30 maarekisterikylää,¹¹ joista tämän tutkimuksen kannalta tärkeimpiä ovat eteläisen Suonenjoen alueelle sijoittuvat Pörölänmäki, Herrala ja Markkala sekä Suonenjoen kirkonkylä.

Talvisodan alkaessa Kalle oli 36-vuotias, lida oli puolisoaan vuoden nuorempi. Pariskunnalla oli kaksi lasta, Riitta (5.8.1937–)¹² sekä Hannu (3.12.1938–)¹³ ja välirauhan aikaan perheeseen syntyi vielä toinen tytär Eila (16.3.1941–)¹⁴. Perhe oli syvästi uskonnollinen ja körttiläisyys¹⁵ tulee vahvasti esille myös kirjeissä. Tutkimuksessani syvennyn kirjeiden sisältöihin, siihen, miksi kirjeitä kirjoitettiin ja mitkä olivat kirjeissä käsitellyt aiheet. Tarkastelun kohteena on erityisesti parisuhde ja sen hoito ja perhe-elämä sota-ajan olosuhteissa sekä arki ja maatilán asioiden hoitaminen miehen ollessa rintamalla. Tutkimuksessani painotan sodan kokemusta henkilökohtaisella tasolla sekä sota-ajan olosuhteita ja elämisen todellisuutta niin rintamalla kuin kotirintamallakin. Yhtenä tutkimukseni osiona on körttiläinen sotakokemus, erityisesti henkilökohtaisen vakaumuksen ja sodan välinen ristiriita. Miten vahva omakohtainen usko vaikutti sotakokemukseen ja toisaalta, miten sota ja sodassa tehty, nähty ja koettu vaikuttivat omaan uskoon ja körttiläiseen identiteettiin? Muuttuiko vakaumus sodan seurauksena? Millaisen jäljen sota jätti Taimelan isäntään ja hänen perheeseensä?

⁷ Pöyhösen suvun sukututkimus 2014, 51, taulu 309.

⁸ Pöyhösen suvun sukututkimus 2014, 51, taulu 309.

⁹ Talvi- ja jatkosodan aikaan Suonenjoki oli itsenäinen kunta. Suonenjoen pitäjä itsenäistyi vuonna 1870 ja siitä tuli kauppa vuonna 1967. Kaupunkioikeudet Suonenjoki sai vuonna 1977. Ropponen 1993, 11 ja <https://www.suonenjoki.fi/kuntainfo> (luettu 25.6.2019)

¹⁰ http://istmat.info/files/uploads/44584/annuaire_statistique_de_finlande_1939.pdf , 53 (luettu 25.6.2019) Suonenjoella on kaksi asutuskeskittymää, Suonenjoen kirkonkylä ja teollisuuden myötä kasvanut Iisveden taajama. Iisvedellä toimi 1930-luvulla 3 sahaa ja rullatehdas ja lisäksi siellä sijaitsi Suomen suurin sisävesisatama. Asutuskeskittymien ulkopuolella Suonenjoki on kuitenkin ollut harvaanasuttua, lounaassa ja koillisessa suurelta osin jopa kokonaan asumaton, seutua. Suonenjoen teollisuudesta Ropponen 1993, 269 ja asutuksen jakautumisesta Ropponen 1993, 11.

¹¹ Ropponen 1993, 11.

¹² Pöyhösen suvun sukututkimus 2014, 52, taulu 310.

¹³ Pöyhösen suvun sukututkimus 2014, 51, taulu 309.

¹⁴ Pöyhösen suvun sukututkimus 2014, 52, taulu 313.

¹⁵ Körttiläisyydellä tarkoitan Suomen evankelis-luterilaisen kirkon sisäistä herätysliikettä, mikä tunnetaan myös herännäisyyden nimellä. Liikkeen jäseniä kutsutaan heränneiksi tai körttiläisiksi/körteiksi. Työtä varten haastattelemani lidan ja Kallen lapset käyttivät itse rinnakkain termejä körttiläisyys/körttiläinen/körtti sekä herännäisyys/herännnyt, joten myös minä käytän niitä kumpaakin. Körttiläisyydestä tarkemmin luvussa 2.3 Körttiläisyys arvomaailman perustana.

Työni lopuksi tarkastelen vielä kirjeissä esiin tulevia sota-ajasta selviämisen strategioita. Millaisia strategioita Iidalla ja Kallella oli ja kuinka niitä toteutettiin käytännössä?

1.1 Tutkimuksen teoreettinen kehys ja aiempi tutkimus

Teoreettisesti sijoitan tutkimukseni ensisijaisesti uuden sotahistorian tutkimuspiiriin, koska tutkimuksessani lähestyn aineistoa ja tutkimuskysymyksiä uuden sotahistorian näkökulmasta keskittymällä sodan kokemukseen sekä rintaman ja kotirintaman vuorovaikutukseen. Uudelle sotahistorialle ominaisesti tarkasteluni keskiössä on niin sanottu tavallinen ihminen, rivisotilas ja hänen perheensä.¹⁶ Tutkimukseni tarkastelukulma on mikrohistoriallinen, sillä keskiössä on yksittäinen sodan kokenut pariskunta, Iida ja Kalle, historiallisina toimijoina. Iidan ja Kallen kokemusten ja kirjeissä esiin tulevien ajatusten avulla muodostan laajempaa kuvaa kokonaisuudesta, minkä osia ovat suonenjokelaisuus, perheellisyys, talonpoikaisuus, körttiläisyys, sotakokemus ja selviytyminen. Tarkastelen Iidan ja Kallen ymmärrystään itsestään ja ympäristöstään sekä sitä, miten he kirjeenvaihdossaan rakensivat yhteisiä merkityksiä asioille ja tapahtumille ja näin jakoivat samankaltaista kokemusta sodasta. Tältä osin tutkimukseni voi katsoa kuuluvan kokemushistorian piiriin.¹⁷ Työn taustoitusta varten tekemäni Iidan ja Kallen lasten haastattelut linkittävät nekin työtä kokemushistoriaan ja lisäksi myös muistitietotutkimukseen.¹⁸ Osana tutkimustani käyn läpi Iidan ja Kallen arvomaailmaa ja vallinneita tapoja ja normeja sekä näissä tapahtuneita muutoksia ja tältä osin tutkimukseni voi liittää kulttuuri- tai sukupuolihistorian alaan kuuluvaksi.¹⁹

Uusi sotahistoria syntyi 1960-luvulla ja se linkittyy samanaikaiseen länsimaiseen yhteiskunnalliseen muutokseen ja ajattelutapojen uudistumiseen.²⁰ Historiantutkimuksessa muutos näkyi uusina tapoina tarkastella sotia ja erilaisia konflikteja, sodan tarkastelu avartui taisteluista ja strategioista kattamaan laajemmin koko yhteiskuntaa ja sotilallisen ja poliittisen johdon sijaan keskityttiin niin sanottuihin tavallisiin ihmisiin yksilöllisinä toimijoina ja heidän kokemuksiinsa.²¹

¹⁶ Bourke 2006, 25.

¹⁷ Kinnunen & Kivimäki 2006b, 18.

¹⁸ Fingerroos & Peltonen 2006, 8. Iidan ja Kallen lapsia on haastateltu keväällä 2018, haastattelujen tavoitteena oli saada tietoa Iidasta ja Kallesta itsestään, heidän luonteistaan, körttiläisyydestään, elämänvaiheistaan ja kulloisistakin elämäolosuhteista. Lisäksi kysymykset liittyivät arkisiin asioihin, asioiden hoitoon, liikenneyhteyksiin ja ihmisten välisiin suhteisiin.

¹⁹ Bourke 2006, 25.

²⁰ Länsimaissa vahvistuivat rauhanaate sekä rodullisen ja sukupuolisen sarron vastaisuus. Sodankäyntiä kohtaan tunnettu kriittisyys ja ihmisten välisen tasa-arvoisuuden vaatimus vahvistuivat. Bourke 2006, 24.

²¹ Bourke 2006, 24–25 ; Heikkilä 2020, 79.

Alun alkaen muutos lähti liikkeelle amerikkalaisten sotahistorioitsijoiden omasta pyrkimyksestä uudistaa omaa tutkimusalaansa eli kyse oli enemmänkin tutkimuksellisesta muutoksesta, kuin jonkin kokonaan uuden syntymisestä. Sittemmin sotien tutkimuksesta kiinnostuivat muidenkin alojen tutkijat, esimerkiksi antropologit, kirjallisuuden-, sukupuolen- ja kulttuurintutkijat, jotka uudistivat sodista tehtävää tutkimusta huomattavasti.²² Uusien oppiaineiden myötä tutkimukseen tuli uusia menetelmiä ja uusia näkökulmia. Sodan ajan käsite laajentui koskemaan myös aikaa ennen sotaa sekä toisaalta aikaa aseiden vaikenemisen jälkeen. Tarkastelun kohteeksi tulivat muun muassa sota prosessina, rauhaan palaaminen sekä sodan pitkäaikaiset vaikutukset ihmisten, yhteiskunnan ja kulttuurin näkökulmista.²³

Uuden sotahistorian myötä sotien tutkimus on uudistunut merkittäväällä tavalla, mutta itse käsite uusi sotahistoria sekä jako ”uuteen” ja ”vanhaan” sotahistoriaan ovat jossain määrin ongelmallisia. Uusien tutkimusten vallatessa alaa uudesta sotahistoriasta tuli sateenvarjokäsite tarkoittamaan kaikkien eri tieteenalojen piirissä tehtävää uuden suuntauksen sotatutkimusta. Käsitteenä uusi sotahistoria on kuitenkin varsin epämääräinen ja nykyisin uusi sotahistoria -käsitteen käyttö onkin vähentynyt ja kansainvälisellä tutkimuskentällä puhutaan yleisesti sodan sosiaali- ja kulttuurihistoriallisesta tutkimuksesta.²⁴ ”Uusi” ja ”vanha” sotahistoria eivät myöskään ole toisilleen vastakkaisia, kuten toisinaan ajatellaan ja mihin myös käsitteet itsessään jossain määrin viittaavat, vaan kumpikin suuntaus laajentaa osaltaan sotahistorian tutkimuskenttää ja parhaimmillaan nämä kaksi tutkimuksellista suuntausta tukevat toisiaan.²⁵ Yhdessä suuntaukset laajentavat kokonaiskuvaa sodista tarjoamalla erilaisia näkökulmia ja selitysmalleja sotien syihin ja seurauksiin sekä sota-ajan tapahtumiin ja sodan osallisten kokemuksiin.²⁶

Suomen osalta tutkimuksellinen muutos tapahtui hieman myöhemmin kuin kansainvälisellä tutkimuskentällä ja meillä käänne on ollut selkeämpi ja nopeampi.²⁷ Muutos lähti liikkeelle 1980-luvulla sodan sosiaalihistoriallisen tutkimuksen tekemisen myötä ja vauhdittui 2000-luvun alusta lähtien, kun alaa valtasi enenevässä määrin sodan kulttuurihistoriallinen tutkimus. Suomessa tapahtunut kehitys on ollut monelta osin yhtenevä kansainvälisen suuntauksen kanssa. Tutkimuksia on laajennettu käsittämään aikaa ennen ja jälkeen varsinaisten sotatapahtumien ja tarkasteluun on

²² Taskinen 2018, 385–387.

²³ Kinnunen & Kivimäki 2018, 373.

²⁴ Taskinen 2018, 385–386.

²⁵ Karjalainen 2018, 472.

²⁶ Kinnunen & Kivimäki 2006b, 15.

²⁷ Taskinen 2018, 393.

otettu mukaan sodan pitkäaikaiset vaikutukset sodan kokeneisiin ihmisiin sekä yhteiskuntaan ja kulttuuriin.²⁸ Uutta tutkimuslinjaa on edustanut erityisesti nuorempi tutkijasukupolvi ja aluksi muutos nähtiin jopa perinteiselle sotatutkimukselle vastakkaisena. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki toimittivat vuonna 2006 artikkelikokoelman,²⁹ missä esiteltiin sotahistorian uudentyypistä tutkimusta ja avattiin uusia näkökulmia suomalaisiin toisessa maailmansodassa. Uutta tutkimussuuntaa kuvaamaan teoksessa lanseerattiin uusi sotahistoria -käsite. Teoksessa jako uuteen ja vanhaan sotahistoriaan oli kuitenkin jossain määrin jyrkkä ja perinteiselle tutkimukselle kriittinen ja tutkijat ovatkin myöhemmin lieventäneet tulkintaansa.³⁰

Suomessa uuden sotahistorian käsite on toiminut laajana yläkäsitteenä hyvin monenlaiselle tutkimukselle, missä yhdistävänä tekijänä on ollut yksilöiden ja ihmisryhmien kokemushistorian keskeinen asema³¹ sekä tavoite laajentaa ymmärrystä sodan ajasta ja sodasta historiallisena ilmiönä.³² Tutkimuksissa sotaa on tarkasteltu ensisijaisesti kulttuurisista, sosiaalisista ja psykologisista näkökulmista ja suomalainen tutkimus on myös liitetty osaksi laajempaa kansainvälistä sotatutkimusta.³³ Kuten maailmalla, myös Suomessa on arvioitu uusi sotahistoria -käsitteen toimivuutta ja käytettävyyttä. Uusi ei voi loputtamasti olla ”uutta” ja itse muutoksessa on ennemminkin ollut kyse sotahistorian tutkimuksessa tapahtuneesta kulttuurihistoriallisesta käännteestä, kuin perinteisen sotahistorian korvautumisesta uudella. Kulttuurihistoriallisen tutkimuksen rinnalla kulkee läheisesti Suomessa jo aiemmin alkanut sodan sosiaalihistoriallinen tutkimus ja tästä syystä uuteen sotahistoriaan vahvasti sidoksissa olevat tutkijat Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki ovat ehdottaneet käsitteen korvaamista kansainvälisestäkin käytössä olevalla sodan sosiaali- ja kulttuurihistorialla.³⁴

Tutkimuksessa kirjeenvaihtoaineistoja on mahdollista lähestyä kahdella tavalla. Tarkastelun kohteena voivat olla itse kirjeet ja kirjeenvaihdot, yhteydenpidon erityispiirteet, tavoitteet ja

²⁸ Kinnunen & Kivimäki 2018, 373–375.

²⁹ Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (2006a), Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta.

³⁰ Kinnunen & Kivimäki 2018, 373.

³¹ Kinnunen & Kivimäki 2018, 381.

³² Kinnunen & Kivimäki 2018, 378.

³³ Suomalaisen sotatutkimuksen monipuolisuus käy hyvin ilmi Kinnusen ja Kivimäen artikkelista, missä luodaan katsaus vuosina 2007–2018 tehtyihin väitöskirjatutkimuksiin, mitkä käsittelevät toista maailmansotaa sosiaali- ja kulttuurihistorian näkökulmista. Kinnunen & Kivimäki 2018. Ilona Kemppaisen väitöskirjatutkimus (2006) Isänmaan uhrin. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana. voidaan katsoa ensimmäiseksi puhtaan kulttuurihistorialliseksi tutkimukseksi Suomessa. Kemppaisen työssä hyödynnettiin uudempaa angloamerikkalaista sodan sosiaali- ja kulttuurihistoriallista tutkimusta ja samalla se liitti Suomen osaksi sotahistoriaan ja muistiin liittyviä kansainvälisiä keskusteluja. Kinnunen & Kivimäki 2018, 374.

³⁴ Kinnunen & Kivimäki 2018, 381–382.

merkitykset. Toisaalta kirjeiden avulla voidaan syventyä johonkin tiettyyn aiheeseen ja käsitellä esimerkiksi jotakin ilmiötä tai toimintatapaa tai jonkun tietyn ihmisryhmän kokemuksia. Monissa tutkimuksissa, kuten myös omassani, on elementtejä kummastakin lähestymistavasta.

Maarit Leskelä-Kärjen, Anu Lahtisen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittamassa teoksessa ³⁵ tarkastellaan kirjeenkirjoittamisen historiaa ja analysoidaan eri aikakausien kirjeenvaihtoja, erilaisia kirjetyyppejä ja tyyllilajeja antiikin Roomasta 2000-luvulle ulottuvalla ajanjaksolla. Kirjeitä lähestytään nykyaikaisen historiantutkimuksen näkökulmasta ja eri kirjoittajien artikkeleissa esitetään monipuolisesti erilaisia näkökulmia ja tapoja käyttää kirjeitä lähdeaineistona sekä tarkastellaan laajasti tutkimuksen eri osa-alueita. Omalle työlleni teos on toiminut kattavana perusteoksena ja tarjonnut näkökulmia itse tutkimukseen sekä kirjeaineiston arviointiin ja sisältöjen tulkintaan. Kirjeiden olemuksen hahmottamisen apuna ovat lisäksi olleet Hilikka Helstin artikkeli Heikkilän sisarusparven keskinäisestä kirjeenvaihdosta ja sen eri ulottuvuuksista ³⁶ sekä Hannu Heikkilän tutkimukset Mureen sisarusperheen vaiheista ja keskinäisestä yhteydenpidosta. ³⁷

Tamperelaisten historiantutkijoiden Marko Tikan, Ilari Taskisen ja Seija-Leena Nevala-Nurmen toimittamassa teoksessa ³⁸ keskitytään erityisesti sota-ajan kirjeenvaihtojen erityispiirteisiin. Kyseessä on laaja-alainen teos sota-ajan kirjeistä tutkimuskohteena ja kirjetutkimuksen eri osa-alueista. Historian, kansatieteen, kieli- ja kirjallisuustieteen tutkijoiden kirjoittamissa artikkeleissa lähestytään kriisiaikojen yhteydenpitoa erilaisista näkökulmista ja erilaisten kirjeaineistojen avulla. Omalle tutkimukselleni teos on tarjonnut vertailuaineistoa ja taustatietoa esittelemällä laaja-alaisesti sota-ajan olosuhteita ja erilaisten ihmisryhmien kokemuksia ja kirjeenvaihtoja.

³⁵ Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), Kirjeet ja historiantutkimus.

³⁶ Helsti, Hilikka (2006) "Rakkaat omaiset". Heikkilän sisarusparven kirjeet ja perhestrategiat 1901–1919. Artikkelissa tarkastellaan kolmen sisarusparven välistä kirjeenvaihtoa ja kirjeitse tapahtuvaa yhteydenpitoa, sukulaisuuden rakentumista, sukutyön ja perhestrategioiden ilmenemistä sekä vuosien saatossa tapahtuvaa suvun muuttumista ja modernisoitumista.

³⁷ Heikkilä, Hannu (2020) "Rakas ystäväni Klaudia!" : evakkoon joutuneiden ystäväysten kirjeet talvi- ja jatkosodan vuosina kätilö Klaudia Mureen kirjeenvaihtoissa. Artikkelissa Heikkilä analysoi kätilö Klaudia Mureen ja hänen ystäviensä välistä kirjeenvaihtoa sotavuosina 1939–1944. Tarkastelun kohteena ovat kirjoittamisen käytännöt ja kirjeenvaihdon merkitykset sekä kirjeissä käsitellyt aiheet. Heikkilä on tutkinut Mureen sisarusperhettä laajemmin pro gradu -tutkielmassaan (2015) "Hänen ammattiloil ei juuri helpol piä elä". Evakkouden, siirtokarjalaisuuden ja asutustilallisuuden määrittäjä Mureen sisarusperheen elämäntapa Lapinlahden Alapitkällä 1944–1974 sekä pro gradu -työhönsä pohjaavassa teoksessa (2016) Evakosta pienviljelijäksi : kirjeitä ja arkielämää Anni ja Yrjö Mureen asutustilalla Lapinlahden Alapitkällä vuosina 1944-1974. Näissä tutkimuksissa Heikkilä keskittyy Mureen sisarusperheen elämään Pohjois-Savossa sotien jälkeen sekä sisarusparven ja perheen äidin kirjeitse tapahtuneeseen yhteydenpitoon.

³⁸ Tikka, Marko & Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.) (2015), Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina.

Yksittäisistä tutkijoista etnologi Sonja Hagelstamin työt ovat olleet suurena apuna tutkimukseni teossa. Hagelstam on tutkinut sota-ajan kirjeenvaihtoja laaja-alaisesti kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä ja julkaissut väitöskirjansa ³⁹ lisäksi useita artikkeleita ⁴⁰ eri näkökulmista sota-ajan kirjeenvaihtoihin liittyen. Hagelstamin aineisto on varsin mittava, yli 4000 kirjettä, käsittäen pariskuntien välisiä kirjeenvaihtoja sekä nuorten sotilaiden ja heidän vanhempiansa ja sisarustensa välisiä kirjeenvaihtoja. Kirjeenkirjoittajat ovat olleet lähtöisin eri taustoista ja kotoisin eri paikkakunnilta, mikä osaltaan on laajentanut tutkimusten muodostamaa kokonaiskuvaa sota-ajan kirjeenvaihtoista. Yhdistävä tekijä on kaikkien ruotsinkielisyys. Hagelstamin väitöskirjan keskeisiä aiheita ovat kirjeiden sisällöt ja niissä rakentuvat merkitykset, kirjeyhteyden merkitys perheen yhtenäisyyden kannalta sekä kirjeissä esille tulevat perheiden selviytymisstrategiat. Omassa työssäni käsittelen pitkälti samoja aihealueita, mutta omat keskushenkilöni ovat suomenkielisiä ja myös heidän taustansa savolaisina pienviljelijöinä poikkeaa Hagelstamin tutkimushenkilöistä. Lisäksi työssäni kaikkien aiheiden rinnalla kulkee lidan ja Kallen körttiläisyys, mikä yhdessä jokaisen kokemuksen yksilöllisyyden kanssa erottaa työni Hagelstamin tutkimuksesta. Artikkeleissa käsitellyjä aiheita ovat kirjoittamisen käytännöt ja merkitykset, postisensuurin toiminta ja vaikutukset kirjeiden sisältöihin, parisuhteen ja perheyhteyden ylläpitäminen kirjeenvaihdon avulla sekä pitkän eron kokeminen ja käsittely. Omalle tutkimukselleni Hagelstamin työt ovat tarjonneet yleistä tutkimuksellista apua kirjeiden tutkimuskäytön ja metodologioiden suhteen. Tämän lisäksi olen käyttänyt Hagelstamin tutkimuksia työni analysointivaiheessa jaotteluiden muodostamisen apuna sekä vertailuaineistona.

Sota-ajan arjesta ja kokemuksista sekä vapaa-ajan vietosta on viime vuosina tehty paljon tutkimusta. Ville Kivimäki ja Anssi Männistö ovat kurkottaneet sota-ajan ihmisten elämänpiiriin ja mielenmaisemaan ja samalla kartoittaneet tekijöitä, mitkä toisaalta rakensivat ja toisaalta rikkoivat heidän kokemuksiaan. Teos on jaettu neljään teemaan: rintama, koti, väkivalta, muisti ja jokaisessa osiossa tekstin tukena on huomattava määrä SA-kuva-arkiston kuvia taistelurintamalta sekä kotirintamalta.⁴¹ Helena Pilke ja Olli Kleemola ovat yhteisessä teoksessaan luoneet katsauksen sotilaiden arkeen ja vapaa-aikaan⁴² ja Maarit Niiniluoto sekä Viljo Korpela puolestaan ovat kumpikin

³⁹ Hagelstam, Sonja (2014), Roster från kriget. En etnologisk studie av brevdialoger mellan frontsoldater och deras familjer 1914–1944.

⁴⁰ Esimerkiksi Hagelstam 2006, 2008, 2011, 2012 sekä Hagelstam & Taskinen 2015.

⁴¹ Kivimäki, Ville & Männistö, Anssi (2016), Sodan särkemä arki.

⁴² Pilke, Helena & Kleemola, Olli (toim.) (2015), Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden harrastukset jatkosodan rintamilla. Tässä työssä keskeisiä ovat teoksen artikkelit Pilke, Helena (2015a), Sotilaan arki, asuminen ja vapaa-ajan vietto sekä Pilke, Helena (2015b), Viihteelle, järjesty!

tarkastelleet sota-ajan viihdettä ja erilaisia kulttuurimuotoja niin rintamalla kuin kotirintamalla.⁴³ Jonna Pulkkinen ja Mika Wist ovat tutkineet alkoholinkäyttöä talvi- ja jatkosodassa ja hakeneet vastauksia kysymyksiin kuinka viinasta tuli ongelma rintamalla ja millä keinoin syntynyttä ongelmaa yritettiin ratkaista.⁴⁴ Kaikissa näissä tutkimuksissa näkökulma on yleisluontoinen, vaikka mukana on myös yksityiskohtaisempia tapahtumakuvauksia. Teokset ovat olleet apuna omassa tutkimuksessani, kun olen muodostanut kuvaa sota-ajan olosuhteista ja arjesta niin rintamalla kuin kotirintamalla.

Yksi läpi koko tutkimukseni kulkevista teemoista on usko. Iida ja Kalle olivat syvästi uskovia ihmisiä, körttiläisyys oli heidän arvomaailmansa perusta ja se läpäisi heidän ajattelunsa, tunteensa ja kokemuksensa ja tästä syystä on luontevaa ottaa usko osaksi myös tämän tutkimuksen kaikkia aihealueita. Uskoa sodan kontekstissa on tutkittu jossain määrin aiemmin. Ilona Kemppainen on tutkinut sodassa kaatuneiden ympärille rakentunutta kuoleman kulttuuria, uskonnon roolia ja sukupuolen merkitystä sotakokemukselle sekä laajemmin koko sota-ajan mentaliteettia.⁴⁵ Sotaa pappien näkökulmasta ovat lähestyneet muun muassa Hannu Ojalehto⁴⁶ ja Erkki Kansanaho⁴⁷. Tutkimusten aiheita ovat olleet sotilaspapiston roolit ja tehtävät talvi- ja jatkosodassa ja sodan kokemukset rintamapappien näkökulmasta. Omassa työssäni lähestyn uskon ja sodan suhdetta yksilökeskeisemmin ja hieman eri tulokulmasta, koska tutkimukseni kohteena on pappien sijaan yksittäinen rintamasotilas ja hänen uskonkokemuksensa rintamalla. Lisäksi tarkastelen rivisotilaan erilaisia tapoja toteuttaa uskoaan sodan poikkeusoloissa.

Körttiläisyyden historiaa sekä körttiläistä identiteettiä, elämää ja tapoja käsitellään Viljo Remeksen⁴⁸, Voitto Huotarin⁴⁹, Juha Siltalan⁵⁰, Kustaa Vilkun⁵¹ ja Ilmari Salomiehen⁵² teoksissa. Tapani Ruokanen puolestaan on käynyt perusteellisesti läpi herännäisjohtaja Paavo Ruotsalaisen persoonaa ja uskonkäsitystä.⁵³ Näitä teoksia olen käyttänyt muodostaakseni mahdollisimman

⁴³ Niiniluoto, Maarit (1994), On elon retki näin. Eli miten viihdeestä tuli sodan voittaja ; Korpela, Viljo (1991), Niin se on poijaat. Viihdetaiteilijat sodissamme 1939–1945.

⁴⁴ Pulkkinen, Jonna & Wist, Mika (toim.) (2017), Viinalla terästetty sota. Alkoholitotisuus vuosina 1939–1944.

⁴⁵ Kemppainen, Ilona (2006), Isänmaan uhrin. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana.

⁴⁶ Ojalehto, Hannu (1979), Sotilaspapiston asema ja rooli Suomen sodissa 1939–1944.

⁴⁷ Kansanaho, Erkki (1991), Papit sodassa.

⁴⁸ Remes, Viljo (1995), Herännäisyyden nousu ja hajoaminen.

⁴⁹ Huotari, Voitto (1981), Kirkkomme herätysliikkeet tänään.

⁵⁰ Siltala, Juha (1992), Suomalainen ahdistus. Huoli sielun pelastumisesta.

⁵¹ Vilkuna, Kustaa (1975), Mukana maailmassa.

⁵² Salomiehen, Ilmari (1936), Jumalan tulet. Piirteitä herännäisliikkeestämme menneisyydestä ja nykyisyydestä.

⁵³ Ruokanen, Tapani (1989), Paavo Ruotsalainen. Talonpoikain herättäjä.

kattavan kuvan körttiläisestä uskosta, arvomaailmasta ja jokapäiväisestä elämästä sekä varsinaisessa työssä analyysini tueksi.

Osana tutkimustani analysoin Kallen identiteetin rakentumista kirjeissä. Erka Pehkonen on omassa etnologian alan väitöskirjatutkimuksessaan ⁵⁴ tarkastellut identiteetin rakentamista kirjeenkirjoituksen välityksellä. Pehkonen etnologian alan tutkimuksen painopisteet poikkeavat jonkin verran omasta historian tutkimuksestani, mutta töissä on myös yhteneväisyyksiä. Pehkonen tutkimus perustuu kahden itäsuomalaisen pienviljelijän tyttöystävälleen ja vaimolleen lähettämiin kirjeisiin ja Pehkonen keskittyy kirjeisiin kulttuurisena tuotteena sekä sodan kokemukseen ja miesten identiteetteihin mitkä rakentuvat kirjeiden kerronnassa. Pehkonen tavoin tutkin kirjeiden välityksellä rakentuvaa identiteettiä, kun tarkastelen sotakokemuksen mahdollisia vaikutuksia Kallen körttiläiseen identiteettiin sekä sitä, miten Kalle kirjeiden avulla ja välityksellä käsittelee oman identiteettinsä mahdollisia muutoksia. Tutkimukseni myös sijoittuu maantieteellisesti samoille seuduille Pehkonen tutkimuksen kanssa. Olen hyödyntänyt Pehkonen tutkimusta yleisesti kirjeiden kielen ja kirjoituskäytäntöjen tarkastelussa ja lisäksi tutkimus on toiminut hyvänä vertailuaineistona omalle työlleni. Jokainen kirjeenvaihto on kuitenkin yksilöllinen ja valitut näkökulmat ohjaavat kunkin tutkimuksen omaksi kokonaisuudekseen. Lisäksi oma aineistoni on kahdensuuntainen ja tarkastelen kirjeenvaihtoa kokonaisuutena, dialogina avioparin kesken, mikä myös erottaa oman työni Pehkonen tutkimuksesta.

1.2 Aineisto, aikarajaus ja lähdekritiikki

Lähdeaineistoni koostuu pääasiassa lida ja Kalle Pöyhösen sodanaikaisesta kirjeenvaihdosta. lida ja Kalle olivat puolisoni isovanhemmat ja kirjeet olivat talletettuna lidan ja Kallen kotitaloon, missä heidän poikansa Hannu yhä asuu. Aineiston valintaan vaikutti oma kiinnostukseni kirjeisiin tutkimuksen aineistona ja koska lida ja Kalle olivat puolisoni isovanhemmat, juuri tämä kyseinen kirjeenvaihto valikoitui tutkimukseni aineistoksi.⁵⁵ lidan ja Kallen lapsia on yhä elossa ja minulla oli mahdollisuus haastatella heitä kaikkia, mistä johtuen sain perheen sisäisen näkökulman aiheeseeni ja lisäksi paljon sellaista tietoa, mitä virallisista asiakirjoista tai muista lähteistä ei olisi löytynyt.

⁵⁴ Pehkonen, Erka (2013), "Poikasi täältä jostakin" Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä.

⁵⁵ lidan ja Kallen lapset antoivat luvan aineiston käyttöön ja tutkimuksen tekoon, luvat ovat liitteenä tutkimuksen lopussa.

Kirjeaineisto käsittää pariskunnan kirjeitä ja kortteja toisilleen talvisodan osalta lokakuusta 1939 huhtikuuhun 1940 sekä jatkosodan osalta kesäkuusta 1941 marraskuuhun samana vuonna. Sekä talvi- että jatkosodan aikana Kalle, alikersantti Pöyhönen, palveli lähinnä itäisessä Karjalassa ja toimi konekivääri- ja kivääriryhmänjohtajana. Kalle haavoittui 30.10.1941 minkä seurauksena hänet vapautettiin palveluksesta.⁵⁶ Pariskunnan kirjeenvaihto kuitenkin jatkui Kallen sairaalahoidon ajan aina Kallen kotiutukseen 1.12.1941 asti, aineistoni viimeinen kirje on päivätty 28.11.1941. Iidan ja Kallen keskinäisiä kirjeitä ja kortteja on yhteensä 121, joista 46 on talvisodan ajalta ja 75 jatkosodan ajalta. Aineistosta suurin osa on kirjeitä, kortteja on kaikkiaan 10. Kyseessä on siis ensisijaisesti pariskunnan keskinäinen kirjeenvaihto, jota kortit osaltaan täydentävät ja samalla ne mahdollistavat kirjeiden ja korttien välisen sisällöllisen vertailun. Kirjeet jakautuvat hieman epätasaisesti siten, että aineistossa on jonkin verran enemmän Kallen kirjeitä Iidalle kuin toiseen suuntaan Iidalta Kallelle.⁵⁷ Iidankin lähettämää postia on kuitenkin kummankin sodan osalta niin, että kirjeenvaihtoa ja niissä käsiteltyjä asioita on mahdollisuus seurata jatkumona ja kirjeenvaihdosta voi muodostaa käsityksen kokonaisuutena, kahteen suuntaan kulkeneena yhteydenpitona. Lisäksi säilyneissä kirjeissä on useita viittauksia myös puuttuviin kirjeisiin, joten niidenkin sisältöä on mahdollista päätellä jossain määrin. Kirjeistä kahdeksan on joko kokonaan ilman päiväystä tai päivämäärämerkintä on vaillinainen, mutta nämäkin kirjeet on mahdollista ajoittaa sisällön perusteella joko päivälleen tai ainakin kuukauden tarkkuudella, mikä on tutkimuksen kannalta riittävä tarkkuus ja siten näitäkin kirjeitä on mahdollista käyttää aineistona. Kirjeiden joukossa oli myös yksi ilman päivämäärää oleva kirjeen alku Iidalta Kallelle, minkä jätin kokonaan tutkimuksen ulkopuolelle kirjeen keskeneräisyyden ja päivämäärättömyyden vuoksi. Aineiston määrä on maltillinen, mutta kokonaisuutena kuitenkin riittävän monipuolinen ja vuorovaikutuksellinen, jotta Kallen sotavuosista voi muodostaa kokonaiskäsityksen ja lisäksi talvisotaa ja jatkosodan alkukuukausia on mahdollista tarkastella myös omina kokonaisuuksinaan. Aineisto määrittää samalla tutkimukseni aikarajauksen talvi- ja jatkosodan osalta.⁵⁸

Iidan ja Kallen keskinäisen kirjeenvaihdon lisäksi kirjeaineistoon sisältyy seitsemän yksittäistä kirjettä Iidan ja Kallen lähisukulaisilta ja ystäviltä, heidän maatilansa entisiltä työläisiltä sekä Kallen

⁵⁶ KA, Pöyhönen Kalle, 769907/550223.

⁵⁷ Kirjeenvaihdon säännöllisyyttä, kirjeissä käytettyä kirjoitustyyliä sekä kirjeiden määriä ja niiden jakautumista lähettäjiä kesken analysoin tarkemmin luvussa 3 Kirjeiden määrä ja kirjeiden kieli.

⁵⁸ Talvisodan ensimmäinen kirje on Kallelta Iidalle 24.10.1939 ja talvisodan viimeinen kirje on Kallelta Iidalle 16.4.1940. Jatkosodan ensimmäinen kirje on Kallelta Iidalle 23.6.1941 ja jatkosodan viimeinen kirje on Iidalta Kallelle 28.11.1941.

aseveljiltä. Näistä kirjeistä kolmea käytän tutkimustani täydentämään, koska niissä käsitellään samoja aiheita kuin lidan ja Kallen välisessä kirjeenvaihdossa.

Kirjeiden lisäksi minulla on jonkin verran muuta aineistoa. Minulla on käytettävissäni Kallen kantakortti⁵⁹ sekä hänen rykmenttinsä sotapäiväkirjat⁶⁰ joiden paikka-, taistelu- ja muita tietoja hyödynnän selvittääkseni päivämäärätietoja sekä Kallen rintamallaoloajan paikkoja ja tapahtumia tarkemmin. Olen saanut käyttööni myös Pöyhösen suvun sukututkimuksen vuodelta 2014 ja Lappi-suvun sukututkimuksen vuodelta 2013, joista voin tarkistaa kirjeissä mainittujen ihmisten henkilöllisyyksiä, sukulaisuussuhteita sekä eri tapahtumien päivämääriä. Kallesta tehtiin henkilöhaastattelut Savon Sanomiin elokuussa 1988 ja Seura-lehteen kolme vuotta myöhemmin, syyskuussa 1991. Artikkelit ovat osana aineistoani ja antavat lisätietoa Kallen sotavuosista ja haavoittumisesta Kallen itsensä kertomana. Kirjallisen aineiston lisäksi olen saanut tutustua valokuviin perheen elämästä ja näitä kuvia olen liittänyt myös työhöni, milloin olen katsonut niiden tuovan lisäarvoa tutkimukselleni. Kuvat ovat Hannu Pöyhösen yksityiskokoelmasta.

Muun materiaalin lisäksi minulla on ollut mahdollisuus haastatella lidan ja Kallen lapsia, Riittaa, Hannua ja Eilaa. Haastattelujen avulla olen voinut luoda tarkempaa kuvaa lidasta ja Kallesta ja heidän elämänvaiheistaan sekä Suonenjoella ja kotitilalla vallinneista olosuhteista. Olen myös hahmottanut perheen arvoja ja normeja, kodin tapoja sekä körttiläisyyttä, uskon merkitystä ja toteuttamista perheen arkielämässä. Tämä on tapahtunut sekä valmiiden kysymysten että vapaan muistelun avulla. Käsitellyt teemat olivat: 1. Paikkakunta ja olosuhteet 2. lidan ja Kallen persoonat sekä henkilöhistoria ja suku 3. Koti ja lapsuus, perheen arvot ja normit 4. Sota-ajan muistelu kotona ja asennoituminen sotaa kohtaan 5. Uskonto. Kaikki haastattelut on litteroitu ja haastattelutiedostot sekä litteroinnit ovat kaikki minun hallussani ja haastateltavieni kanssa tekemän sopimuksen mukaisesti säilytän haastatteluaineistoja kaksi vuotta tutkielman

⁵⁹ Kantakortti on puolustusvoimien laatima asiakirja, mihin on merkitty puolustusvoimissa palvelusta suorittaneen tiedot kutsuntoihin osallistumisesta alkaen siihen asti, kun kyseinen henkilö on kotiutettu, kaatunut tai jäänyt eläkkeelle. Kantakortissa on tietoja kyseessä olevan henkilön palveluspaikasta ja -ajasta, ylennyksistä, mahdollisista palkitsemisista ja rangaistuksista sekä sodan ajan taistelupaikoista. <https://www.arkisto.fi/fi/palvelut/n%C3%A4in-tilaat-kantakortin> (luettu 1.4.2018)

⁶⁰ Joukko-osastojen sotapäiväkirjat ovat sodan aikana päiväkirjamuotoon laadittuja kertomuksia tietyn yksikön toiminnasta. Päiväkirjan pitäminen oli kaikkien esikuntien, yksiköiden, komppanioiden ja joukkueiden velvollisuus ja tehtävään määrättiin upseeri, jolla oli mahdollisuus päiväkirjan täyttämiseen kaikissa olosuhteissa. Päiväkirjaan kirjattiin missä ja milloin yksikkö on liikkunut ja mihin sotatoimiin se on osallistunut. Päiväkirjojen oheen saatettiin liittää myös taistelukertomuksia, tiedot annetuista ja saaduista käskyistä sekä esimerkiksi karttoja ja piirroksia. Päiväkirjoissa on usein kuvattuna myös rintaman takana suoritettu palvelus. Sotapäiväkirjat ovat luettavissa Kansallisarkiston Digitaalarkistossa. <http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Sotap%C3%A4iv%C3%A4kirjat> (luettu 1.4.2018)

valmistumisen jälkeen, minkä jälkeen tuhoan ne.⁶¹ Varsinaisten haastattelujen lisäksi olen käynyt haastateltavieni kanssa muita keskusteluja, missä yhteydessä he ovat voineet täydentää haastattelujen vastauksiaan ja kertoa myöhemmin mieleen tulleista ajatuksista ja muistoista. Näissä keskusteluissa olen myös itse esittänyt tarkentavia kysymyksiä. Tutkimusta tehdessäni olen kysynyt lisätietoja ja tarkennuksia myös puolisoiltani, lidan ja Kallen tyttärendoijalta, Jukka Hämäläiseltä.

Kirjeiden aitoutta ei tässä tapauksessa tarvitse epäillä, mutta aineiston valikoituneisuus on huomioitava tutkimuksessa. Valikoituneisuus ja osien puuttuminen, fragmentaarisuus, on kirjeaineistolle tyypillinen ominaisuus⁶² ja tässäkin tapauksessa osa kirjeenvaihdosta puuttuu, eikä varmuudella voi tietää onko syynä kirjeiden tahaton tuhoutuminen tai katoaminen vai onko joitakin kirjeitä hävitetty tarkoituksellisesti. Yhtenä tekijänä on huomioitava myös sota-ajan poikkeusolosuhteet; kaikki kirjeet eivät välttämättä saapuneet perille alunperinkään.⁶³ Aineistosta enemmistö on Kallen kirjeitä lidalle, mikä todennäköisesti johtuu siitä, että kotioloissa kirjeet ovat olleet varmemmassa tallessa kuin rintamalla, mutta näistäkin kirjeistä osa puuttuu. Tässä vaiheessa on mahdotonta tietää varmuudella mitä puuttuville kirjeille on tapahtunut ja onko kirjeiden katoamisen taustalla tahallisuutta. Kallen ja lidan lapset kertoivat tekemieni haastattelujen yhteydessä, että Kalle säilytti tarkasti kirjeenvaihtojaan sekä muuta perheeseensä liittyvää dokumentaatiota, esimerkiksi lehtihaastatteluja, elämänsä varrelta. Tämä tosiasia viittaa siihen, että aineisto on valikoitunut lidasta ja Kallesta riippumattomista syistä eikä tarkoituksellista karsintaa ole tehty. Valikoituneisuudesta huolimatta aineisto on tutkimukseni kannalta tarpeeksi kattava ja lisäksi saatavilla olevissa kirjeissä on paljon viittauksia puuttuviin kirjeisiin ja niissä käsiteltyihin asioihin, joten myös puuttuvista kirjeistä on mahdollista muodostaa jonkinlaista käsitystä.

Kirjeet ovat aina vahvasti sidoksissa syntyhetkeensä, siihen aikaan, paikkaan ja tilanteeseen, missä kirje on kirjoitettu. Tutkijan on huomioitava kyseisen ajan yleiset tavat, normit ja käytänteet mitkä ovat määrittäneet kirjeiden kirjoittamista ja osaltaan vaikuttaneet myös kirjeiden sisältöön.⁶⁴ Oman tutkimukseni kirjeet sijoittuvat sota-aikaan, mikä väistämättä on vaikuttanut kirjeenvaihtoon. Sota-

⁶¹ Jokaisen haastattelun aluksi kerroin haastateltaville mahdollisimman selkeästi tutkimukseni sisällöstä ja toteutuksesta sekä haastattelujen tavoitteista ja haastattelumateriaalien säilyttämisestä. Haastateltavilla oli lisäksi mahdollisuus esittää vapaasti kysymyksiä. Tässä yhteydessä pyysin kaikilta myös kirjallisen luvan tutkimuksen tekoon, kirjeaineiston käyttöön sekä kaikkien osallisten nimien julkaisemiseen.

⁶² Keravuori, 2011, 186.

⁶³ Hagelstam, 2011, 306.

⁶⁴ Lahtinen & Leskelä-Kärki & Vainio-Korhonen & Vehkalahti, 2011, 13.

aikaan oli voimassa postisensuuri,⁶⁵ mikä asetti raamit sille, mistä ja mihin sävyyn kirjoitettiin. Kirjeiden kirjoittaminen nähtiin osana kansakunnan yhteistä sotaponnistusta ja kirjeiden kirjoittamiseen kannustettiin esimerkiksi lehtikirjoituksissa. Rintaman ja kotirintaman välinen yhteydenpito koettiin merkitykselliseksi yleisen mielialan ja taistelutahdon ylläpitämisen kannalta ja ihmisiä puolin ja toisin ohjeistettiin kirjoittamaan sisällöltään ja sävyltään kannustavia ja iloisia kirjeitä.⁶⁶ Toisaalta tietyt aiheet olivat kiellettyjä. Kirjeissä ei saanut olla viholliselle hyödyllistä tietoa, esimerkiksi joukkojen tarkkaa sijaintia ei saanut mainita. Myös joukko-osaston vahvuus ja aseistus olivat kiellettyjä aiheita.⁶⁷ Kiellettyä oli myös kaikki sellainen, mikä olisi voinut heikentää joukkojen taistelutahtoa, kuten sopimattomat tekstit ja kuvat, kaikkinaisen epäasiallisuus sekä rintaman olosuhteista ja sotilaan velvollisuuksista valittaminen. Nämä katsottiin sotilaan arvoa halventaviksi ja toisaalta yleistä mielialaa alentaviksi aiheiksi.⁶⁸ Postisensuuritoimistot valvoivat sensuurin noudattamista pistokokein.⁶⁹

Tutkimuksen onnistumisen näkökulmasta on otettava huomioon kysymykset kirjeaineiston kattavuudesta sekä sen soveltuvuudesta kyseessä olevaan tutkimukseen. Tämän lisäksi lopputulokseen vaikuttavat käytettävät menetelmät. Aineiston on oltava riittävän monipuolinen ja hedelmällinen suhteessa tutkimuskysymyksiin ja lisäksi tutkijan on päästävä sisään kirjeiden maailmaan. Kirjeiden sisäisen maailman ja sisältöjen merkityksien ymmärtämisen edellytyksiä ovat vallinneiden olosuhteiden selvittäminen sekä kirjoittajien persoonien ja elämäntilanteiden hahmottaminen. Lisäksi tutkijan on ymmärrettävä kirjeiden olemus lähdeaineistona. Ensisijaista on tiedostaa, että huolellisesta pohjatyöstä huolimatta kirjeet eivät suoraan kerro mitä todella on tapahtunut ja mitä kirjoittaja on kokenut, koska kirjeisiin kirjoitetut kokemukset ovat väistämättä läpikäyneet kirjoittajan tekemiä valintoja ja tulkintoja. Kirjeenkirjoittajien elämään ja arvomaailmaan perehtyminen sekä kirjeiden huolellinen lukeminen ja analysointi mahdollistavat tiettyyn rajaan asti kirjoittajan tekemien valintojen päättelemisen ja tulkinnan. Kirjeenkirjoittajan sisäinen maailma avautuu osittain myös itse kirjeitä lukemalla, sillä kirjeet kertovat kirjoittajan

⁶⁵ Postisensuuri oli osa laajempaa sensuuritoimintaa. Rönkkönen 1999, 255. Esimerkiksi elokuvasensuurista Rönkkönen 1999, 260–270, lehdistösensuurista Rönkkönen 1999, 270–276 ja rintamakirjeenvaihtajien TK-kirjoitusten sensuroinnista Pilke 2011.

⁶⁶ Hagelstam 2011, 304–305; Taskinen 2015, 20.

⁶⁷ Taskinen 2015, 20; Metsberg 2015, 40.

⁶⁸ Hagelstam 2011, 307–308.

⁶⁹ Sensuuritoimistojen toiminnasta ja käytännöistä sekä tarkastetun postin määrästä tarkemmin luvussa 6.2.1 Sensuurimääräyksiä noudattaen ja kiertäen.

tavasta ajatella sekä hänen tavastaan jäsentää maailmaa ja tehdä sitä itselleen ymmärrettäväksi.⁷⁰ Edellä mainitut reunaehdot huomioiden sekä huolellisen taustatyön, harkiten valittujen menetelmien ja tutkimusta tukevan muun aineiston kanssa kirjeet soveltuvat hyvin nyt tekeillä olevaan tutkimukseen. Seuraavaksi erittelen valitsemiani menetelmiä ja arvioin niiden soveltuvuutta ja antia tarkemmin oman työni näkökulmasta.

1.3 Metodologia

1.3.1 Lähiluku, sisällön analyysi ja kirjeiden dialogisuus

Haen esittämiini kysymyksiin vastauksia kirjeiden aiheita ja sisältöjä analysoimalla. Keskeinen menetelmäni on kirjeiden lähiluku ja sisällön analyysi. Lähiluvulla tarkoitan kirjeiden järjestelmällistä ja tarkkaa lukemista useaan kertaan, missä tarkoituksena on hahmottaa kirjeissä rakentuva kokonaisuus laajemmin ja toisaalta kiinnittää huomiota myös yksityiskohtiin sekä tutkimukseni keskeisiin aiheisiin ja teemoihin.⁷¹ Kirjeitä lukiessani olen tehnyt muistiinpanoja niissä mainituista asioista, ihmisistä ja tapahtumista ja olen muodostanut erilaisia kategorioita käsitellyistä aiheista sekä laajemmin aihekokonaisuuksista. Olen kirjannut ylös havaintojani lidan ja Kallen tavasta viestiä toisilleen ja lisäksi olen yrittänyt tavoittaa kirjeiden tunnelman niin kirjoittajan kuin myös kirjeen lukijan näkökulmasta.

Kirjeiden sisältöjä analysoidessa on huomioitava aika ja paikka, kirjeiden syntykonteksti. Olosuhteet, sensuuri ja se, mitä eri tavoitteita kirjeen kirjoittajalla kirjettä laatiessaan oli, ovat vaikuttaneet sekä sisältöihin että kirjoitustapaan.⁷² Samoin on huomioitava, että kirjeen laatija on jo kirjoittaessaan unohtanut asioita, tulkinnut tapahtumia ja jättänyt jotakin kokonaan kertomatta.⁷³ Lisäksi jotkin asiat, tapahtumat ja käytännöt ovat olleet kirjeiden kirjoittajalle ja vastaanottajalle niin ilmeisiä ettei niitä ole erikseen mainittu, mutta ne ovat kuitenkin olleet olemassa ja vaikuttamassa aikalaisten elämään, tekemisiin ja ajatuksiin.⁷⁴ Toisaalta on tiedostettava, että kirjoittajat eivät kirjeitä kirjoittaessaan ole tienneet tulevast ja tässä kohtaa tutkijan tietämys on erilainen kuin kirjeiden kirjoittajien. Kysymyksiä kirjoittajan tavoitteista ja kirjeessä mainittujen asioiden valikoitumisesta olen ratkaissut tutustumalla lidan ja Kallen henkilöihin, siihen *millaisia* he olivat. lidan ja Kallen lapsia haastatteleamalla, kirjekokoelmaa ja muuta aineistoa perusteellisesti tutkimalla ja näin saamaani

⁷⁰ Heikkilä 2016, 15–16.

⁷¹ Hagelstam 2018b, 32.

⁷² Hagelstam 2008, 34–35; Taskinen 2015, 16–20.

⁷³ Häggman 1996, 99.

⁷⁴ Häggman 1994, 30.

tietoa yhdistämällä ja analysoimalla olen muodostanut käsityksen tutkimukseni keskushenkilöistä, tavoitteena ymmärtää heitä ja heidän valintojaan.

Analyysin tukena käytän lainauksia kirjeistä sekä valokuvia lidan ja Kallen yksityisestä kuvakokoelmasta. Lainauksia on suhteellisen paljon, mikä johtuu osittain siitä, että käyttämäni yksityinen kirjeaineisto ei ole vapaasti saatavilla. Lainauksien avulla olen tuonut tutkittavat lähemmäs lukijaa ja avannut heidän ajatuksiaan laajemmin, kuin se muilla tavoin olisi ollut mahdollista. Joitain lainauksia olen käyttänyt useammin kuin kerran ja tällä olen havainnollistanut merkitysten kerrostuneisuutta, kirjeissä käsitellyillä aiheella tai yksittäisillä lauseilla on voinut olla useampia merkityksiä tai tavoitteita.

Tutkimuksessani käsittelen kirjeitä egodokumentteina⁷⁵, siinä merkityksessä, että kirjeissä lida ja Kalle kertovat itse ajatuksistaan ja elämästään.⁷⁶ Egodokumentteihin lukeutuu erilaisia ihmisten itsensä tuottamia kirjallisia aineistoja, tyyppillisesti yksityinen kirjeenvaihto, mutta myös päiväkirjat, muistelmat ja omaelämäkerrat. Tarkoituksena ei ole niinkään historiallisten faktojen selvittäminen kirjeiden sisältöjen perusteella tai laajempien yleistysten muodostaminen, vaan tarkastelun kohteena ovat yksilöt, lida ja Kalle, historiallisena toimijoina sekä heidän elämänsä ja ajatusmaailmansa. Tavoitteena on saada mikrotason tietoa lidan ja Kallen yksityiselämästä, arjesta, ajattelutavoista, sosiaalisista suhteista, elämän järjestämisestä, tunteista ja asenteista.⁷⁷

Laajasti sota-ajan kirjeenvaihtoja tutkineen etnologi Sonja Hagelstamin tavoin määrittelen kirjeiden kirjoittamisen venäläisen teoreetikon Mihail Bahtinin ajattelun mukaan dialogiseksi toiminnaksi. Kyseessä on tavallista vuoropuhelua laajempi käsite, mikä sisällyttää itseensä myös ympäröivän maailman ja ihmisen tavan olla maailmassa. Olosuhteet ja kirjoitustilanne vaikuttavat sanojen ja tekstin saamiin merkityksiin ja näin ollen kirjettä ei voi tulkita irrallisena sen syntyhetkeä ympäröineestä todellisuudesta. Kirje on aina sekä kirjoittajan että vastaanottajan yhteinen tuotos, koska omalla tavallaan kumpikin on läsnä kirjoitustilanteessa. Kirjoittaja huomioi vastaanottajaa kirjoittaessaan ja pyrkii ennakoimaan tämän reaktioita ja tämä vaikuttaa siihen mitä ja miten kirjoitetaan. Lisäksi, yrittäessään ennakoida vastaanottajan reaktioita, kirjoittaja näkee itsensä

⁷⁵ Egodokumentti-käsitettä käytti ensimmäisen kerran hollantilainen historioitsija Jakob Presser (1899–1970). Presserin tutkimuksen kohteena olivat Hollannin juutalaiset toisen maailmansodan miehityksen aikana ja asiakirjojen lisäksi hänellä oli aineistona muun muassa kirjeitä ja päiväkirjoja sekä muuta juutalaisten itsensä tuottamaa kirjallista aineistoa. Keravuori 2011, 165.

⁷⁶ Lahtinen & Leskelä-Kärki & Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 12.

⁷⁷ Keravuori 2011, 165–166.

toisen näkökulmasta ja tämä vaikuttaa myös itse kirjoittajan tapaan ajatella ja ymmärtää itseään sekä ympäröivää todellisuutta.⁷⁸ Näin tarkasteltuna kirjeet kertovat hyvin paljon myös ihmisten luonteesta ja arvoista ja sisäisestä maailmasta ja ovat erinomainen aineisto omani kaltaiseen tutkimukseen.

Kirjeiden dialogisuus ulottuu myös tutkijan ja aineiston väliseen suhteeseen. Tässä dialogissa kirjeiden tekstit kohtaavat tutkijan tekstin ja tutkija kohtaa kirjeiden kirjoittajat. Kirjeitä lukiessaan tutkijan on huomioitava kolme eri näkökulmaa: kirjoittajan näkökulma, vastaanottajan näkökulma ja lisäksi tutkijan oma näkökulma. Samalla tavoin kuin kirjoittajan ja vastaanottajan elämä, kokemukset ja olosuhteet vaikuttavat heidän näkökulmiinsa, myös tutkijan omat kokemukset sekä kirjeenvaihdon syntyhetkestä poikkeava tutkimuksenteon konteksti vaikuttavat tutkijan näkökulmaan. Onnistunut dialogi edellyttää kirjeiden huolellista ja analyttistä lähilukua sekä kattavaa kontekstointia. Tutkijan on myös hyväksyttävä, että osa tekstien merkityksistä jää selvittämättä.⁷⁹

1.3.2 Kontekstointi

Lähilukuun ja sisällön analyysiin liittyy olennaisena osana kontekstointi eli kirjeiden kirjoitusajankohdan elinolosuhteiden ja ympäröivän sosiaalisen ja kulttuurisen todellisuuden hahmottaminen. Kirjeitä on aina peilattava niiden alkuperäistä taustaa vasten.⁸⁰ Kontekstoinnin avulla kirjeissä rakentuvan maailman voi ymmärtää syvällisemmin, jolloin aineistoa on mahdollista käsitellä suhteessa vallinneeseen aikaan.⁸¹ Kirje käsittelee useimmiten kirjoittajan ja vastaanottajan lähimenneisyyden tapahtumia sekä sellaisia asioita, ihmisiä ja olosuhteita jotka ovat lukijalle tuttuja. Kirjoittaja ja lukija tulevat samasta elämänpiiristä eikä itsestäänselvyyksiä tarvitse kirjoittaa auki kirjeeseen. Tutkijan tehtävänä on kirjeiden henkilöiden tunnistaminen sekä ihmisten välisten suhteiden selvittäminen. Lisäksi tutkijan täytyy sijoittaa paikat ja tapahtumat ajallisesti ja maantieteellisesti oikein ja hahmottaa paikallisyhteisön koostumus ja rakenne.⁸² Omassa työssäni kontekstoinnin keskeisiä aiheita ovat suonenjokisuus, kyläläisyys, pienviljelijän elinolosuhteet ja körttiläisyys. Lisäksi olen hahmottanut lidan ja Kallen elämäntapaa sekä perhe- ja ystäväsuheteita.

⁷⁸ Hagelstam 2011, 302.

⁷⁹ Hagelstam 2011, 302–304.

⁸⁰ Rissanen 2011, 34.

⁸¹ Hagelstam 2014, 27 ; Hagelstam 2018b, 32.

⁸² Keravuori 2011, 186.

Kontekstoinnissa olen tukeutunut laajasti aihealueiden tutkimuskirjallisuuteen, Pöyhösen ja Lappien sukututkimuksiin sekä Iidan ja Kallen lasten haastatteluihin.

Tutkijan on kuitenkin hyväksyttävä, että kaikkea ei ole mahdollista selvittää jälkikäteen ja osa kirjeiden sisällöistä ja merkityksistä jää tavoittamatta.⁸³ Luonteeltaan kirje on uniikki ja sellaisena se avaa ainutlaatuisen näkymän kirjoitusajankohtaan ja -paikkaan, sekä kirjeenvaihdon osapuolien elämään. Kirje on aina tietyssä ympäristössä ja tietyssä tilanteessa ja hetkessä kirjoitettu ja sillä on tietty tarkoitus. Lisäksi kirjeen laatija on kirjoittanut tietyistä henkilökohtaisesta asemasta ja näkökulmasta käsin. Näin ollen myös vastaanottaja ja hänen suhteensa kirjoittajaan vaikuttavat siihen mistä ja miten kirjoitetaan.⁸⁴ Vallinneiden olosuhteiden lisäksi tutkijan on siis selvitettävä myös kirjoittajien persoonaa sekä keskinäistä suhdetta. Näin tutkijan on mahdollista päästä lähemmäs kirjeiden sisäistä maailmaa ja tekstien syvempiä merkityksiä.

1.3.3 Muistitietotutkimus

Alkuperäisessä merkityksessään käsitteellä oral history on kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa tarkoitettu yleisesti suullista historiaa tai menneisyyttä koskevia aineistoja, mitkä on tuotettu erilaisten haastattelumenetelmien avulla sekä näiden tutkimista.⁸⁵ Sittemmin oral history on laajentunut koskemaan erilaisia suullisia, kirjallisia ja kuvallisia aineistoja ja tutkimuksen piirissä toimii eri alojen tutkijoita. Suomen kielessä käytössä ovat käsitteet suullinen historia ja muistitietohistoria sekä tässä työssä käyttämäni, suomalaisen tutkimuksen kentälle vakiintunut käsite, muistitietotutkimus.⁸⁶ Muistitietotutkimuksen tavoitteena on tuoda esiin erilaisia tulkintoja ja näkökulmia menneisyydestä. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti pienet, arkiset asiat ja ilmiöt ja niin kutsutut tavalliset ihmiset, marginaalissa elävät ja huomiotta jääneet sekä sellaiset ryhmät, jotka eivät ole aiemmin saaneet ääntään kuuluviin tai joiden toiminnasta ei ole jäänyt dokumentteja.⁸⁷ Omassa työssäni muistitietoa edustaa tekemäni Iidan ja Kallen lasten haastattelu.

⁸³ Tornioja-Latola 2011, 342.

⁸⁴ Lahtinen & Leskelä-Kärki & Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 20.

⁸⁵ Fingerroos <https://thy.fi/wp-content/uploads/2011/09/HM6-61-82.pdf>, 62 (luettu 3.5.2018) ; Fingerroos & Peltonen 2006, 8. Aineistot voivat olla suullisia tai kirjallisia. Erilaisista aineistoista tarkemmin esimerkiksi Fingerroos & Haanpää 2006, 26–30.

⁸⁶ Käsitteillä on hieman erilaisia painotuksia. Suullinen historia korostaa puhuttua aineistoa, muistitietohistoria puolestaan liittyy tutkimuksen nimenomaan historiaan. Muistitietotutkimus on sävyllään yleisluontoisin ja sellaisena sisällyttää itseensä kattavimmin moninaiset kirjalliset ja suulliset muistitietoaineokset sekä tutkimuksen eri ulottuvuudet. Tarkemmin käsitteestä oral history ja sen suomenkielisistä versioista sekä tutkimuksissa käytettävistä erilaisista aineistoista katso Fingerroos & Peltonen 2006, 8–11 ; Fingerroos & Haanpää 2006, 26–30 ; Kalela 2006, 74 ; Fingerroos <https://thy.fi/wp-content/uploads/2011/09/HM6-61-82.pdf>, 62 (luettu 3.5.2018).

⁸⁷ Fingerroos & Haanpää 2006, 27–29.

Riittaa, Hannua ja Eilaa haastatteleamalla sain perheen sisäisen näkökulman lidan ja Kallen elämään. Haastatteluaineistoni kaltainen muistitieto ei välttämättä kerro niinkään siitä, mitä menneisyydessä todella tapahtui,⁸⁸ vaan tapahtumien merkityksistä, sekä tapahtumahetkellä, että muistelijan muistellessa mennyttä.⁸⁹ Luonteensa puolesta muistitieto soveltuu hyvin nyt käsillä olevan tutkimuksen taustoittamiseen, Pöyhösen perheen arkisen toimintaympäristön kartoittamiseen, erilaisten verkostojen ja toimintamallien selvittämiseen sekä perheen arvomaailman hahmottamiseen. Haastattelujen avulla tuotettua suullista muistitietoa olen käyttänyt tutkimuksen apuvälineenä kontekstointiin ja keskushenkilöiden personointiin.⁹⁰

1.3.4 Vertailu

Aiempien kirjeaineistoja käsitelleiden tutkimusten havainnot toimivat vertailuaineistona lidan ja Kallen kirjeenvaihdolle. Eri kirjeenvaihtoja vertailemalla hahmotan tutkimuskauden kirjeenkirjoittamisen konventioita ja teen samalla näkyväksi myös sellaista, mitä omassa aineistossani ei esiinny eli sitä, mistä ei kirjoiteta tai millä tavoin ei toimita. Sota-ajan kirjeenvaihtoja ja kokemuksia vertaillen on kuitenkin otettava huomioon mahdolliset olosuhde-erot ja niiden vaikutus sekä se, että Kalle oli perheellinen mies ja iäkkäämpi kuin keskiverto rintamamies. Olen käyttänyt työssäni useampaa muuta kirjeenvaihtoa vertailuun.⁹¹ Vertailuaineistoja olen käyttänyt soveltuvilta osin ja pyrkinyt huomioimaan erot olosuhteissa, perhesuhteissa ja kirjoittajien persoonissa mahdollisimman hyvin. Toisaalta, aiemmat tutkimukset tarjoavat vertailuaineistoa nimenomaan keskiössä olevien ihmisten erilaisten olosuhteiden ja elämäntilanteiden välityksellä. Näin tarkasteltuna eroavaisuudet olosuhteissa ja elämäntilanteissa monipuolistavat kuvaa sota-ajan kokonaisuudesta ja kertovat osaltaan kuinka asuinpaikka ja elämänpiiri vaikuttivat sota-ajan kokemuksiin ja arjen muotoutumiseen.

Sota-ajan kirjeenvaihtojen ja niistä tehtyjen tutkimusten lisäksi lisäksi hyödynnän myös muita kirjetutkimuksia. Jokainen kirjeenvaihto on yksilöllinen ja sellaisena ainutlaatuinen tutkimuskohde,

⁸⁸ Ihmisen muisti on luonteeltaan hataraa, ihminen saattaa muistaa tapahtumat väärin tai muistot voivat olla palautuneita tai alunperin jopa kokonaan ihmisen ulkopuolelta lähtöisin. Bourke 2006, 38.

⁸⁹ Fingerroos & Haanpää 2006, 33.

⁹⁰ Muistitiedon käyttämisestä tutkimuksessa, katso Fingerroos & Peltonen 2006, 9–10.

⁹¹ Keskeisiä vertailuaineistoja ovat Sonja Hagelstamin kirjetutkimusten henkilöt, erityisesti Martha ja Curt Enroth sekä Erkki Pehkosen väitöskirjatutkimuksen Juhani ja Olavi. Martha ja Curt olivat suunnilleen lidan ja Kallen ikäisiä ja avioituneet ennen sotien alkua, joten heidän keskinäinen suhteensa vertautuu hyvin lidan ja Kallen väliseen parisuhteeseen, vaikka Enrotheilla ei ollut lapsia. Juhani ja Olavi olivat Kallea nuorempia, mutta Juhani oli pienviljelijä kuten Kalle ja Olavilla oli vaimonsa kanssa pieni lapsi, minkä lisäksi miehet olivat samoilta seuduilta kotoisin kuin lida ja Kalle.

mutta aiemmista tutkimuksista voi löytää jotakin kaikille kirjeille ja kirjeenvaihdon tutkimukselle yleisellä tasolla ominaista, mitä on mahdollista hyödyntää, vaikka kyseessä ei olisikaan saman aikakauden kirjeenvaihto tai kirjoittajien suhde olisi hyvinkin erilainen kuin omassa työssäni.

1.4 Tutkijan etiikka

Tieteellisen tutkimuksen tekemiseen liittyy olennaisena osana kysymykset etiikasta. Tiedeyhteisön suhteen eettiset periaatteet tarkoittavat omaan tutkimukseen ja sen aihepiiriin liittyvän aiemman tutkimuksen huomioon ottamista. Tutkijan on tiedettävä mitä on jo tutkittu, millaisiin kysymyksiin on etsitty vastauksia, millä aineistoilla ja menetelmillä tutkimusta on tehty ja mitä teorioita tutkimuksissa on hyödynnetty. Aiemman tutkimuksen ja sen tulosten tunteminen luo vahvaa pohjaa omalle työlle ja lisäksi ne tarjoavat hyödyllistä vertailuaineistoa. Näihin omaa työtään edeltäviin tutkimuksiin asianmukaisesti viittaamalla tutkija myös osoittaa arvostusta muille tutkijoille ja heidän tekemälleen työlle.⁹²

Yksityistä kirjeaineistoa tutkittaessa on pohdittava lisäksi tutkimuksen kohteisiin liittyviä eettisiä kysymyksiä. Miten aineistoa käyttää, mitä ja miten tutkimuksen yhteydessä kertoo menneisyydestä ja siellä eläneistä ihmisistä ja heidän elämästään.⁹³ Kirjeenvaihto on luonteeltaan intiimiä, tarkoitettu ainoastaan vastaanottajalle tai ehkä lähimmälle perhepiirille ja tutkijan on työtään tehdessään tunkeuduttava tälle yksityiselle alueelle, analysoitava tapahtumia, henkilöitä ja heidän ajatusmaailmaansa. Mireille Bossis on käyttänyt kirjeenvaihdon tutkijasta nimitystä ”tahditiin kolmas lukija”⁹⁴ ja Maarit Leskelä-Kärki vertaa toisen ihmisen elämän tutkijaa tirkistelijään⁹⁵ ja näin sanoessaan he kiinnittävät huomiota tutkijan vastuuseen siitä, millä tavalla ja tavoitteilla tutkija aineistoaan käsittelee. Kun tavoitteena on muodostaa kuvaa yksilön ja hänen perheensä kokemuksista ja ajattelutavoista sekä heidän elämästään yhteisön jäsenenä, on huomiota kiinnitettävä pieniinkin yksityiskohtiin ja myös mahdollisiin konflikteihin ja ongelmiin. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole löytää skandaaleja tai herättää kiinnostusta jollakin hätkähdyttävällä yksityiskohdalla, vaan luoda mahdollisimman kokonaisvaltainen kuva tutkittavien elämästä ja pyrkiä ymmärtämään ja selittämään heidän ajatteluaan ja valintojaan.⁹⁶

⁹² Karonen 2017, 136–137. Lisäkirjallisuutta tutkimuskirjallisuuteen viittaamisen etiikasta katso Lidman & Koskivirta & Eilola 2017, 273–274.

⁹³ Lahtinen & Leskelä-Kärki & Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 24.

⁹⁴ Keravuori 2011, 187.

⁹⁵ Leskelä-Kärki 2011, 265.

⁹⁶ Keravuori 2011, 187 ; Leskelä-Kärki 2011, 265.

Yhtenä osana eettistä pohdintaa on huomioitava kysymys vaikenemisestä. Missä määrin tutkijalla on oikeus nostaa esiin niitä asioita ja aiheita, joista kirjeissä mahdollisesti on vaiettu ja pohtia syitä vaikenemisen taustalla. Tässä, kuten toisaalta kirjeissä esille otettujen asioiden käsittelyssä ja analysoinnissa, keskeinen sääntö on tutkimuksen kohteiden kunnioitus. Kunnioitus menneisyyden ihmisen elämää ja arvoja kohtaan sekä pyrkimys ymmärtää heidän valintojaan. Hanne Koivisto on perustellut tutkimuksellisia valintojaan suhteessa kirjeiden luottamuksellisuuteen ja maininnut muun muassa eettisten kysymysten kultaisen säännön, jonka mukaan menneisyyden ihmisistä ja heidän elämästään ei pitäisi kirjoittaa sellaisia asioita, joita ei haluaisi itsestäänkään kirjoitettavan.⁹⁷ Kultaista sääntöä voi soveltaa eettisiin kysymyksiin varsin laajasti, tutkijan on arvioitava työtään ja valintojaan omaa moraaliaan ja omaatuntoaan vasten, tutkimuksen kohdetta kunnioittaen. Kunnioitukseen liittyy myös käsite oikeudenmukaisuudesta. Tutkijan on pysyttävä puolueettomana ja oikeudenmukaisena sekä tutkittavia että itse tutkimusta kohtaan. Tämä puolueettomuus edellyttää jatkuvaa tasapainoilua empaattisuuden ja kriittisyyden välillä. Tutkimuksen kohteita on kunnioitettava, mutta samalla on kunnioitettava myös omaa tutkimustyötä ja sitouduttava riippumattomaan tutkimusprosessiin.⁹⁸

Osana eettistä pohdintaa tutkijan on paikannettava myös itsensä. Tutkija on sijoittunut omaan aikaansa ja tulkitsee aineistoaan omasta kontekstistaan käsin. Myös tutkijan omat kokemukset ja tietoisuus väistämättä vaikuttavat taustalla.⁹⁹ Omassa työssäni tutkimuksen kohteena olevat Iida ja Kalle ovat minulle tuntemattomia, vaikka heidän lapsiaan ja lapsenlapsiaan tunnenkin. Näin ollen minulla ei ole henkilökohtaista suhdetta tai tunnesiteitä tutkimukseni keskushenkilöihin, minkä arvioin lisäävän työni objektiivisuutta. Kirjeissä on vahva uskonnollinen sävy, mikä itselleni näyttäytyy vieraana, mutta Iidan ja Kallen arvomaailma on välittynyt vahvasti heidän jälkeläisilleen, ja heidän välityksellään sekä huolellisella taustatyöllä minun on ollut mahdollista päästä lähemmäs Iidan ja Kallen mielenmaisemaa sekä kirjeiden merkitysmaailmaa. Iidan ja Kallen jälkeläisten ja heidän näkemystensä ja toimintatapojensa tunteminen on helpottanut myös tutkimuksessa eteen tulleiden eettisten kysymysten arviointia.

⁹⁷ Koivisto 2011, 378.

⁹⁸ Leskelä-Kärki 2006, 636.

⁹⁹ Hagelstam 2011, 304.

1.5 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkimukseni keskiössä on yhden pariskunnan keskinäinen kirjeenvaihto talvisodan ja jatkosodan vuosina 1939–1941. Tutkimuksessani keskityn kirjeenvaihdon eri ulottuvuuksiin, erityisesti perheen ja parisuhteen näkökulmista, sekä arkeen ja asioiden hoitoon sota-ajan erityisolosuhteissa. Yhtenä osana tutkimustani tarkastelen sodan ja sotakokemuksen mahdollisia vaikutuksia körttiläiseen identiteettiin sekä tarpeeseen harjoittaa uskoa. On huomioitava, että en tutki lidan ja Kallen elämäntarinaa sinänsä eli tutkimukseni ei ole elämäkerrallista tutkimusta, vaan tapahtumat ja olosuhteet luovat kontekstin tutkimukselleni. Tutkimuskysymykseni ovat kahtalaisia. Työssäni etsin vastauksia kysymyksiin, jotka pohjaavat tutkimukseni aihepiiriin ja jotka ovat heränneet varhaisessa vaiheessa työtä suunnitellessani. Toisaalta kyseessä on vahvasti aineistolähtöinen tutkimus ja sen väistämättömänä seurauksena osa kysymyksistä on hahmottunut vasta aineistoon tutustuttuani, kirjeiden sisältöjen synnyttämänä.

Tutkimuskysymykset:

1. Miten parisuhdetta ja perhe-elämää ylläpidettiin kirjeenvaihdon avulla?
2. Millaisen kuvan kirjeet antavat sota-ajan arjesta rintamalla ja kotirintamalla?
3. Millainen oli körttiläinen sotakokemus?
4. Millaisia sota-ajasta selviämisen strategioita lidalla ja Kallella mahdollisesti oli?

Sota erotti puoliset toisistaan ja synnytti väistämättä fyysistä etäisyyttä sotilaan ja hänen perheensä välille. Taistelurintaman ja kotirintaman kokemusten erilaisuus saattoi johtaa myös henkisen välimatkan kasvuun. Työssäni selvitän, kuinka parisuhdetta ja keskinäistä rakkautta ylläpidettiin kirjeiden välityksellä. Yrittikö pariskunta kaventaa vallinnutta etäisyyttä jollakin tavalla? Millä tavoin perheen yhtenäisyyttä ylläpidettiin poikkeuksellisissa oloissa?

Sota-aikana vallitsivat poikkeukselliset olosuhteet, mutta sota-aikaankin ihmisten elämään kuului arki ja arjen työt. Oli muu perhe ja lapset, vaikka isä oli rintamalla. Oli koti ja arkiset askareet. Moni asia oli toisin kuin rauhan aikana, mutta työt oli tehtävä ajallaan, maataloilla lehmät oli lypsettävä, vilja kylvettävä ja sato korjattava. Toisaalta oli myös Kallen arki rintamalla. Miten perheen asioita hoidettiin kirjeenvaihdon välityksellä? Millaisena sodanaikainen arki näyttäytyy kirjeissä ja kuinka lida ja Kalle arjen tahoillaan kokivat?

Jokainen sotakokemus on yksilöllinen ja siihen vaikuttaa sodan kokeneen ihmisen ikä, sukupuoli, asuinpaikka, yhteiskunnallinen asema, onko perhettä ja niin edelleen. Missä kukakin on ollut sodan

aikana, onko ollut taistelurintamalla vai kotirintamalla ja millaisia sodan tapahtumia ja seurauksia on kohdannut. Myös ihmisen luonne ja arvomaailma vaikuttavat siihen, miten ihminen kokee sodan ja miten sota vaikuttaa henkilökohtaisella tasolla. Omassa tutkimuksessani olen kiinnostunut vahvan uskonnollisen vakaumuksen vaikutuksista sotakokemukseen ja toisaalta sodan vaikutuksista omaan arvomaailmaan ja vakaumukseen. Miten körttiläisyys vaikutti lidan ja Kallen sotakokemukseen? Miten uskoa toteutettiin sota-aikana rintamalla ja kotirintamalla? Vaikuttiko sota körttiläiseen identiteettiin?

Sota-aika loi ihmisten elämään monenlaisia uhkia ja pelkoja sekä haastavia muutoksia: kuoleman uhka, puolison menettämisen pelko, vastuiden jakautuminen uudella tavalla, huoli omasta ja läheisten jaksamisesta. Lisäksi tiedon- ja postinkulku rintaman ja kotirintaman välillä oli sensuurin rajoittamaa sekä sota- ja rintamatilanteista riippuen ajoittain epävarmaa ja hidasta. Osana tutkimustani selvitän, oliko lidalla ja Kallella jotakin erityisiä keinoja tai strategioita sota-ajan haasteista selviämiseksi? Mitä ja kuinka näitä toteutettiin? Strategioihin liittyen tarkastelen myös unien näkemistä. Mikä merkitys unilla oli selviytymisen näkökulmasta?

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella yhden körttiläispariskunnan sota-ajan kokemuksia, perhe-elämää, arkea ja sota-ajasta selviämistä sellaisina kuin ne kirjeenvaihdossa näyttäytyvät. Tarkoitukseni ei ole tehdä laajempia johtopäätöksiä kattamaan koko kansaa tai edes kaikkia körttiläisiä, vaan tuoda esille yhden perheen kokemus, yksi näkökulma lisää talvi- ja jatkosodan tutkimukseen sekä körttiläisyyteen sota-ajan kontekstissa. Vaikka laajempia yleistyksiä ei tutkimukseni pohjalta voi tehdä, on jokainen kokemus ainutlaatuinen ja sellaisena täydentää sota-ajan moninaista kokonaisuutta.

2 TUTKIMUKSEN KESKIÖSSÄ IIDA JA KALLE PÖYHÖNEN

Iida syntyi Suonenjoen Herralan kylään, Pirttilahden tilalle, Iida ja Aapeli Lapin seitsemäntenä lapsena.¹⁰⁰ Perhe kuului herännäisyysliikkeeseen ja lidan Aapeli-isän isä Pietari Lappi, Pirttilahden Pietari,¹⁰¹ oli seudulla tunnettu körttiukko, joka opetti pyhäkoulussa ja piti seuroja kotonaan sekä

¹⁰⁰ Aapelin ja lidan esikoistytär Siiri Maria syntyi vuonna 1891 ja vuonna 1893 syntyi poika Aapeli. Vuonna 1896 syntynyt Iida Elina kuoli vain reilun vuoden ikäisenä vuonna 1897 ja perheen kaksi seuraavaa tytärtä nimettiin Elinaksi (s.1898) ja Iidaksi (s.1904). Tyttöjen välissä syntyi kaksi poikaa, Yrjö vuonna 1900 ja Kalle Fredrik vuonna 1902. Iidan jälkeen perheeseen syntyi vielä yksi tytär, Esteri (s.1907). Lappi-sukujen sukukirja 2013, 172, taulu 470.

¹⁰¹ Lappi-sukujen sukukirja 2013, 170, taulu 460.

Herralan kylällä. Pietari tunnettiin ahkerana kirkossakävijänä ja hän oli myös Herralan kylän kirkkoveneen perämies.¹⁰²

Kallen synnyinkoti oli niin ikään Suonenjoella, Pörölänmäen Tuomaalassa. Olga Maria Juhontytär Luostarisen ja Pekka Pöyhösen kolmannella lapsella, Kallella, oli kaksi vanhempaa veljeä ja myöhemmin perheeseen syntyi vielä kaksi poikaa ja neljä tyttöä.¹⁰³ Kallen isä Pekka osasi lukea ja laskea hyvin ja lisäksi hän oli edistysmielinen mies, joka uudisti tilaansa muun muassa ostamalla separaattorin ensimmäisten joukossa sekä muita uudenaikaisia maatalouskoneita. Lisäksi Pekka oli osakkaana kolmen talon yhteisomisteisessa meijerissä, jonka tuotteita myytiin muun muassa Tanskaan.¹⁰⁴ Myös Kallen suvulla oli vahvat siteet herännäisyyteen, Pekan isä ja Kallen isoisä, Fredrik Pöyhönen, tunnettiin innokkaana talonpoikaissaarnaajana ja myös Paavo Ruotsalainen vieraili hänen kodissaan.¹⁰⁵

¹⁰² Lappi-sukujen sukukirja 2013, 73.

¹⁰³ Olga Maria Juhontytär Luostarisen ja Pekka Pöyhösen lapset: Juhani (s.1899), Aatami (s.1901), Kalle (s.1903), Paavo (s.1905), Maria (s.1907), Aino (s.1910), Lauri (s.1913), Anna (s.1915), Katri (s.1918). Pöyhösen suvun sukukirja 2014, 50–51, taulu 304.

¹⁰⁴ Pöyhösen suvun sukukirja 2014, 50, taulu 304.

¹⁰⁵ Pöyhösen suvun sukukirja 2014, 28, taulu 147.

lida (os. Lappi 10.12.1904–11.9.1990) ja Kalle (6.6.1903–14.11.2001) Pöyhönen. lida oli pariskunnasta pidättyväisempi luonteeltaan ja normaalioloissa lida oli enimmäkseen kotona naisväen askareissa ja lasten kanssa. Kalle vastasi pääasiassa perheen asioiden hoidosta ja hän oli puolisoista sosiaalisempi, mutta lidan tavoin Kalle oli vaatimaton luonteeltaan eikä tuonut itseään esille. Kalle oli kuitenkin kotiseudullaan Suomenjoella sekä herännäisten keskuudessa arvostettu mies ja häntä kuunneltiin, milloin hänellä sanottavaa oli. Puolisoista kummallakin oli opintoja kansakoulun lisäksi; lida oli käynyt Portaanpään kristillisen kansanopiston¹⁰⁶ ja Kalle oli opiskellut Oriveden kansanopistossa¹⁰⁷. Ennen avioitumistaan lida toimi Lotta Svärd -järjestössä ja Kalle puolestaan oli aktiivinen suojeluskuntalainen.¹⁰⁸ Kuva: Marja-Leena Huikari / Hannu Pöyhösen yksityiskokoelma.

2.1 Savolainen pienviljelijäpariskunta

Suomi oli talvi- ja jatkosodan aikaan maatalousvaltainen maa.¹⁰⁹ Väestöstä 74% asui maaseudulla ja 55% sai elantonsa suoraan maataloudesta.¹¹⁰ Myös aikakauden kansallinen kertomus pohjasi pitkälti maaseutuun, minkä katsottiin edustavan suomalaisuuden ydintä. Tuon suomalaisuuden muodostivat vahva yhteisöllisyys, velvollisuudentunto sekä uskonnollinen ja konservatiivinen arvopohja, mitkä kaikki konkretisoituivat vaatimattomassa ja ankarassa maalaiselämässä.¹¹¹ On kuitenkin otettava huomioon, että maanviljelijöiden ryhmä oli heterogeeninen, tilojen koko ja kannattavuus vaihtelivat suuresti. Osa tiloista oli vauraita suurtiloja ja toinen ääripää olivat parin hehtaarin kääpiötilat, joiden viljelijät saivat elantonsa pääasiallisesti tilan ulkopuolisesta työstä.¹¹²

¹⁰⁶ Savon körttiläisten perustama Portaanpään kristillinen kansanopisto (Savon Kristillinen Kansanopisto vuoteen 1926 asti) aloitti toimintansa herännäishenkisenä, yleissivistävänä oppilaitoksena vuonna 1923. Oppiaineita olivat muun muassa uskonto, historia, äidinkieli, yhteiskuntaoppi, laulu, laskento, kirjanpito, luonnontieto, käsityöt, piirustus, voimistelu ja ruokatalousteoriat. Opiston toiminta rakentui herännäisyyden arvopohjalle ja opistolla järjestettiin iltaisin seuroja ja sunnuntaisin opiskelijat sekä opiston väki kävivät kaikki yhdessä jumalanpalveluksessa. http://www.portaanpaa.fi/wordpress/?page_id=5111 (luettu 6.6.2019), <http://www.portaanpaa.fi/wordpress/wp-content/uploads/2017/03/Portaanpaa%CC%88a%CC%88-Koulutuksen-Pikkuja%CC%88tila%CC%88inen.pdf> (luettu 6.6.2019) <http://www.portaanpaa.fi/opisto/> (luettu 6.6.2019)

¹⁰⁷ Hämmäläinen osakunta perusti Oriveden kansanopiston (perustaminen Keski-Hämeen kansanopiston nimellä) vuonna 1909 Längelmäellä ja seuraavana vuonna toiminta siirtyi Orivedelle. Toiminnan tavoitteena oli vaalia ja säilyttää suomalaisuutta sekä sivistää maaseudun nuorisoa ja parantaa heidän kouluttautumismahdollisuuksiaan. Opetettavia aineita olivat sivistämiseen tähdänneet humanistiset, yhteiskunnalliset ja luonnontieteelliset aineet sekä kotitalous, veisto ja käsityö. Opistolla toimi lisäksi isäntä- ja emäntäkoulu, maatalouskoulu sekä Oriveden Kasvitarha- ja Talouskoulu. <http://www.ahlman.fi/orivedenopisto> (luettu 6.6.2019)

¹⁰⁸ Riitta Hämmäläisen haastattelu 25.3.2018 sekä tarkennuksia Jukka Hämmäläiseltä 6.6.2019 ; Pöyhösen suvun sukukirja 2014, 51, taulu 309.

¹⁰⁹ Kaartinen & Salmi & Tuominen 2016, 49 ; Lovio 1993, 71.

¹¹⁰ Kervanto-Nevalinna & Kolbe 2003, s.201.

¹¹¹ Kaartinen & Salmi & Tuominen 2016, 49–52.

¹¹² Tilat voidaan jakaa peltopinta-alan perusteella neljään ryhmään: yli 50 hehtaarin suurviljelmiin, 15–50 hehtaarin keskikokoisiin viljelmiin, 5–15 hehtaarin perhevilmeliin ja 2–5 hehtaarin kääpiötiloihin. Tilojen koosta ja alueellisesta jakautumisesta tarkemmin, katso Jutikkala 1958, 428–430.

Suonenjoella maatalous oli pääelinkeino aina 1960-luvulle asti,¹¹³ vaikkakin 1920-luvulta lähtien maatalousväestön suhteellinen osuus väestöstä laski koko ajan ja ihmisiä siirtyi teollisuuteen ja palveluelinkeinoin.¹¹⁴ Vuoden 1940 tilaston mukaan maa- ja metsätalouden parissa työskenteli 59% suonenjokelaisista,¹¹⁵ teollisuus- ja rakennustoiminta työllisti 14% ja palvelualat 8%. Sekatyömiehiä oli 19%.¹¹⁶ Suonenjoen maataloudelle ominainen piirre oli suurtilojen puuttuminen; vuonna 1910 Suonenjoella oli 550 viljelmää,¹¹⁷ tilojen keskikoko oli 5,3 hehtaaria ja kaikki olivat kooltaan alle 50 hehtaaria.¹¹⁸

Iida ja Kalle avioituivat vuonna 1936 ja pariskunta muutti asumaan Kallen veljen, Aatun,¹¹⁹ luokse Suonenjoen Markkalan kylään, Vesalan tilalle. Vuotta aiemmin Kalle oli ostanut Vesalan naapurista Taimela-nimisen rappiotilan. Kooltaan tila oli savolaisalueelle tyypillinen perhetila, siihen kuului reilut 10 hehtaaria maata, mutta rakennukset olivat purkukuntoisia. Iida ja Kalle pääsivät muuttamaan omaan kotiin pari vuotta häiden jälkeen, uuden päärakennuksen ja navetan valmistuttua. Tila oli aikakaudelle ominainen pientila, minkä tulot koostuivat monipuolisesta viljelytoiminnasta sekä karja- ja metsätaloudesta. Lisätuloja perhe sai hevosten kasvatuksesta sekä Kallen puutarhatoiminnasta.¹²⁰ Ahkeralla työllä ja tarkalla taloudenpidolla tila vaurastui ja oman väen lisäksi tilalla oli töissä palkattua työvoimaa, sisäapulainen keittiössä ja lastenhoitoapuna sekä työmiehiä pelto- ja metsätöissä.¹²¹

2.2 Kylä- ja sukuyhteisöjensä aktiiviset jäsenet

Maaseudulla 1930-luvulla omalla paikallisyhteisöllä¹²² oli suuri merkitys ihmisten elämässä. Paikallisyhteisön jäsenet tunsivat toisensa ja heidän elämänolosuhteensa olivat suurelta osin yhtenevät. Yhteisö oli monella tavalla ihmisen tuki ja turva ja toisaalta yhteisöön kuulumisen

¹¹³ Ropponen 1993, 264.

¹¹⁴ Ropponen 1993, 268.

¹¹⁵ Vuonna 1920 vastaava luku oli 87% ja vuonna 1930 luku oli 74%. Ropponen 1993, 269.

¹¹⁶ Ropponen 1993, 269.

¹¹⁷ Mukaan laskettujen viljelmien peltoala yli 0,5 hehtaaria. Ropponen 1993, 209.

¹¹⁸ Ropponen 1993, 209.

¹¹⁹ Aatami Pöyhönen 7.10.1901–14.12.1939. Pöyhösen suvun sukukirja 2014, 50–51, taulu 304 sekä taulu 306.

¹²⁰ Kalle kasvatti omenapuita myyntiin ja laati pihasuunnitelmia pitäjän taloihin. Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018.

¹²¹ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018 ; Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018 ; Riitta Hämäläisen ja Eila Paanasen yhteishaastattelu 12.4.2018. Rappiotilojen ostaminen oli tyypillistä toimintaa heränneiden keskuudessa. Tilat kunnostettiin ja ahkeralla työnteolla sekä huolellisella taloudenhoidolla tiloista saatiin kannattavia, jopa vauraita. Viikuna 1975, 50.

¹²² Paikallisyhteisöllä tarkoitan tässä yhteydessä Heikki Lehtosen määrittelemää yhteisökäsitteen ulottuvuutta, mikä käsittää yksilön jokapäiväiseen elämänpäiriin kuuluvan maantieteellisen alueen ja tällä alueella asuvat ihmiset, jotka kokevat yhteenkuuluvuuden tunteita ja muodostavat sosiaalisen vuorovaikutuksen kokonaisuuden. Lehtonen 1990, 19–20.

määrittä ihmistä ja asetti yksilön toiminnalle rajat.¹²³ Suonenjoella yksittäiset kylät muodostivat omat tiiviit yhteisönsä, joissa yhteisöllisyys oli vahvaa, joissa kyläiltiin toinen toisten luona, annettiin ja vastaanotettiin naapuriapua ja isompia töitä hoidettiin talkoilla. Myös kylien kesken muodostui yhteisöllisyyttä, erityisesti silloin kun kylät sijaitsivat lähellä toisiaan ja niiden asukkaat tunsivat toisensa. Sukulaiset asuivat usein toistensa lähellä ja myös puoliso löytyi usein lähikylästä, mikä vahvisti ihmisten välisiä siteitä ja lisäsi kanssakäymistä.¹²⁴

Pörölänmäki oli Kallen kotikylä ja lida oli kotoisin Herralasta. Näiden kahden kylän välinen etäisyys on noin 14 kilometriä. lidan ja Kallen yhteinen koti Taimela puolestaan sijaitsi Suonteen alueella Markkalan kylässä, Suonteen selän rannalla. Markkalasta lidan lapsuudenkotiin Herralan Pirttilahteen oli vajaat 9 kilometriä ja vastaavasti Kallen vanhempien luokse Pörölänmäen Tuomaalaan välimatkaa kertyi noin 18 kilometriä. Suonenjoen kirkonkylään matkaa oli noin 13 kilometriä. Kirkonkylässä sijaitsivat posti, pankki ja kauppa ja asioilla käytiin muutaman kerran kuukaudessa. Välimatka taittui hevosella tai polkupyörällä, toisinaan junalla¹²⁵. Kesäaikaan Suonteenselällä liikennöi myös höyrylaiva Sorsa,¹²⁶ mikä huolehti henkilöliikenteestä ja kuljetti rantatilojen maitoa meijeriin.¹²⁷

lida ja Kalle olivat oman kyläyhteisönsä aktiivisia ja osallistuvia jäseniä. lida toimi lähikylissä pitkään pitoemäntänä ollen mukana monissa suurissa juhlatilaisuuksissa, häissä ja hautajaisissa, ja siten osallisena kyläläisten elämässä. Nuoruudessaan lida toimi myös lottajärjestössä ja Kalle puolestaan oli 15-vuotiaasta lähtien aktiivinen suojeluskuntalainen.¹²⁸ Kalle toimi useita vuosia myös

¹²³ Yhteisössä vallitsevat moraaliset sopimukset ja normit. Jäsenten välillä noudatetaan tiettyjä käyttäytymissääntöjä ja jokaisella yksilöllä on yhteisössä oma määritelty asema. Säännöistä poikkeavaan kohdistetaan erilaisia sanktioita. Lehtonen 1990, 25.

¹²⁴ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018 ; Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018 ; Riitta Hämäläisen ja Eila Paanasen yhteishaastattelu 12.4.2018.

¹²⁵ Raideliikenteen mahdollisti 1.10.1889 liikenteelle avattu Savon rata. Kouvolaan Kuopioon kulkeva rata on kokonaisuudessaan 274 kilometriä pitkä ja siitä Suonenjoen kautta kulkee noin 50 kilometriä. Suonenjoen liikennepaikat ovat Suontee, Suihkola, Suonenjoki, Pirttiselmä, Salminen ja Iisvesi. Ropponen 1993, 221–222.

¹²⁶ Höyrylaiva Sorsa oli suonenjokelaisten ja jäppiläläisten isäntien muodostaman Suonenjoen Höyryvenhe Osuuskunnan omistuksessa. Sorsa liikennöi Suonteenselällä vuosina 1910–1953. Ropponen 1993, 228–229.

¹²⁷ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018 ; Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018 ; Riitta Hämäläisen ja Eila Paanasen yhteishaastattelu 12.4.2018.

¹²⁸ Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018 ; Pöyhösen suvun sukukirja 2014, 50, taulu 309. Suonenjoella suojeluskuntaan kuului 1920- ja 1930-luvulla noin 300 henkilöä ja toiminta oli organisoitu kyläosastoihin. Kallen kotikylässä Pörölänmäellä toimi lähes joukkueen suuruinen kyläosasto ja toiminta oli aktiivista keskittyen ammuntaan, suunnistukseen ja urheiluun. Pörölänmäen ja Herralan kyläosastot järjestivät vuosittain myös keskinäiset pesäpallo- ja ampumakilpailut. Naisille tarkoitettu maanpuolustusjärjestö Lotta Svärd toimi yhteistyössä suojeluskuntien kanssa ja teki muun muassa varainhankintatyötä suojeluskunnan koulutusta varten. Ropponen 1993, 347–348.

maatalouden kerhoneuvojana¹²⁹ ja kiersi kylissä antamassa neuvoja ja opastusta muun muassa erilaisten juuresten kasvattamisessa. Työn liikkuvan luonteen vuoksi Kalle tutustui laajalti lähiseudun asukkaisiin ja oli osallisena ihmisten arjessa ja elannon hankinnassa. Avioitumisen jälkeen lida keskittyi enemmän oman kotitalouden hoitoon, mutta Kalle toimi edelleen erilaisissa maatalouteen liittyvissä yhdistyksissä.¹³⁰

Asuinpaikka- ja kyläyhteisön lisäksi lida ja Kalle olivat myös perhe- ja sukuyhteisöjensä¹³¹ jäseniä. Useimmille ihmisille niin menneessä ajassa kuin nykypäivänä nimenomaan nämä lähimmät pienyhteisöt ovat yhteisöjen tärkeimmät osat, jotka takaavat turvaa ja jatkuvuutta ja joiden avulla muodostetaan verkostoja sekä mahdollistetaan erilaisia kontakteja.¹³² lida ja Kalle olivat syntyjään monilapsisista perheistä ja kummallakin oli läheiset välit niin vanhempiinsa kuin sisaruksiinsa ja heidän perheisiinsä. Perheen ja suvun keskinäisiä siteitä ylläpidettiin aktiivisella yhteydenpidolla ja toinen toisensa auttamisella sekä yhteisten talkoiden järjestämisellä aina tarpeen mukaan.¹³³

lidalle ja Kallelle itselleen syntyi viisi lasta: Riitta (1937), Hannu (1938), Eila (1941), Matti (1943) ja tyttölapsi (1946). Lapsista 19.6.1943 syntynyt Matti kuoli pian syntymänsä jälkeen ja liki päivälleen

¹²⁹ Maatalouden kerhoneuvojat olivat 4H-yhdistyksen alaisuudessa toimivia henkilöitä, jotka kiersivät maaseudulla jakamassa tietoa esimerkiksi kasvinviljelystä ja nykyaikaisista työmenetelmistä. Suomessa 4H-yhdistysten toiminta alkoi 1920-luvulla maatalouskerhoyhdistysten nimellä ja vuonna 1928 aloitti toimintansa valtakunnallinen keskusliitto, Suomen maatalouskerholiitto. <https://4h.fi/4h-jarjestona-2/organisaatio/historia/> (luettu 18.7.2019); Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018.

¹³⁰ Riitta Hämmäläisen haastattelu 25.3.2018 ; Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018 ; Riitta Hämmäläisen ja Eila Paanasen yhteishaastattelu 12.4.2018 ; Pöyhösen suvun sukukirja 2014, 50, taulu 309.

¹³¹ Perheen ja suvun määritelmät ovat vaihdelleet eri aikoina ja eri kulttuureissa. Tässä tutkimuksessa käytän perheen käsitettä sen laajemmassa merkityksessä. Vanhempien lastensa kanssa muodostaman ydinperheen malli alkoi yleistyä kaupungeissa ja erityisesti porvariperheissä sekä alemmissa sosiaaliluokissa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, mutta maaseudulla ja heränneiden keskuudessa ajattelutavat ja käytännöt muuttuivat hitaasti, joten vanhempi sukulaisista koostuva suurperheen malli vastaa paremmin lidan ja Kallen ja heidän läheistensä yhdessä muodostamaa perhemallia. lida ja Kalle asuivat varsin pitkään vanhempiensa kanssa ja kummankin kotona asui muitakin aikuisia sisarusia. Kallen ostettua Taimelan tilan ja avioiduttua lidan kanssa pariskunta muutti asumaan Kallen veljen Aatun luokse, mikä edustaa myös erästä suurperheen muotoa. Vielä tämänkin jälkeen, pariskunnan asuessa omaa tilaa, lidalla ja Kallella oli erittäin läheiset välit vanhempiinsa ja sisaruksiinsa sekä heidän perheisiinsä. Vanhemmat ja sisarus perheineen olivat paljon tekemisissä keskenään, apua annettiin ja vastaanotettiin isommissa ja pienemmissä asioissa ja esimerkiksi kaikki tähän vanhempien ja sisarusten perheiden muodostamaan perhepiiriin kuuluvat osallistuivat toistensa talkoisiin säännöllisesti ja näin he yhdessä pyrkivät varmistamaan toistensa hyvinvointia, toimeentuloa ja pärjäämistä. Riitta Hämmäläisen ja Eila Paanasen yhteishaastattelu 12.4.2018. Suurperheen muodoista katso Räsänen 1991, 70–71. Perheen tehtävistä, perheestä taloudellisena ja sosiaalisena yksikkönä sekä perheen sisäisten roolien määräytymisestä katso Räsänen 1991, 77–81.

¹³² Holmila 2001, 149–150.

¹³³ Yhteydenpitoon kuuluivat kyläilvät sukulaisten kesken, kummankin vanhempien luona käytiin säännöllisesti kylässä ja esimerkiksi lidan sisaret kyläilivät usein toistensa luona. Myös Kallen puolen sisarusten väliset suhteet olivat vahvat ja välien läheisyydestä kertoo osaltaan se, että avioiduttuaan lida ja Kalle asuivat Kallen Aatu-veljen luona kunnes oma koti valmistui. Riitta Hämmäläisen ja Eila Paanasen yhteishaastattelu 12.4.2018.

kolmen vuoden kuluttua 18.6.1946 syntynyt tyttölapsi syntyi kuolleena.¹³⁴ Haastattelussa Riitta muisteli vastasyntyneinä menehtyneitä nuorempia sisarusiaan:

”[...] No siitä minä en muista siitä Matin.. hautaisista muuta kun kesäällä.. että se valakee arkku ol tuota laevan kannelle ja sillai mentii.. kyläälle. Ja sitten tuas sitäsitä.. siitä tytöstä ku se synti kuo.. kuolleena nii tuota, sen muistan ku isä ol tehä arkun, ja sitte ku ol sitä, niinku nuita, paperlakanoita.. ni se sillai se näätti sitä tyttöö siinä ar.. arkussa ja sitte.. kiärittii se ja se sitte iteksee läks, vei sen poes.. että sille ei pietty hautaisia. Mutta on ne Matille, tuota, on kerinnä hätäkasteen antoo, se kätilö ni tuota.. nii se on tuota.. siitäkää en muista muuta ku että valakee pien arkku ol siinä laevan kannella”¹³⁵

Perhe ja lapset olivat tärkeitä lidalle ja Kallelle ja perheen hyvinvointia haluttiin varmistaa kaikissa olosuhteissa: rintamalla ollessaan Kalle huolehti perheensä pärjäämisestä ja kirjeissään varmisteli lasten kuulumisia ja terveydentilaa ja että olihan lidalla aina joku apulainen ja työväkeä auttamassa, ettei työmäärä kasvaisi liian suureksi.¹³⁶ lida puolestaan lähetti Kallelle paketteja, ruokaa, vaatteita ja hengellistä kirjallisuutta, ja parhaansa mukaan hoiti tilan ja kodin, ettei Kallen tarvitsisi huolehtia heistä.¹³⁷ Kun Kalle sodan jälkeen lähti Helsinkiin vaatimaan leikkaukseen, hän siunasi lapset lähtiessään ”[...] Että jos hän ei poes tule”¹³⁸ ja kun lida vanhemmalla iällä sairastui Alzheimerin tautiin, Kalle huolehti hänestä kotona mahdollisimman pitkään ja koko ikänsä perinteisiä sukupuolirooleja tiukasti ylläpitänyt mies opetteli kotitöiden tekemisen sekä ruuanlaiton.¹³⁹ Omistaan oli huolehdittava.

¹³⁴ Keskenmenojen määrä kasvoi Suomessa sotavuosina ja etenkin vuosina 1943–1945. Keskenmenojen lisääntymisen syinä on nähty ruuan säännöstely, raskas ruumiillinen työ sekä stressi. Hytönen 2012, 35. Myös lidan kohdalla raskaat sotavuodet ja fyysinen rasitus ovat todennäköisesti vaikuttaneet lasten menehtymiseen.

¹³⁵ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018.

¹³⁶ Lasten terveydentilasta esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 17.12.1939 ja 27.6.1941. Huoli apulaisen saatavuudesta ja lidan jaksamisesta sekä ehdotuksia apulaisen järjestämiseen esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 23.11.1939, 9.1.1940, 6.3.1940 ja 19.7.1941.

¹³⁷ Pakettien lähettämisestä esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 6.3.1940 ja 24.7.1941 sekä lidan kirje Kallelle 15.10.1941. Hengellisestä kirjallisuudesta esimerkiksi lidan kirje Kallelle 30.7.1941 ja tilan asioiden hoidosta esimerkiksi lidan kirje Kallelle 27.7.1941.

¹³⁸ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018.

¹³⁹ Keskustelu Jukka Hämäläisen kanssa 15.4.2018.

2.3 Körttiläisyys arvomaailman perustana

2.3.1 Körttiläisyys Suomenjoella ja lidan ja Kallen elämässä

Evankelis-luterilaisen kirkon sisällä toimivat kansanliikkeet tunnetaan yleisnimellä herätysliikkeet.¹⁴⁰ Suomessa toimivia herätysliikkeitä ovat herännäisyys eli körttiläisyys, evankelisuus, rukoilevaisuus ja lestadiolaisuus.¹⁴¹ Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen on

¹⁴⁰ Herätysliikkeet tulivat Suomeen kahdessa aallossa 1700- ja 1800-luvulla. Uskonnollisten herätysten taustalla vaikutti maassa tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset. Kirkko oli pitkään keskeisessä asemassa sekä yhteiskunnallisesti että ihmisten arkielämässä ja kirkolla oli oman hengellisen tehtävänsä lisäksi myös muita rooleja, esimerkiksi tiedonvälitys, opetus ja köyhäinhoito. Olosuhteet alkoivat muuttua 1700-luvulta alkaen. Kulkuyhteydet paranivat, mikä mahdollisti sekä ihmisten että tiedon ja erilaisten ajatusten vapaamman liikumisen. Lukutaidon yleistymisen myötä myös kirjallisuutta, lähinnä uskonnollista, levisi aiempaa enemmän ja laajemmalle Suomeen. Muutokset mahdollistivat herätysliikkeiden leviämisen Suomeen. Samaan aikaan yhteiskunnallisten muutosten kanssa ihmiset alkoivat yksilöllistyä. Aiemmin jokainen oli määritelty ensisijaisesti sukunsa jäsenenä, johonkin säätyyn kuuluvana tai osana jotakin laajempaa yhteisöä, mutta nyt ihmiset alkoivat tiedostaa olevansa yksilöitä ja omaavansa yksilöllisen kohtalon. Jokaisella yksilöllä oli mahdollisuus pelastua tai joutua kadotukseen ja ihmiset alkoivat aktiivisesti tavoitella omakohtaista uskonkokemusta ja oikeutta elää. Tämän myötä ihmisille syntyi hengellisiä tarpeita, joihin kirkon virallinen toiminta ei kyennyt vastaamaan. Herätysliikkeiden ensimmäiseen aaltoon liittyi usein hurmoksellisia eli karismaattisia herätyksiä ja niitä esiintyi sekä pappis- että maallikkojohtoisina. Kaikille herätyksen suuntauksille yhteisenä piirteenä olivat maallikkosaarnaajat. Maallikoiden keskeinen asema herätysliikkeissä oli mahdollista, koska kristillinen tieto oli nyt kaikkien ulottuvilla, ei ainoastaan papiston. Myös vähemmän kouluja käyneiden oli mahdollista syventää uskonnollista ajatteluaan, toimia ihmisten sielunhoitajana ja opastaa heitä uskonkysymyksissä. Herätysliikkeet saivat hieman eri muotoja eri puolilla Suomea minkä lisäksi herätyksen laajuus ja voimallisuus vaihtelivat. Erojen syntyyn vaikuttivat erilaiset aluekulttuurit ja paikalliset lähtökohdat. Liikkeen johtohenkilöillä oli myös opillisia eroja sekä erilaisia näkemyksiä kristillisyyden harjoittamisessa ja nämä näkemyserot veivät heränneitä eri suuntiin. Herännäisyyden keskeisiä johtohahmoja olivat muun muassa Juhana Puustijärvi eli Juhana Lustig (1771–1833), Jonas Lagus (1798–1857), Nils Gustaf Malmberg (1807–1858) ja hänen poikansa Wilhelmi Malmivaaran (1854–1922) sekä heränneitä laajasti yhdistänyt Paavo Ruotsalainen (1777–1852). Muiden suuntausten keskeisiä henkilöitä olivat Evankelisen liikkeen perustaja Fredrik Gabriel Hedberg (1811–1893), rukoilevaisten johtajat Aabraham Acrenius (1706–1769) ja hänen poikansa Antti Acrenius (1745–1810) sekä Itä-Suomen rukoilevaisuuden eli renqvistiläisyyden johtohahmo Henrik Renqvist (1789–1866). Muista herätys-suuntauksista poiketen lestadiolaisuuden alkujuuret ovat Ruotsin Kaaresuvannossa ja siellä 1840-luvulla alkaneessa herätyksessä, minkä keskushahmo oli Lars Levi Laestadius (1800–1861). Heränneiden sisäinen hajaannus voimistui 1840-luvulla, minkä jälkeen liikkeessä alkoi maallikkojohtajien ajanjakso, mikä tunnetaan nimellä ukkojen aika. Ukkojen aikana herännäisyys liikkeenä hiipui. Liike vahvistui uudelleen 1880-luvulla, jolloin seuratoiminta elpyi ja herännäisyydestä muodostui vielä aiempaa voimallisemmin erityisesti Savon ja Pohjanmaan alueille tunnusomainen uskonnollisen elämisen tapa. Herätysliikkeiden tulosta Suomeen Remes 1995, 14–20 ; Siltala 1992, 11 ; Salomies 1936, 7–8. Herännäisyyden saksalaisista alkujuurista Salomies 1936, 15–17. Herännäisyyden erilaisista ilmenemismuodoista Remes 1995, 57, 196–197, 200. Herätysliikkeiden eri suuntauksista ja niiden välisistä eroista: Paavo Ruotsalaisen ja rukoilevaisten johtohahmon Henrik Renqvistin välisistä näkemyseroista Remes 1995, 60–65 ; Paavo Ruotsalaisen ja evankelisuuden perustajan Fredrik Gabriel Hedbergin (1811–1893) näkemyseroista Salomies 1936, 69–72 sekä Remes 1995, 206 ; lestadiolaisuudesta Salomies 1936, 72–74 sekä Huotari 1981, 16–17 ; hurmoksellisista eli karismaattisista herätyksistä Remes 1995, 22 sekä Salomies 1936, 11–13. Herännäisyyden hajaannuksesta Remes, 251–295 sekä hajaannuksen yhteiskunnallisista ja psykologisista syistä Siltala 1992, 340–342. Liikkeen elpymisestä 1880-luvulta alkaen Huotari 1981, 24–26. Herännäisyydestä yleisesti, liikkeen historiasta Suomessa, tavoista, körttipuvusta, Siionin virsistä, seuratoiminnasta, herättäjäjuhlista <https://www.h-y.fi/herannaisyy.html> (luettu 26.8.2020).

¹⁴¹ Huotari 1981, 11.

herännäisyys eli körttiläisyys sekä liikkeen keskeinen johtohahmo Paavo Ruotsalainen¹⁴², jonka uskontulkintaa myös lida ja Kalle tunnustivat ja seurasivat.

Suonenjoella herätysliikkeistä vaikutti vahvimmin Pohjois-Savon herännäisyys¹⁴³ eli körttiläisyys. Tähän vaikutti osaltaan Suonenjoella vuosina 1793–1844 pitäjänapulaisena ja kappalaisena toiminut pastori Karl Fredrik Bergh, joka suhtautui myötämielisesti herännäisyyteen ja myöhemmässä vaiheessa myös ystäväystyi herännäisjohtaja Paavo Ruotsalaisen kanssa. Ruotsalainen vieraili usein Suonenjoella ja kutsui Berghin pappilaa ”heränneeksi taloksi”.¹⁴⁴ Körttiläiset tapasivat usein Berghin pappilassa ja myös seurakunnan kirkkomaja Kirkkola oli säännöllisesti heränneiden käytössä. Herätyksen keskeisiä alueita Suonenjoella olivat Herralan, Markkalan ja Vehvilän kylät.¹⁴⁵ K. F. Berghia Suonenjoen kappalaisena seurasi hänen poikansa Nils Henrik Bergh, jonka aikana ja myötävaikutuksella herännäisyys edelleen levisi ja vahvistui Suonenjoella. Myös myöhemmässä vaiheessa Suonenjoella on toiminut useampi körttiläinen tai ainakin herännäisyyteen suopeasti suhtautunut pappi.¹⁴⁶

lida ja Kalle olivat kumpikin herännäisperheestä ja omassa elämässään toteuttivat syvää körttiläistä uskoa, mikä näkyi arvovalintoina sekä noudatettuina tapoina ja perinteinä. Elämäntapa oli vaatimaton, jopa vakava, ja huvituksiin sekä maallisiin nautintoihin suhtauduttiin kielteisesti.¹⁴⁷

¹⁴² Paavo Ruotsalainen oli isänsä puolelta vanhaa talonpoikaissukua ja hänen äitinsä oli Kiljanderin pappissukua. Jo vanhempien erilaisiin taustoihin pohjaava jännite talonpoikais- ja herrassuvun välillä seurasi Paavoja koko hänen elämänsä ajan. Olosuhteiden pakosta Paavosta tuli torppari, vaikka hän olisi halunnut käydä koulua ja opiskella uskonasioita. Paavo etsi pitkään omaa uskonnollista identiteettiään, omaa tapaansa toteuttaa uskoa sekä rauhaa levottomalle ja ahdistuneelle sielulle. Käänteentekeväksi muodostui tapaaminen laukaalaisen seppä Jaakko Högmanin kanssa ja tässä yhteydessä käydyt pitkät keskustelut. Lähtiessään Paavo sai mukaansa Thomas Wilcoxin teoksen, Kallis hunajan pisara, mitä Paavo myöhemmin siteerasi useasti. Seppä kehotti Paavoja auttamaan muita hengellisessä ahdingossa olevia ja tämän ohjeen mukaisesti Paavo tulevina vuosikymmeninä neuvoi ja opasti herätyksen tilassa olevia ihmisiä, auttoi ja tuki jokapäiväisen parannuksen tekemisessä sekä ohjasi erilaisissa hengellisissä vaikeuksissa olevia. Paavo Ruotsalainen teki matkoja laajalti eri puolille Savoja ja Pohjanmaata sekä jonkin verran myös Karjalaan. Matkoillaan hän tapasi heränneitä sekä paikallisia johtohahmoja, osallistui seuroihin, tasoitti liiallista hurmosta ja keskusteli ihmisten kanssa. Ruotsalainen jakoi omaa näkemystään uskosta ja loi yhtenäisyyttä heränneiden kesken. Paavo oli voimallinen puhuja, hänen neuvonsa koettiin viisaiksi ja näiden ominaisuuksien myötä hän tuli tunnetuksi, syvästi pidetyksi ja halutuksi vieraaksi heränneiden keskuudessa. Paavon oma koti oli myös aina avoinna vieraille ja runsaasti ihmisiä kävikin häntä tapaamassa. Paavo piti aktiivisesti yhteyttä heränneisiin myös kirjeitse ja hänen persoonaansa kuvaa hyvin se, että kirjeissä keskeistä oli vastaanottajan sielun tilan huomioiminen, ei opillinen julistus. Huotari 1981, 24 ; Remes 1995, 26–43, 57–59 ; Salomies 1936, 32 ; Siltala 1992, 50. Paavo Ruotsalaisesta katso myös Ruokanen 1989.

¹⁴³ Herännäisyydessä eli körttiläisyydessä olennaista on kaipaava usko. Kaipaavalla uskolla tarkoitetaan sielun heräämistä kaipuuseen, sielu kaippaa sitä mitä siltä puuttuu eli Kristusta. Herännäisyys, herännyt olotila, on siis pohjimmiltaan kaipausta. Siltala 1992, 212.

¹⁴⁴ Ropponen 1993, 151–153.

¹⁴⁵ Remes 1995, 79–80.

¹⁴⁶ Ropponen 1993, 154–155.

¹⁴⁷ Körttiläisestä elämäntavasta ja arvoista tarkemmin katso Huotari 1981, 174.

Uskonkäsitykseltään he seurasivat Paavo Ruotsalaisen oppia, missä keskeisiä ajatuksia ovat Jumalan suuruus ja ihmisen pienuus sekä jokapäiväinen parannuksen teko.¹⁴⁸ Jokapäiväistä uskontyötä edustivat ahkeruuden¹⁴⁹ ja avuliaisuuden¹⁵⁰ toteuttaminen omassa elämässä sekä rukous ja jumalanpalvelukseen ja seuroihin¹⁵¹ osallistuminen. Seuroja myös järjestettiin itse aina sopivan tilaisuuden tullen ja lisäksi vuosittain Kallen syntymäpäivänä, 6.6, Taimelassa järjestettiin suuret syntymäpäiväseurat.¹⁵²

¹⁴⁸ Ropponen 1993, 163.

¹⁴⁹ Ahkeruus ja taloudellisuus olivat arvostettuja hyveitä, joita tavoiteltiin elämässä. Jokapäiväinen työ oli ikäänkuin Jumalan palvelemista, työtä Jumalalle ja herännäistaloissa työpäivä olikin usein pitkä. Viikuna 1975, 50.

¹⁵⁰ Talkootyö oli tyypillistä toimintaa ja vaikeuksiin joutunutta lähimmäistä autettiin, niin hengellisissä kuin maallisissa ongelmissa. Viikuna 1975, 51.

¹⁵¹ Omat hartauskokoukset eli seurat ovat olleet alusta asti tärkeässä roolissa herännäisyydessä. Seuroissa heränneet kokoontuvat yhteen, tyypillisesti jonkun yksityiskodissa. Seuroihin kokoonnutaan sekä arkipäivinä että pyhäisin ja niissä saattaa olla jokin erityinen teema, kuten siioninvirsiseurat, lähetykseurat tai syntymäpäiväseurat. Esimerkiksi vuosittain Kallen syntymäpäivänä, 6.6, oli tapana järjestää syntymäpäiväseurat lidan ja Kallen kotona Taimelassa. Seuroissa osallistujat pitävät seurapuheita, jotka ovat etukäteen suunnitteleemattomia. Puhuja kuulostelee seuraväen tunnelmia ja ajankohtaisia ajatuksia ja puheessaan pyrkii vastaamaan ihmisten mielteisiin kristillisyyden näkökulmasta. Puhujia ovat useimmiten herännäispapit tai maallikkosaarnaajat, mutta puhua saa kuka tahansa, joka tuntee siihen halua tai tarvetta. Seuravieraan puheen lähtökohtana on usein jokin itseä askarruttanut hengellinen kysymys tai huoli ja puhumalla hän tuo asiansa, ja samalla kaikkien yhteisen asian, Jumalan eteen. Puheet ovat sävyllään sielunhoidollisia, kuulijoiden rinnalla kulkevien ystävien puheita. Puheiden välissä veisataan Siionin virsiä. Siionin virret ovat olemukseltaan usein kuin laulettuja rukouksia ja niiden veisaaminen yhdessä on körttiläisessä hartaudenharjoituksessa keskeistä. Kuka tahansa seuravieras saattaa aloittaa virren puheen päätyttyä ja muut yhtyvät veisuun. Virsi liittyy yleensä aiempaan puheeseen ja myös virsi ymmärretään puheenvuoroksi, seuraväen vastaukseksi seurapuheeseen. Seurojen päätteeksi veisataan yleensä kiitosvirsi. Huotari 1981, 78–80 ; Salomies 1936, 55. Seuratavoista ja käytännöistä myös <https://www.h-y.fi/herannaisyyys.html> (luettu 26.9.2019) sekä <https://www.h-y.fi/paikallisosastot/pidaseurat.html> (luettu 26.8.2020)

¹⁵² Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018 sekä keskustelu Jukka Hämäläisen kanssa 26.9.2019.

lida ja Kalle tulivat molemmat vanhoista herännäissuvuista ja körttiläinen usko oli keskeisessä osassa heidän elämässään, se määritteli arvomaailmaa ja elämisen tapaa ja heränneiden tiiviin uskonyhteisön sisältä löytyivät myös lähimmät ihmissuhteet. lida ja Kalle avioituivat lidanpäivänä 14.9.1936. Hääjuhlaa vietettiin vuorotellen kummankin kotitalossa ja paikalle kokoontui suuri vierasjoukko sekä kaksi pappia. Kuvassa hääväki on kokoontunut lidan kotitalon, Pirttilahden, edustalle. Pirttilahdesta juhlaväki siirtyi Kallen kotitaloon Pörölänmäelle. Juhlaohjelma sisälsi pitoruuan sekä hääseurat, tanssi ja soitto eivät kuulu körttiläiseen hääperinteeseen. Kuva: Marja-Leena Huikari / Hannu Pöyhösen yksityiskokoelma.

2.3.2 Körttiläinen identiteetti

Identiteetillä tarkoitetaan ihmisen sisäistä kokemusta siitä, kuka hän on.¹⁵³ Ihmisen kehityspsykologiaa ja identiteettiä tutkineen Erik H. Eriksonin mukaan identiteetti ei ole pysyvä, vaan se kehittyy ihmisen koko eliniän.¹⁵⁴ Eriksonin mukaan yksilön itsensä lisäksi identiteetin kehittymiseen vaikuttaa ympäröivä yhteiskunta sekä sosiaalinen konteksti.¹⁵⁵ Tämän seurauksena

¹⁵³ Pehkonen 2013, 109.

¹⁵⁴ Erikson 1994, 122.

¹⁵⁵ Welchman 2000, 10.

esimerkiksi ympäristön voimakkaat tai äkilliset muutokset voivat horjuttaa tai muuttaa identiteettiä, koska tällöin ihminen menettää tunteen jatkuvuudesta ja johonkin kuulumisesta.¹⁵⁶

Sota aikaansai valtavan muutoksen ihmisten elämässä ja epäilyksettä moni joutui arvioimaan minuuttaan ja identiteettiään uudelleen. Näin on epäilemättä ollut myös lidan ja Kallen kohdalla. Yksi väylä identiteetin kertomiseen ja rakentamiseen on kirjeenvaihto. Tällöin kirjoittaja ensin kertoo elämästään ja vastaanottaja vastaa omalla tulkinnallaan, jolloin kirjeenvaihdossa mahdollistuu sekä oman itsen kerronta että toisen kerrotuksi tuleminen.¹⁵⁷ Kallen ja lidan kirjeissä identiteetin pohdinnaksi määriteltävää kirjoitusta esiintyy lähinnä Kallen kohdalla. Tämä on ymmärrettävää, sillä häntä kohdannut muutos oli suurempi. Kallen elämänpiiri vaihtui kotitalalta rintamalle, valtaosin entuudestaan tuntemattomiin paikkoihin ja lisäksi sotilaan rooli taistelijana ja aseveljenä muokkasi aiempaa käsitystä omasta itsestä.

2.4 Alikersantti Pöyhönen

Suomen ja Neuvostoliiton välit kiristyivät syksyllä 1939, kun Neuvostoliitto esitti Suomelle alueluovutusvaatimuksia. Vaatimuksia perusteltiin turvallisuusnäkökohdilla, Neuvostoliitossa arveltiin Saksan mahdollisesti hyökkäävän Suomen kautta ja tämä haluttiin estää. Suomi ei aluevaatimukseen suostunut ja tilanne kärjistyi, minkä seurauksena Suomessa aloitettiin ylimääräiset kertausharjoitukset 10.10.1939.¹⁵⁸ Ylimääräiset kertausharjoitukset mahdollistivat armeijan kokoamisen ja saamisen täyteen valmiuteen. Palveluskutsun saivat kaikki reserviläiset eli alle 40-vuotiaat miehet sekä alle 60-vuotiaat upseerit.¹⁵⁹ Alikersantti Kalle Pöyhönen sai kutsun kertausharjoitukseen 14.10.1939. Kalle oli 36-vuotiaana sotilaiden ikäjakauman loppupäästä, nuorimmat sotilaat olivat häntä yli 15 vuotta nuorempia. Lisäksi Kalle oli suorittanut asepalveluksen kokonaisuudessaan¹⁶⁰ ja ollut vuosia mukana suojeluskuntatoiminnassa. Iän ja sotataitojen harjoituksen myötä Kalle oli varmasti tietyllä tavalla valmiimpi sotilas kuin moni tuleva aseveli, mutta itse sodan todellisuus on ollut hänellekin suuri tuntematon.

Sota Suomen ja Neuvostoliiton välillä alkoi 30.11.1939. Talvisodassa Kalle palveli JR38:ssa, 1. pataljoonan konekiväärikomppaniassa konekivääriyhmänjohtajana ja kivääriryhmänjohtajana ja

¹⁵⁶ Welchman 2000, 4. Identiteetin määrittelyä keskeisiä elementtejä ovat nimenomaan jatkuvuus, yhtenäisyys ja samuus. Welchman 2000, 50.

¹⁵⁷ Leskelä-Kärki 2011, 261.

¹⁵⁸ Pehkonen 2013, 28.

¹⁵⁹ Klefström 1999, 73–74.

¹⁶⁰ Kalle suoritti asepalveluksen 27.10.1921–20.10.1922. Hänet siirrettiin reserviin alikersanttina 27.10.1922 ja nostoväkeen 1.6.1929. Kalle osallistui kertausharjoitukseen 8.6–7.7.1928. KA, Pöyhönen Kalle, 769907/550223.

osallistui muun muassa Uomaan, Syskyjärven, Ruokojärven ja Pitkärannan taisteluihin. Talvisota päättyi 13.3.1940 ja Kalle kotiutettiin 24.4.1940.¹⁶¹ Jatkosodan osalta miehet kutsuttiin kertausharjoituksiin¹⁶² kesäkuussa 1941, tälläkin kertaa syynä olivat Suomen ja Neuvostoliiton kiristyneet suhteet sekä Suomen pyrkimys valmistautua mahdolliseen edessä olevaan sotaan. Suomen ja Neuvostoliiton välejä olivat kiristäneet Neuvostoliiton toistuva sekaantuminen Suomen sisä- ja ulkopoliittikkaan, mistä esimerkkeinä pohjoismaisen puolustusliiton torjuminen, Neuvostoliiton perusteettomat vaatimukset Petsamon nikkelikaivosten osuuksista sekä hyökkäystukikohdan rakentaminen Hangon vuokra-alueelle.¹⁶³ Neuvostoliitto aloitti Suomen pommitukset 25.6.1941 ja Suomessa tilanne tulkittiin selkeästi: "On sota".¹⁶⁴ Kalle kutsuttiin kertausharjoituksiin 18.6.1941 ja jatkosodassa hän palveli JR30:ssa, 3. pataljoonan, 8. komppanian ryhmänjohtajana.¹⁶⁵

Kalle haavoittui päähän Kontupohjan taisteluissa torstaina 30.10.1941. Haavoittuminen tapahtui Kimijärven takana bunkkerissa, missä vihollinen pääsi ampumaan bunkkerin aukolle ja luoti kimposi Kallen päähän, vasemmalle puolelle, ja pysähtyi luuhun.¹⁶⁶ Haavoittumisen jälkeen Kallea hoidettiin ensin 40. kenttäsairaalassa Petroskoissa eli Äänislinnassa¹⁶⁷ ja myöhemmin 20. sotasairaalassa Kuopiossa, mistä Kalle kotiutettiin 1.12.1941. Haavoittumisen jälkeen Kalle ei enää palannut rintamalle, hänet vapautettiin palveluksesta 18.12.1941.¹⁶⁸

¹⁶¹ KA, Pöyhönen Kalle, 769907/550223.

¹⁶² Asevelvollisuuslakia muutettiin 24.1.1941. Uuden lain mukaan varusmiespalveluksen ikäraja laskettiin 20 vuoteen aiemmasta 21 vuodesta ja palveluksen kestoksi määriteltiin kaksi vuotta aiemman 350 päivän sijaan. Reserviin kuulumisaikaa pidennettiin viidellä vuodella, nostoväkeen siirtymisen ikärajaksi tuli uudessa laissa 45 vuotta, upseereilla 65 vuotta. Juutilainen & Koskimaa 2006, 80–81.

¹⁶³ Pehkonen 2013, 30.

¹⁶⁴ Leskinen & Juutilainen 2006, 122.

¹⁶⁵ KA, Pöyhönen Kalle, 769907/550223.

¹⁶⁶ Kalle kertoi haavoittumisestaan Seura-lehden haastattelussa. Seura-lehden numero 38/1991.

¹⁶⁷ Suomalaiset valloittivat Petroskoin 1.10.1941 ja alkoivat kutsua kaupunkia Äänislinnaksi. Pulkkinen & Wist 2017, 65.

¹⁶⁸ KA, Pöyhönen Kalle, 769907/550223.

Alikersantti Kalle Pöyhönen. Kalle palveli Suomen armeijassa talvi- ja jatkosodassa vuosina 1939–1940 sekä 1941 ja hänet palkittiin urhoollisuudesta 1. luokan vapaudenmitalilla. Kuva: Marja-Leena Huikari / Hannu Pöyhösen yksityiskokoelma.

3 KIRJEIDEN MÄÄRÄ JA KIRJEIDEN KIELI

Tässä luvussa tarkastelen kirjeiden määrää kokonaisuutena ja analysoin aineiston jakautumista talvisodan kirjeisiin ja jatkosodan kirjeisiin sekä lidan ja Kallen kesken. Lisäksi erittelen kirjeiden keskeisiä sisältöjä sekä niissä käytettyä kieltä.

3.1 Kirjeiden määrä

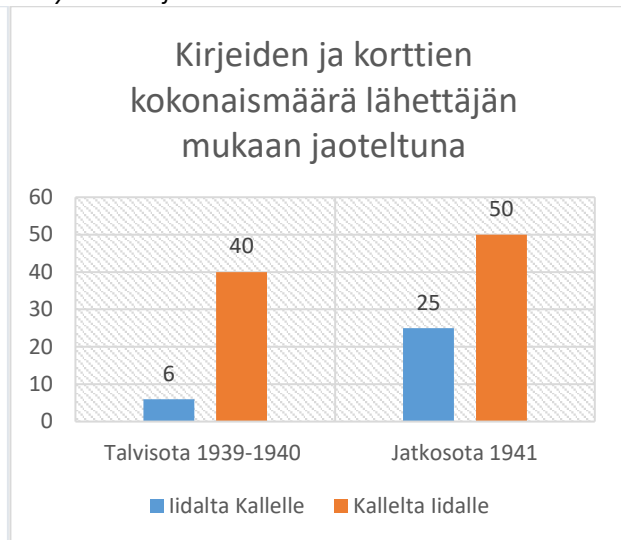
Sota-aikana lida ja Kalle muiden suomalaisten tavoin pitivät yhteyttä toisiinsa enimmäkseen kirjeenvaihdon avulla. Kummankin sodan osalta pariskunnan kirjeenvaihto alkoi heti Kallen lähdettyä kertausharjoituksiin ja jatkui katkeamattomana Kallen kotiutukseen asti. Talvisodan osalta aineistoa on seitsemän kuukauden ajalta lokakuun lopusta 1939 huhtikuun puoliväliin 1940 ja

jatkosodan osalta aineisto kattaa kuuden kuukauden ajanjakson kesäkuun lopusta 1941 marraskuun loppuun samana vuonna.

Kaavio 1. Iidan ja Kallen välinen kirjeenvaihto talvisodan ja jatkosodan aikana, jaoteltuna kirjeisiin ja kortteihin. Lähde: Iida ja Kalle Pöyhösen kirjeenvaihto 1939–1941.

Kaavio 2. Kirjeenvaihdon jakautuminen Iidan ja Kallen kesken lähettäjän mukaan. Lähde: Iida ja Kalle Pöyhösen kirjeenvaihto 1939–1941.

Aineiston kokonaismäärä on 121 kirjettä ja korttia. Talvisodan ja kevään 1940 osalta aineistoa on jonkin verran vähemmän kuin vuodelta 1941 jatkosodan ja Kallen sairaalajakson ajalta (Lähde: Kaavio 1 ja siinä mainittu lähdeaineisto). Kallen kirjoittamia kirjeitä ja kortteja on jatkosodan kuukausilta 10 enemmän kuin talvisodan ajalta ja Iidan jatkosodan aikana lähettämiä kirjeitä ja kortteja on säilynyt peräti nelinkertainen määrä talvisotaan verrattuna (Lähde: Kaavio 2 ja siinä mainittu lähdeaineisto). Erot kirjeiden määrissä voivat johtua olosuhteista, talvisodan kiihkeydessä sekä kirjeiden kirjoittaminen että vastaanotetun postin säilyttäminen ja mukana kuljettaminen on todennäköisesti ollut haasteellisempää kuin jatkosodan ajoittain rauhallisemmissa oloissa sekä Kallen sairaalajakson aikana. Aineistosta valtaosa, 111, on kirjeitä, koko aineistosta kortteja on 10 (Lähde: Kaavio 1 ja siinä mainittu lähdeaineisto). Kirjeet ovat aineistossa selkeästi suuremmassa osassa ja tästä voi päätellä, että kirjeen kirjoittaminen oli Iidalle ja Kallelle ensisijainen vaihtoehto. Kirjeeseen sai kirjoitettua enemmän kuin pieneen korttiin ja toisin kuin korteissa, kirjeessä kuori suojaasi viestin ja näin henkilökohtaisten ja kahdenkeskisten asioiden saattoi ajatella olevan turvattu sivullisten katseilta. Kirjeet ja kortit jakautuvat lähettäjän mukaan siten, että noin neljännes eli 31 kappaletta on Iidan Kallelle lähettämiä ja toiseen suuntaan, Kallelta Iidalle, kirjeitä ja kortteja on kolminkertainen määrä, kokonaisuudessaan 91 (Lähde: Kaavio 2 ja siinä mainittu lähdeaineisto). Epäsuhta voi johtua useista eri tekijöistä: rintamalla kirjeiden säilyttäminen on ollut haasteellista ja varmaankin osa kirjeistä on tuhoutunut tai kadonnut. Näin on toki voinut tapahtua

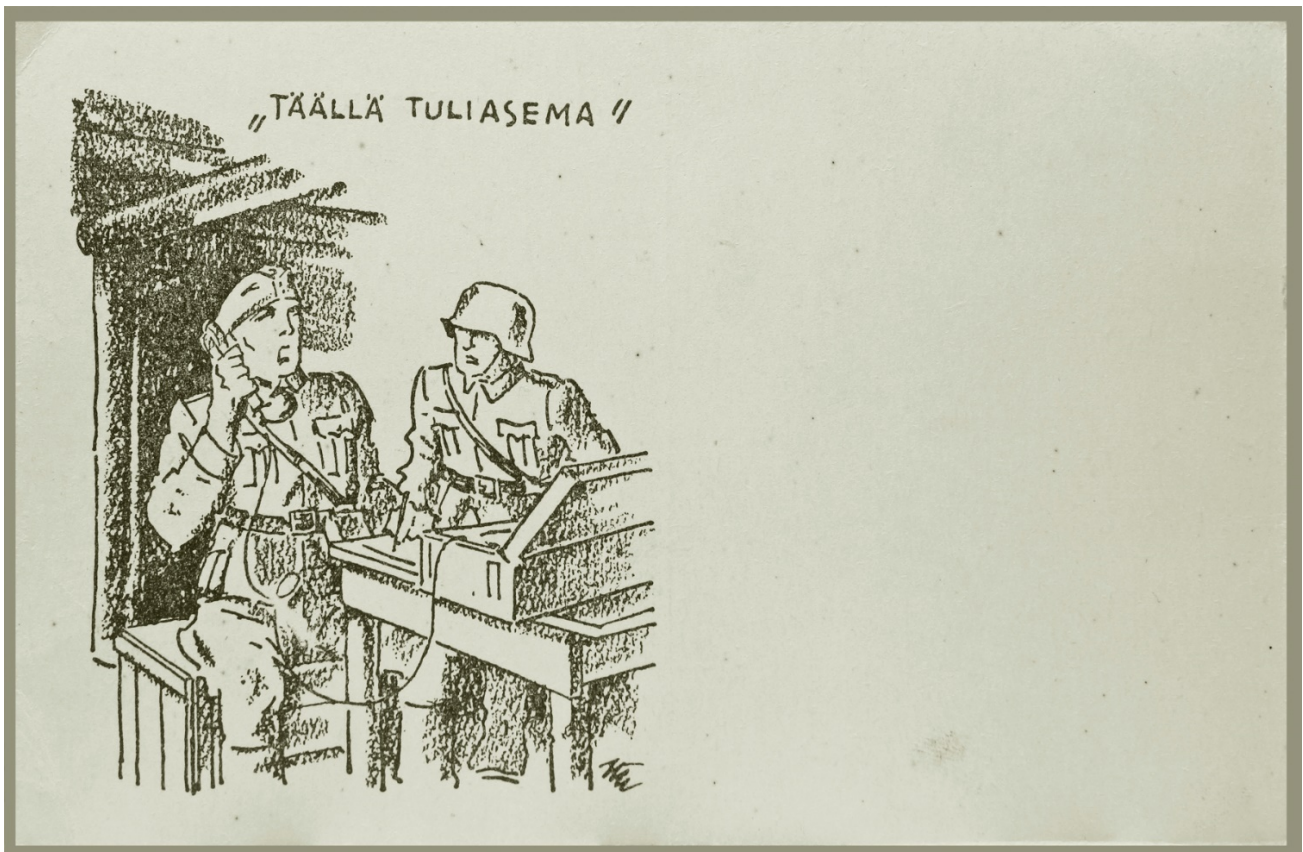
kotioloissakin, mutta rintamaolosuhteissa todennäköisemmin. Kirjemäärän jakautumiseen on saattanut vaikuttaa myös se, että Kalle on lähtökohtaisesti ollut aktiivisempi ja tottuneempi kirjoittaja kuin Iida. Rintamalla on myös, ainakin ajoittain, ollut enemmän aikaa kirjeiden kirjoittamiseen kuin kotona, missä Iidan huollettavina olivat tila, karja ja pienet lapset.

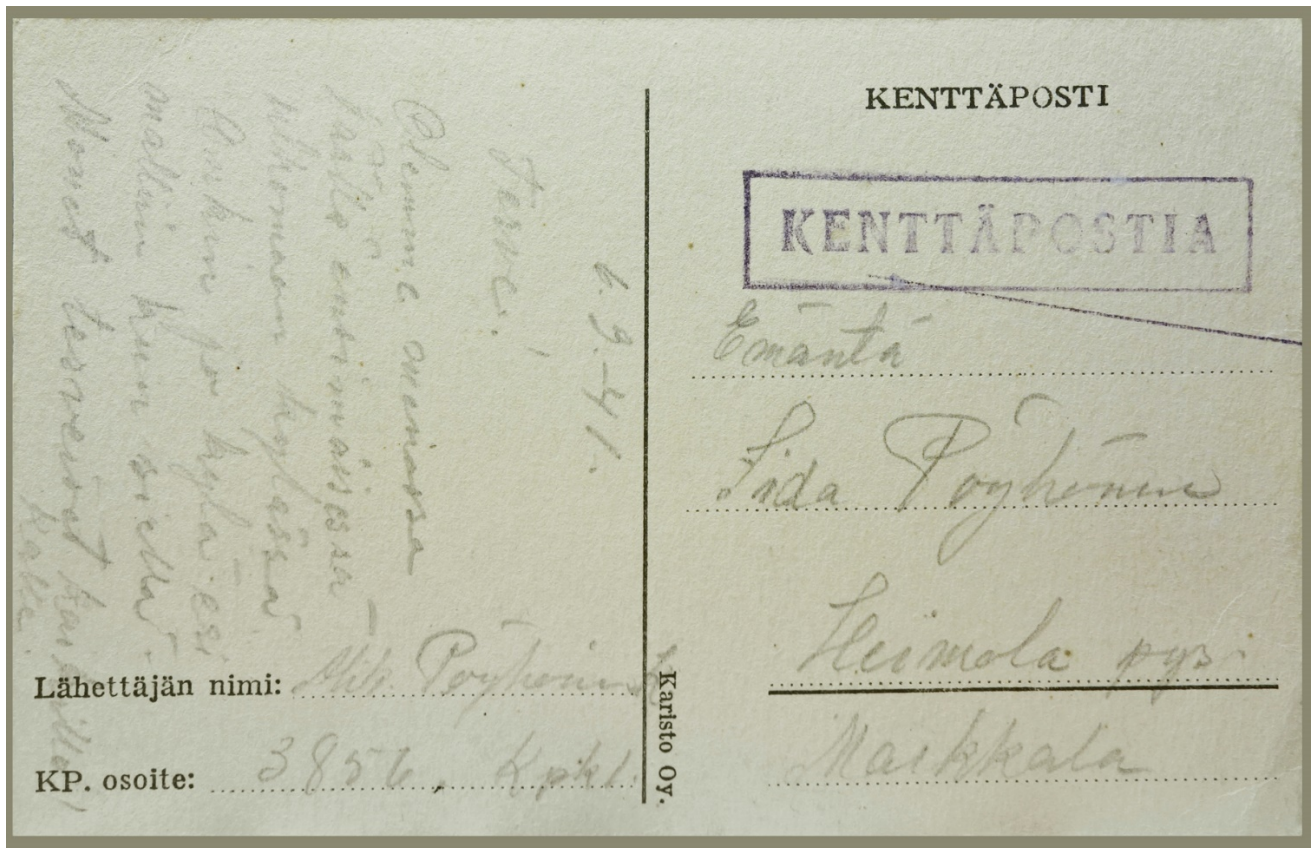
Talvi- ja jatkosodan aikaan toiminnassa oli kenttäpostijärjestelmä. Kirjeiden ja korttien lähettäminen kenttäpostissa oli maksutonta. Osoitmerkinnät muuttuivat hieman kenttäpostijärjestelmän kehittyessä, mutta perusajatus pysyi samana eli lähetyksiin ei kirjoitettu paikannimiä eikä tietoja vastaanottajan aselajista tai joukko-osastosta. Osoitetiedoksi merkittiin vastaanottajan sotilasarvo ja nimi sekä keskuskenttäpostikonttorin (Kpk) numero ja perusyksikön peitenumero. Oikeaan yläkulmaan kirjoitettiin "Kenttäpostia" maksuvapauden osoitukseksi ja lähettäjän osoitetiedot kirjoitettiin kuoren takapuolelle. Sensuuritarkastuksen läpikäynyt posti merkittiin tarkastusleimalla. Rönkkönen 1999, 252–254, 258 ; Rönkkönen 2006, 634, 644. Kuva: Jari Laine / Hannu Pöyhösen yksityiskokoelma.

Kirjeet ovat yleensä yhden A4 kokoisen arkin mittaisia, kummallekin puolelle kirjoitettuna. Aineistossa on myös joitakin pidempiä kirjeitä ja jokunen kirje on puolestaan ennemminkin lyhyt lappunen, mahdollisesti kiireessä kirjoitettu pieni viesti. Kallen kirjeet ovat tyypillisesti pidempiä

kuin lidan. Käsialasta ja tekstin sujuvuudesta päätellen Kalle on myös ollut harjaantuneempi kirjoittaja kuin lida ja tämäkin on saattanut vaikuttaa sekä kirjeiden pituuteen että määrään. Kortit ovat kaikki sota-ajan pieniä pahvikortteja joissa tekstin määrää on rajoittanut ensisijaisesti tilanpuute ja niissä on useimmiten vain pieni tervehdys tai lyhyt ilmoitus, usein myös maininta kiireestä. Korttien lähempi tarkastelu osoittaa, että niistä lähes kaikki on Kallen lähettämiä. Kymmenestä lähetetystä kortista ainoastaan yksi on lidan lähettämä, loput yhdeksän ovat Kallelta lidalle. Kirjeen kirjoittamiseen ei rintamalla välttämättä ollut aina aikaa ja tällöin Kalle on todennäköisesti turvautunut kortin lähettämiseen. Pienikin viesti rintamalta oli toivottu ja odotettu.

Sota-ajan postikortit olivat pieniä pahvikortteja, joissa toisella puolella oli piirroskuva ja usein jokin kuvaan liittyvä teksti. Piirroskuviissa oli yleensä suomalaisia maisemia tai sotilaita erilaisissa tehtävissä ja tilanteissa ja kuvatekstit olivat ytimekkäitä ja usein myös suomalaisten tehokkuutta esiintuovia ja mielialaa kohottavia. Vihollista kuvattiin usein sanoilla "sortaja" tai "ryssä". Kuva: Jari Laine / Hannu Pöyhösen yksityiskokoelma.

Korttien takapuolella oli kirjoitustilaa. Tila oli rajattu, joten myös viestit olivat lyhyitä ja ytimekkäitä. Postikortti oli kaikille katseille avoin, mikä näkyy sanavalinnoissa ja käsitellyissä aiheissa, korteissa ei ilmaistu syviä tunteita eikä kirjoitettu henkilökohtaisista asioista. Tässä kyseessä olevassa kortissa Kalle mainitsee olevansa ensimmäisessä ulkomaankylässä. Muutama päivä aiemmin, 3.9.1941, 8. komppania oli valloittanut Kontuselän kylän ja jäänyt varmistamaan aluetta. Eteneminen jatkui 8.9.1941. KA/DA/SPK, 8./JR30, 18.6.1941-31.12.1941, 11229. <http://diqi.narc.fi/diqi/view.ka?kuid=2562677> (luettu 17.10.2020). Kuva: Jari Laine / Hannu Pöyhösen yksityiskokoelma.

Osa kirjeenvaihdosta puuttuu, joten kirjeenvaihdon säännöllisyyttä on mahdotonta arvioida tarkasti, mutta säilyneen aineiston perusteella Kalle kirjoitti enimmäkseen parin päivän välein, toisinaan jopa päivittäin,¹⁶⁹ mikä viittaa kirjoittamisen olleen tärkeä osa rintamarutiineja. Eräissä kirjeessään Kalle totesikin "[...] Eihän täällä tule toimeen kirjoittamatta, vaikka ei olisi erikoista asiaakaan"¹⁷⁰. Lida puolestaan kirjoitti harvemmin, kerran tai kaksi kertaa viikossa. Toisinaan Lida kirjoitti useammin, hänkin jopa päivittäin, mutta tyypillisesti kirjeiden väli oli pidempi kuin Kallella. Mikäli kirjeitä ei tullut, siitä mainittiin ja mahdollisia syitä pohdittiin¹⁷¹ ja jos taas kirjoitusväli venyi

¹⁶⁹ Kalle kirjoitti lidalle 30.6.1941 "[...] Täältä kun tulee kirjoitetuksi joka päivä".

¹⁷⁰ Kallen kirje lidalle 26.2.1940.

¹⁷¹ Esimerkiksi Kalle kirjoitti lidalle 17.12.1939 "[...] Minne lienee joutuneet kirjeesikin kun en ole saanut koko sota aikana. Kirjoitahan usein ehkäpä ne joskus tulevatkin" ja 27.12.1939 "[...] Mikä liene, kun ei tule sieltä kirjeitäkään. Lienevät ruuhkautuneet sinne joulupostiin."

tavallista pidemmäksi, sitä pahoiteltiin ja yleensä myös kerrottiin joku selitys kirjoittamattomuudelle. Iida esimerkiksi selitti kirjoittamattomuuttaan 9.3.1940 "[...] Olen odottanut Sinua kotiin niin etten ole kirjoittanutkaan pitkään aikaan".

Osa pariskunnan kirjeistä on useammassa osassa kirjoitettuja, aloitettu kirje on jäänyt kesken ja sitä on jatkettu myöhemmin samana päivänä tai mahdollisesti seuraavana päivänä.¹⁷² Kallen kohdalla kirjoittamista säätelivät rintaman tapahtumat ja Kalle kertookin kirjoittamisen keskeytyneen koska "[...] Tuli eilen lähtö juuri kun olin kirjoittamassa"¹⁷³ ja "[...] Jäi illalla kesken, kun tuli tuon divisioonan herroja tänne, ja määräisivät meidät edelleen tähän vartioon"¹⁷⁴. Iida puolestaan saattoi aloittaa kirjeen illalla ja jatkaa aamulla¹⁷⁵ tai kirjoittaa kirjetä osissa pitkin päivää¹⁷⁶. Iidan kirjeenkirjoituksen syklittäisyys johtui todennäköisesti maatilan töiden rytmittymisestä, kiireaikojen ja rauhallisempien ajanjaksojen vuorottelusta sekä saatavilla olleen apu-voiman määrästä. Kirjeiden pituuksien vaihtelusta ja kirjoittamisen ajoittaisista keskeytyksistä huolimatta kirjeenvaihto oli kuitenkin koko ajan säännöllistä ja molemminpuoleista, kumpikin tahollaan varmasti kirjoitti mahdollisimman usein. Osissa kirjoittaminen on sota-ajan kirjeenvaihdossa tyypillinen piirre. Iidan ja Kallen kirjeissä taustalla oli kirjeenkirjoituksen keskeytyminen itsestä riippumattomista syistä, mutta joskus osissa kirjoittaminen on ollut myös tarkoituksellista. Hagelstamin tutkimuksen Curt kirjoitti vaimolleen osissa, jotta saisi kuhunkin kirjeeseen viimeisimmätkin kuulumiset ennen postin lähtöä¹⁷⁷ ja Klaudia Mureen ystäväkirjeenvaihdossa kirjoitus oli keskeytetty, koska kirjoittaja oli odottanut saavansa vastaanottajalta kirjeen ensin.¹⁷⁸

3.2 Kirjeiden rakenne ja sisällöt

Erkka Pehkonen on väitöskirjassaan¹⁷⁹ analysoinut rintamakirjeitä ja havainnut, että kirjeet karkeasti ottaen noudattavat samaa rakenteellista kaavaa. Kirjeen aloittaa tervehdys, mitä seuraa kiitokset saaduista kirjeistä ja paketeista sekä selvitys milloin kirjoittaja on lähetykset saanut. Tämän jälkeen kerrotaan kuulumisista, elämästä rintamalla ja omista ajatuksista sekä annetaan ohjeita

¹⁷² Kahdessa osassa kirjoitettuja kirjeitä esimerkiksi Kallen kirje Iidalle 17.9.1941 ja 12.10.1941, Iidan kirje Kallelle 28.9.1941 ja 28.11.1941.

¹⁷³ Kallen kirje Iidalle 17.9.1941.

¹⁷⁴ Kallen kirje Iidalle 12.10.1941.

¹⁷⁵ Iidan kirje Kallelle 28.11.1941. Tässä kirje on aloitettu kello 01 yöllä ja sitä on jatkettu aamulla.

¹⁷⁶ Iidan kirje Kallelle 28.9.1941. Iida oli aloittanut kirjeen aamupäivällä, käynyt välillä Suomenjoella ja jatkanut kirjetä taas päästyään takaisin kotiin.

¹⁷⁷ Hagelstam 2014, 71–73.

¹⁷⁸ Heikkilä 2020, 84.

¹⁷⁹ Pehkonen, Erkka (2013), "Poikasi täältä jostakin" Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä.

kotiin, minkä jälkeen palataan vielä uudelleen kuulumisten kertomiseen. Kirje jatkuu ikävästä ja kaipuusta kertomisella ja ennen terveisiä ja lopetusta esitetään vielä mahdollisia pyyntöjä kotiin, koskien esimerkiksi pakettien lähetystä.¹⁸⁰

Sisällöllisesti Kallen kirjeet noudattavat suunnilleen kuvattua mallia, joskin käsiteltyjen asioiden järjestys vaihtelee. Kaikissa kirjeissä kirjeen aloittaa tervehdys ja sen jälkeen Kalle kirjoittaa saamistaan kirjeistä ja paketeista ja milloin on mitäkin saanut sekä milloin itse on lähettänyt postia kotiin. Jokaisessa kirjeessä on myös kuulumisia, mitä Kallelle kuuluu, onko hän ollut terveenä ja lisäksi rintamalta hyvin yleisluontoisesti uutisia, esimerkiksi ovatko eri paikassa kuin edellistä kirjettä kirjoitettaessa ja onko rintamalla ”rauhallista”¹⁸¹ vai onko ”pahat ajat”¹⁸². Kalle kertoo kirjeissään myös muiden rintamalla olevien kuulumisia, mainituiksi tulevat usein Kallen ja lidan veljet ja lisäksi muut tutut ja suonenjokelaiset. Kaikissa kirjeissä Kalle myös tarkistaa kotiväen kuulumiset ja ovatko lida ja lapset olleet terveinä ja lisäksi Kalle mainitsee usein ”mäet” eli Pörölänmäellä asuvat vanhempansa. Kalle ei suoranaisesti kirjoita ikävästä, mutta kertoo monesti toiveestaan päästä vielä joskus kotiin lidan ja lasten luo. Kalle kirjoittaa paljon myös säästä, maanviljelijänä hän lienee tottunut tarkkailemaan vallitsevia olosuhteita ja toistuvasti hän myös pohtii millainen sää kotona on ja ovatko olosuhteet suotuisat kulloinkin ajankohtaisille töille. Kirjeissä on myös paljon ohjeistusta tilanhoidosta, työmiehistä ja apulaisista ja niihin liittyvistä asioista sekä kirjeiden ja pakettien lähettämistä ja mitä Kalle mahdollisesti tarvitsee. Lopussa on vielä jokin, yleensä rohkaiseva ja toiveikas, lausahdus ja terveiset.

lidan kirjeet ovat pitkälti samansisältöisiä kuin Kallen. Rakenteellisesti ne ovat hieman hajanaisempia, kirjoittamisen keskeytyminen muiden askareiden ja lastenhoidon vuoksi näkyy ajoittaisena sekavuutena tekstissä ja toisinaan kirjeeseen on tehty jälkikäteen lisäyksiä loppuun tai paperin reunoille, kun on myöhemmin huomattu jonkin asian jääneen mainitsematta.¹⁸³ Samoin kuin Kallella, myös lidan kirjeissä toistuvat kirjeiden ja pakettien lähettämiset ja saamiset, mitä ja milloin posti on tuonut ja toisaalta, mitä on itse lähetetty rintamalle. lidan kirjeissä myös korostetaan usein, miten pienikin viesti rintamalta on aina odotettu ja kaivattu. Mainituksi tulevat omat ja lasten ja läheisten kuulumiset sekä terveydentila. Tilanhoitoon, työväkeen ja kulloinkin ajankohtaisiin töihin liittyviä asioita käsitellään paljon. Kallea toivotaan hartaasti kotiin, edes

¹⁸⁰ Pehkonen 2013, 73–74.

¹⁸¹ Kallen kirje lidalle 5.8.1941.

¹⁸² Kallen kirje lidalle 20.10.1941.

¹⁸³ Myöhemmin tehtyjä lisäyksiä esimerkiksi lidan kirjeissä Kallelle 10.3.1940 ja 25.3.1940.

lomalle, ja kirjeissä käsitelläänkin usein erilaisia lomia koskevia anomuksia ja hakemuksia. Iida kertoo kirjeissään myös yleisluontoisesti tapahtumia Suonenjoelta ja mitä kenellekin tutulle kuuluu. Iidan kirjeissä on lisäksi paljon kuvausta perheen arkielämästä, erilaisista vierailuista, tapahtumista ja pienistä sattumuksista kotona. Lopussa on aina paljon terveisiä, toisinaan terveisten lähettäjät on eritelty hyvinkin tarkasti ”Rakkaat terveiset meiltä ja Ullalta, Pekalta ja mäiltä kaikilta, Iida”¹⁸⁴, joskus lopetus on yleisluontoisempi ”Paljon terveisiä meiltä kaikilta, eniten omiltasi.”¹⁸⁵

Keskeisenä piirteenä Iidan ja Kallen kirjeenvaihdossa on pariskunnan körttiläisyys ja kirjeet ovatkin erittäin uskonnollisia. Suomalainen yhteiskunta oli kokonaisuudessaan kristillinen¹⁸⁶ 1930-luvulla ja lisäksi sota-aika vahvisti monen uskonnollisuutta. Luottamus korkeimman apuun ja johdatukseen helpotti sodan pelkojen ja menetysten keskellä ja esimerkiksi rukoileminen itsensä ja omien rakkaiden läheisten puolesta antoi tunnun, että kohtaloihin saattoi vaikuttaa.¹⁸⁷ Kirjeissä uskonnollisuus näkyi muun muassa kirjeiden loppusanoissa¹⁸⁸ ja Valtion tiedoituslaitoksen tarkastusjaoston mielialakatsauksien raporteissa todettiin uskonnollisten kirjoitusten lisääntyneen kirjeissä joulun aikaan.¹⁸⁹ Iidan ja Kallen kirjeenvaihdossa uskonnollisia viittauksia on kaikissa kirjeissä ja ne käsittävät lainauksia Raamatusta, otteita virsistä sekä hyvin paljon uskonnollista pohdintaa ja oman uskon arviointia. Heidän uskonsa oli syvää, minuuden määrittävää ja koko elämän halkovaa kokonaisvaltaista uskoa, mikä vahvistuessaan teki niin sodasta huolimatta, ei sodan vuoksi.

3.3 Kirjeiden opittu ja omaksuttu kieli

Yksityinen kirje kirjoitetaan vastaanottajalle usein keskustelemaan sävyyn, ikäänkuin puhuttaisi vastaanottajalle ja kirjeissä myös käsitellään monesti samoja asioita mistä puhuttaisi kasvokkainkin. Saksalainen etnologi Leonie Koch-Schwarzer on luonnehtinutkin kirjeen kirjoittamista kuvitelluksi puheeksi, missä kirjoittajalle ja kirjeen vastaanottajalle tärkeistä asioista keskustelemalla luodaan

¹⁸⁴ Iidan kirje Kallelle 10.8.1941.

¹⁸⁵ Iidan kirje Kallelle 2.7.1941.

¹⁸⁶ Iida ja Kalle olivat osa Suonenjoen vahvaa herännäisyhteisöä. Toisenlaisen näkökulman suomalaiseen kristillisyyteen tarjoaa Hannu Heikkilän tutkimukset Mureen siirtokarjalaisesta ortodoksiperheestä ja heidän elämästään sodanjälkeisinä vuosina. Tutkimuksissa ortodoksisuus on Mureen perhettä Pohjois-Savolaisesta kantaväestöstä erottava tekijä. Katso Heikkilä 2015 ja 2016. Lisäksi erityisesti Heli Kananen on tutkinut laajasti ortodoksisirtolaisten sopeutumista, katso esimerkiksi Kananen 2010, 2015, 2018.

¹⁸⁷ Kivimäki & Männistö 2016, 101–102.

¹⁸⁸ Metsberg 2012, 65.

¹⁸⁹ Metsberg 2012, 102. Rintamauskonnollisuudesta tarkemmin ja sitä käsittelevästä kirjallisuudesta katso Kansanaho 1991, 102–109.

kuvitteellinen kommunikaation tila.¹⁹⁰ Sonja Hagelstam on kuvannut kirjoittajille dialogin välityksellä muodostuvaa keskustelutilaa eräänlaiseksi yksityiseksi tilaksi, missä kirjeenvaihdon osapuolet saavat olla kahdestaan ja ympäristö ja mahdolliset muut läsnäolijat jäävät tämän tilan ulkopuolelle. Ahtaissa ja usein varsin epämukavissa rintamaoloissa kirjeenkirjoitus mahdollisti sotilaan, ja toisaalta kotioloissa vastaanottajan, siirtymisen tähän yksityiseen keskustelutilaan, mikä yhdisti kaksi eri paikkaa, aikaa ja ihmistä.¹⁹¹ Kirjeenvaihdon välityksellä käyty keskustelu on kuitenkin kasvokkain tapahtuvaa kommunikointia huomattavasti hitaampaa eikä kirjoittaessa myöskään voi nähdä vastaanottajaa, joten kirjoittaja ei saa tekstiinsä välitöntä vastausta eikä hän myöskään voi tulkita vastapuolen reaktioita tämän eleistä ja ilmeistä. Tästä syystä kirjeen lähettäjä usein jo kirjettä kirjoittaessaan pyrkii ennakoimaan vastaanottajan reaktioita ja näin tehdessään sopeuttaa kirjoitustaan vastapuolen oletetun reaktion mukaan.¹⁹²

Kirjoittamista voidaan siis jossain määrin verrata puheeseen ja kirjeenvaihtoa keskusteluun, mutta tietyin rajoituksin. Kirjoittaminen ja puhe eroavat lähtökohtaisesti toisistaan siten, että puhuminen opitaan kasvamisen yhteydessä, kuin huomaamatta, mutta kirjoittamisen taito opetellaan, opetetaan ja opitaan aina tietoisesti ja jonkin tietyn syyn tai tarkoituksen vuoksi. Talvi- ja jatkosodan aikaisessa Suomessa kirjoitustaito oli pitkälti opittu koulussa.¹⁹³ Iida ja Kalle olivat kumpikin käyneet kansakoulun ja lisäksi kansanopistoa, joten molemmat olivat kirjoitustaitoisia ja kirjoittamisen tapa ja rytmi oli opittu koulussa.¹⁹⁴

Kouluopintojen lisäksi molempien kohdalla kirjoittamiseen ovat varmasti vaikuttaneet myös luettu kirjallisuus ja sanomalehdet ja sieltä saadut vaikutteet sekä esimerkiksi aiemmin käyty kirjeenvaihto ja vastaanotetut kirjeet.¹⁹⁵ Kirjeiden rakennetta ja kirjoitustapaa määrittävien konventioiden lisäksi kirjeiden kieli poikkeaa sävyltään puhutusta kielestä. Iida ja Kalle asuivat Suonenjoella, ja heidän puheessaan kuului vahva savolainen murre eli kuten Riitta totesi haastattelussa "[...] Savvoohan sitä huastettii, tietysti"¹⁹⁶. Kirjeissä ei kuitenkaan ole murreilmaisuja juuri lainkaan, ainoa

¹⁹⁰ Helsti 2006, 122–123.

¹⁹¹ Hagelstam 2011, 311.

¹⁹² Lahtinen & Leskelä-Kärki & Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011, 20–21.

¹⁹³ Pehkonen 2013, 67.

¹⁹⁴ Iida oli opiskellut herännäisyyden arvopohjan mukaan toimineessa yleissivistävässä Portaanpään kristillisessä kansanopistossa ja Kalle oli opiskellut suomalaisuuden vaalimista ja sivistystä painottaneessa Oriveden kansanopistossa. Oppilaitoksista ja oppiaineista tarkemmin luvussa 2 Tutkimuksen keskiössä Iida ja Kalle Pöyhönen, pariskunnan yhteiskuvan kuvatekstissä.

¹⁹⁵ Pehkonen 2013, 67.

¹⁹⁶ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018.

savolaisuuteen viittaava piirre on ajoittainen kiertoilmaisujen käyttö.¹⁹⁷ Kiertoilmaisujen käyttöön on toki voinut vaikuttaa myös sensuurimääräykset ja pyrkimys välttää sensuurinvastaisia kirjoituksia. Erka Pehkosen mukaan murreilmauksien puuttuminen viestii osaltaan siitä, että kirjoittajat ovat tiedostaneet puhutun ja kirjoitetun kielen välisen eron.¹⁹⁸

Kirjoitettuun kieleen ja käytettyihin ilmaisuihin vaikuttaa vahvasti myös ympäröivä kulttuuri. Erka Pehkonen avaa väitöskirjassaan populaarikulttuurin näkymistä rintamakirjeissä. Miehet kirjoittivat tunteistaan ja ajatuksistaan usein siteeraamalla iskelmämusiikkia ja aikakauden kirjallisuutta tai kertoivat ikävästään ja kaipuustaan viittaamalla johonkin romanttiseen elokuvaan minkä olivat nähneet ja mikä oli tuonut vahvasti mieleen kotona odottavat rakkaat. Kaipauksesta, rakkaudesta ja myös omista kokemuksista ja ajatuksista kirjoittaminen oli helpompaa, kun saattoi hyödyntää musiikin, elokuvien, viihdekirjallisuuden ja lehtien tarjoamia ilmaisuja ja esimerkkejä. Kirjeen vastaanottaja jakoi saman kulttuurisen kontekstin joten oli oletettavaa, että hän ymmärsi mitä kirjeen kirjoittaja yritti sanoa, mitä hän tavoitteli kirjoituksellaan ja miksi juuri kyseinen kulttuurituote oli häntä puhutellut.¹⁹⁹ Iidan ja Kallen kohdalla vastaavia viittauksia ei esiinny lainkaan. Syynä tähän on varmasti heidän erilainen kulttuurinen taustansa. Körttiläisinä Iida ja Kalle eivät kuunnelleet iskelmämusiikkia eivätkä radion viihdeohjelmia, he eivät käyneet elokuvissa eivätkä lukeneet viihdekirjallisuutta. Sen sijaan he lukivat Raamattua ja hengellistä kirjallisuutta ja Siionin virret oli heidän musiikkinsa. Iida ja Kalle kirjoittivat toisilleen paljon uskosta ja Jumalasta ja kirjeissä on toistuvasti viittauksia Raamatun teksteihin, virsiin, hengelliseen kirjallisuuteen ja pappien saarnapuheisiin.²⁰⁰ Usko oli heidän yhteinen kulttuurinen kontekstinsa ja yhteinen kielensä, minkä avulla he kertoivat ajatuksiaan, tunteitaan ja kokemuksiaan.

Rintamakirjeiden erityispiirteinä voidaan pitää kuoleman jatkuvaa läsnäoloa. Koskaan ei voinut tietää mikä kirje mahdollisesti on viimeinen. Myös tämä on jossain määrin saattanut vaikuttaa kirjeiden kieleen ja sisältöön - mitä haluttiin sanoa viimeiseksi, millaiseen sävyyn kirjoittaa ja

¹⁹⁷ Kalle kirjoittaa 4.3.1940 kirjeessään Iidalle "[...] Nyt seuraavaan pakettiin kun saisit harmaata salvaa tai husaaripulveria, niin olis hyvä. Täällä alkaa olla niitä pieniä kaveria kohta jokaisessa". "Pienillä kavereilla" Kalle viittaa ilmeisesti rintamalla varsin yleisiin syöpäläisiin.

¹⁹⁸ Pehkonen 2013, 67.

¹⁹⁹ Pehkonen 2013, 97–109.

²⁰⁰ Viittauksia Raamatun teksteihin esimerkiksi Kallen kirje Iidalle 27.12.1939 ja Iidan kirje Kallelle 7.8.1941. Otteita virsistä esimerkiksi Kallen kirje Iidalle 10.12.1939 ja Iidan kirje Kallelle 7.9.1941. Saarnapuheista esimerkiksi Iidan kirjeessä Kallelle 1.9.1941 ja "Päivän tunnussana" Iidan kirjeessä Kallelle 31.10.1941.

millaisia viimeisiä muistoja itsestä jättää. Tästä syystä kirjeet ovat saattaneet olla todellisuutta kaunistelevia ja sävyiltään sotilaan syvimpiä tunteja positiivisempia.²⁰¹

4 ALIKERSANTTI JA KOTIRINTAMAN NUORI ÄITI

Talvisodan alkaessa Kalle oli jo perheellinen mies, puoliso lidalle ja isä kahdelle pienelle lapselle. Jatkosodan alkaessa perhe oli täydentynyt vielä yhdellä lapsella. Perhe asui ja viljeli omaa pientilaa, ja arki koostui tilan töistä ja taloudenhoidosta: lida hoiti taloustyöt ja karjan ja Kalle vastasi raskaista viljelystöistä ja hevosista. Elämä oli raskaan työn täyttämää, mutta tasaista ja omalla tavallaan rauhallista, kaikelle oli oma aikansa. Sunnuntai oli lepopäivä, silloin käytiin kirkossa ja jumalanpalveluksen jälkeen seuroissa, milloin sellaiset järjestettiin. Lisäksi seuroissa käytiin arki-iltaisain ja niitä myös järjestettiin itse.²⁰² Sodat mullistivat nuoren perheen elämän ja pitkiä aikoja pariskunta saattoi pitää yhteyttä ainoastaan kirjeitse. Seuraavaksi tarkastelen lidan ja Kallen elämää ja kokemuksia sotavuosina parisuhteen ja perheen sekä tilanhoidon näkökulmista.

4.1 Parisuhteen ylläpitäminen ja etäisyyden kaventaminen

Kodin ja perheen näkökulmasta tarkasteltuna 1900-luvun alkuvuosikymmenten Suomi oli erittäin perhekeskeinen. Perhekeskeinen ideologia kehittyi vuosisadan vaihteessa ja sisällissodan jälkeisessä Suomessa tämä ajattelu vahvistui edelleen, kun perhe nähtiin tärkeänä kansakuntaa onnellistavana ja yhteiskuntaa vakauttavana tekijänä.²⁰³ Vapaaehtoiset maanpuolustusjärjestöt, Suojeluskunnat ja Lotta Svärd, tukivat perhekeskeistä ajattelua ja omalta osaltaan levittivät sitä kansalaisten keskuuteen.²⁰⁴ Nämä järjestöt olivat erittäin suosittuja 1920-luvulta alkaen aina 1940-luvun puoliväliin ja sotien päättymiseen.²⁰⁵ Järjestöt lakkautettiin välirauhansopimuksen ehtojen mukaisesti syksyllä 1944.²⁰⁶ Perhekeskeisyyttä vahvisti myös vallalla ollut kristillinen käsitys avioliitosta miehen ja naisen suhteen mallina. Avioituminen oli kunniallista, koska avioliitto oli Jumalan asettama ja pyhä. Yksiavioisuus oli ihanne ja miehen ja naisen muodostaman perhe nähtiin yhteiskunnallisen sekä hengellisen elämän perustana.²⁰⁷ Körttiläisen arvomaailman mukaisesti lidan

²⁰¹ Pehkonen 2013, 59.

²⁰² Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018 ; Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018 ; Riitta Hämäläisen ja Eila Paanasen yhteishaastattelu 12.4.2018.

²⁰³ Nevala 2002, 113.

²⁰⁴ Nevala 2002, 113.

²⁰⁵ Nevala 2002, 94.

²⁰⁶ <https://perinne.fi/suojeluskuntajaerjestoe/lakkautus/> (luettu 7.1.2020). Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -järjestöjen lakkauttamisesta Neuvostoliitolle vihamielisinä katso myös Vasara 2006, 1114 ja Olsson 2006, 1115.

²⁰⁷ Pehkonen 2013, 137 ; Räisänen 1995, 68–69.

ja Kallen elämää ohjasi kristillinen perhekeskeinen ajattelu²⁰⁸ ja tätä ajattelua vahvisti entisestään kummankin toiminta maanpuolustusjärjestössä, lidan lottajärjestössä ja Kallen suojeluskunnassa.²⁰⁹ Perhe oli tärkein ja tätä tärkeintä pyrittiin vaalimaan myös sota-ajan poikkeusoloissa. Kirjeenvaihto oli ainoa keino ylläpitää yhteyttä puolisoitten välillä ja yhteydenpito puolestaan oli välttämätöntä, jotta yhteistä elämää oli mahdollista jatkaa sodan ja erossaolon jälkeen.²¹⁰

Lida ja Kalle olivat talvi- ja jatkosodan aikana erossa toisistaan yhteensä lähes vuoden.²¹¹ Pariskunta oli aktiivisesti yhteydessä kirjeitse koko tämän ajan ja kirjeenvaihdon ensisijaisena tarkoituksena oli säilyttää yhteys puolisoon sekä kaventaa fyysistä ja henkistä etäisyyttä. Sonja Hagelstam on analysoinut parisuhteen ylläpitämistä rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa ja listannut kirjeenvaihdossa käytettäviä etäisyyden kaventamiseen tähtääviä menettelytapoja: 1. Läheisyyden luominen ja ylläpitäminen 2. Arjen kuvaukset 3. Normalisointistrategiat, vaikeneminen ja konfliktien vaimentaminen.²¹² Seuraavissa kolmessa luvussa käsitellään miten ja missä määrin näitä keinoja esiintyy lidan ja Kallen välisessä kirjeenvaihdossa.

4.1.1 Läheisyyden luominen ja ylläpitäminen

Kirjeenvaihdon yksi ominaispiirre on pyrkimys ylläpitää yhteyttä ja läheisyyttä. Mikäli syystä tai toisesta fyysinen läheisyys ei ole mahdollista, henkinen läheisyys korostuu. Tämä piirre on havaittavissa erityisesti sota-ajan kirjeissä. Sotilaat olivat pitkiä aikoja rintamalla eikä pariskuntien ollut mahdollista tavata toisiaan, joten kirjeitä kirjoittamalla sotilaat yrittivät tehdä itsensä ja vastaanottaja olosuhteista huolimatta läsnäoleviksi toisilleen.²¹³

Rintamaolosuhteissa miehet olivat yksin vain harvoin, mutta kirje muodosti eräänlaisen yksityisen tilan, minne kirjoittaja saattoi uppoutua. Vallinneet olosuhteet ja muut paikallaolijat jäivät tämän tilan ulkopuolelle, kun kirjoittaja ja vastaanottaja kohtasivat tässä vain heille avoimissa keskustelutilassa. Näin kirjeiden kirjoittamisen, ja vastaavasti myös kirjeen lukemisen, hetkellä

²⁰⁸ Perinteiset arvot, kodin ja perheen ja avioliiton kunnioitus, olivat keskeisessä asemassa körttiläisyydessä. Koti nähtiin myös uskon harjoittamisen ensisijaisena paikkana, vietettiin siellä suurin osa ajasta ja myös hartauskokoukset eli seurakunnat pidettiin pääsääntöisesti ihmisten kodeissa. Huotari 1981, 78–79, 174.

²⁰⁹ Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018.

²¹⁰ Pehkonen 2013, 11.

²¹¹ Talvisodan osalta 14.10.1939–24.4.1940 ja jatkosodan osalta 18.6.1941–1.12.1941. KA, Pöyhönen Kalle, 769907/550223.

²¹² Hagelstam 2006, 219–226.

²¹³ Pehkonen 2013, 24.

sotilaan oli mahdollista päästä hetkeksi pois rintamalta ja olla kahden kirjeen vastaanottajan kanssa.²¹⁴

Läheisyyden luominen alkaa kirjeissä jo alkutervehdyksestä. Se, millä tavalla vastaanottajaa tervehditään ja miten häntä kutsutaan kirjeen aloitussanoissa, luo jo tietyn tunnelman kirjeeseen. Kuten Sonja Hagelstamin tutkimuksen Curt ja Martha Enroth välttelivät samanlaisina toistuvia kirjeiden tervehdys- ja lopetusfraaseja,²¹⁵ myös Iida ja Kalle vaihtelivat kirjeissä käyttämiään tervehdyksiä ja kutsuivat toisiaan vaihtelevasti erilaisilla tunnetta välittävillä ja keskinäistä rakkautta vahvistavilla lempinimillä. Kalle saattoi aloittaa kirjeensä esimerkiksi ”Rakas!”²¹⁶, ”Rakkaani!”²¹⁷, ”Oma vaimoni!”²¹⁸, ”Rakas puolisoni!”²¹⁹, ”Kokonaan omani!”²²⁰, ”Iida rakas!”²²¹ sekä muilla syvää tunnetta ja läheisyyttä viestivillä ilmauksilla. Iidan kirjeiden aloitukset ovat samantyyppisiä, Iida aloitti kirjeensä esimerkiksi sanoilla ”Rakas!”²²², ”Kalle Rakas!”²²³, ”Kalle kultani!”²²⁴, ”Omani!”²²⁵. Huomionarvoista on se, että korttien tervehdykset poikkeavat kirjeistä merkittävästi. Kortteihin Kalle kirjoitti toverilliseen sävyyn ”Terveheks”²²⁶ tai ”Terve!”²²⁷ ja yhdessä kortissa on jopa virallisempi ”Hyvää päivää!”²²⁸. Myös Iida kirjoitti lähettämäänsä korttiin kirjeiden aloitussanoja asiallisemman tervehdyksen ”Isä hyvä!”²²⁹. Korttien tervehdykset valikoituivat tunnelmaltaan erilaisiksi todennäköisesti siksi, että korttien teksti oli kaikkien luettavissa. Tunteikkaammat ilmaisut kirjoitettiin kirjeisiin ja suljettiin kuoren suojaan, ainoastaan vastaanottajan luettaviksi. Poikkeuksen muodostavat kaksi korttia, mitkä Kalle lähetti Iidalle heti haavoittumisensa jälkeen 30.10.1941. Korttien ”Rakas!”²³⁰ ja ”Iida Rakas!”²³¹ selittyvät varmaankin tilanteen poikkeuksellisuudella ja kenties osittain haavoittumisesta aiheutuneella sekavuudella ja tunteikkoudella.

²¹⁴ Hagelstam 2011, 311.

²¹⁵ Hagelstam 2006, 220.

²¹⁶ Kallen kirje Iidalle 1.12.1939.

²¹⁷ Kallen kirje Iidalle 27.12.1939.

²¹⁸ Kallen kirje Iidalle 10.3.1940.

²¹⁹ Kallen kirje Iidalle 9.12.1939.

²²⁰ Kallen kirje Iidalle 16.4.1940.

²²¹ Kallen kirje Iidalle 6.11.1939.

²²² Iidan kirje Kallelle 20.7.1941.

²²³ Iidan kirje Kallelle 14.3.1940.

²²⁴ Iidan kirje Kallelle 11.4.1940.

²²⁵ Iidan kirje Kallelle 2.7.1941.

²²⁶ Kallen kortti Iidalle 23.8.1941.

²²⁷ Kallen kortti Iidalle 6.9.1941.

²²⁸ Kallen kortti Iidalle 23.9.1941.

²²⁹ Iidan kortti Kallelle 5.8.1941.

²³⁰ Kallen kortti Iidalle 30.10.1941.

²³¹ Kallen kortti Iidalle 30.10.1941.

Läheisyyden luomisen lisäksi kirjeen aloitus viestitti kirjoittajan kirjoitushetken tunnetilasta ja usein myös kirjeen sisällöstä. Kallen kirjoittaessa enemmän tunteistaan, lidan ja lasten merkityksestä itselleen sekä huolestaan lidan jaksamisesta, hän saattoi aloittaa kirjeen sanoilla ”lida Rakas!”²³² tai ”Oma puolisoni!”²³³, jolloin jo aloitus vei ajatukset lidan ja Kallen väliseen suhteeseen, läheisyyteen ja vahvoihin tunteisiin. Ensimmäisen sota-ajan joulun lähestyessä vuonna 1939 Kalle kyseli kuulumisia ja muistavatko lapset vielä isää. Kalle kirjoitti myös toiveestaan viettää vielä joskus yhteinen jouluperheensä kanssa. Tämä kirje alkaa sanoin ”Rakkaat omani!”²³⁴, painottaen perheen yhteenkuuluvuutta ja keskinäistä rakkautta. Joskus lähinnä lasten kuulumisiin keskittyvä kirje on suoraan lapsille osoitettu, kuten 1.8.1941 kirjoitettu kirje, mikä alkaa ”Rakkaat lapsukaiset!”. Kirjeessään Kalle kertoi korkealta vuorelta näkemistään kauniista maisemista ja kuinka mansikat ja mustikat kypsyvät ja kysyi, olivatko lapset käyneet marjassa ja mitä olivat kotona touhunneet. lidan kirjeissä on havaittavissa samanlaista aloituksen ja sisällön välistä yhteyttä. Henkilökohtaisempia asioita käsittelevät kirjeet voivat alkaa esimerkiksi ”Rakkaalle omalle Kallelleni!”²³⁵ tai ”Kalle rakas!”²³⁶. Aloitukset rakentavat kahdenkeskistä tilaa ja vievät ajatukset pariskunnan keskinäiseen suhteeseen. Perheen kuulumisia ja kotiasioita yleisemmin sisältävät kirjeet alkavat usein esimerkiksi ”Rakas isämme!”²³⁷ tai ”Isä Rakas!”²³⁸, mitkä tervehdykset viittaavat Kallen rooliin isänä ja perheenpäänä. Myös kirjeiden lopetukset vaihtelevat. Lopputervehdykset ovat usein samansävyyisiä kirjeiden alkutervehdysten kanssa ja samalla vahvistavat jokaisen kirjeen tunnelmaa ja ainutlaatuisuutta, sitä, miten kirjeen lähettäjä on kirjoittaessaan ollut tiettyssä mielentilassa ja ajatellut vastaanottajaa juuri sillä hetkellä ja yrittänyt välittää tunteensa ja ajatuksensa vastaanottajalle mahdollisimman tarkasti.²³⁹

²³² Kallen kirje lidalle 3.7.1941.

²³³ Kallen kirje lidalle 20.2.1940.

²³⁴ Kallen kirje lidalle 23.12.1939.

²³⁵ lidan kirje Kallelle 10.8.1941.

²³⁶ lidan kirje Kallelle 12.8.1941.

²³⁷ lidan kirje Kallelle 9.3.1940.

²³⁸ lidan kirje Kallelle 9.7.1941.

²³⁹ Esimerkiksi Kallen kirje lidalle 20.2.1940. Kirjeen aloitussanat ”Oma puolisoni!” ja lopputervehdys ”Lämpimät terveiseni! Kalle!” Kumpikin tervehdys viittaa puolisoitten väliseen yhteyteen ja toisilleen kuulumiseen. Kallen lapsille suunnatun kirjeen aloitus- ja lopetussanat kertovat Kallen ajatusten olevan vahvasti perheen ja erityisesti lasten luona hänen kirjoittaessaan kirjettä. Kirje 1.8.1941 alkaa sanoilla ”Rakkaat lapsukaiset!” ja loppuu ”Monet terveiset Riitalle, Hannulle, Eilalle ja lidalleni. Kalle”. lidan henkilökohtaisempi kirje 12.8.1941 alkaa ”Kalle rakas!” ja loppuu ”terveiset lida”. Tervehdykset viittaavat lidan ja Kallen keskinäiseen suhteeseen ja vahvistavat heidän välistään yhteyttä. lidan kirjoittama kotiasioita ja lasten kuulumisia enemmän käsittelevä kirje 9.3.1940 alkaa sanoin ”Rakas isämme!” ja lopputervehdyksenä on ”Rakkaat terveisemme Hannu, Riitta ja lida”. Sekä alku- että lopputervehdyksillä viitataan koko perheeseen ja näin niillä vahvistetaan kirjeen sisältöä ja sanomaa.

Keskinäistä yhteyttä vahvistavia aiheita kirjeissä ovat muun muassa tunteet, yhteiset muistot sekä tulevaisuudensuunnitelmat.²⁴⁰ Sota-ajan kirjeissä yksi keskeisiä aiheita on rakkaus, rakastuminen ja rakkaudentunnustukset. Esimerkiksi Sonja Hagelstamin tutkimuksen Curt ja Martha kirjoittivat usein ja paljon tunteistaan²⁴¹ ja Erkki Pehkonen toteaa rakkauden olleen jopa tutkimuksensa kirjeaineiston keskeisin aihe.²⁴² Tässä valossa onkin huomionarvoista, että alkutervehdyksiä ja loppusanoja lukuunottamatta Iida ja Kalle kirjoittivat tuskin lainkaan toisiaan kohtaan tuntemastaan rakkaudesta. Eräässä kirjeessä Kalle pohti mahdollista kohtaloaan ja kirjoitti:

”[...] Sinä _ _ _ lapset ja koti siellä olette tulleet niin rakkaaksi, että en voisi teistä millään luopua. Ja Herra vaatii luopumaan kaikesta täällä”²⁴³

Tämän kirjeen lisäksi keskinäistä rakkautta ei mainita. Tästä huolimatta kirjeenvaihdosta käy selkeästi ilmi pariskunnan toisiaan kohtaan tuntema rakkaus. Toinen toisistaan huolehtiminen, hellät ja tunteikkaat tervehdykset, kaunis tapa puhutella toista ja kirjeenvaihdon aktiivisuus sekä toistuvat maininnat kirjeiden saamisen merkityksellisyydestä kertovat Iidan ja Kallen välisestä rakkaudesta ja vahvasta tunnesiteestä. Kyse ei siis ole rakkauden puutteesta, vaan Iidan ja Kallen hillitymmistä persoonista ja tavasta ilmaista itseään ja tunteitaan. Tämä selittyy varmasti suurelta osin sillä, että vallinneessa maaseutukulttuurissa ei ollut ylipäänsä tapana puhua avoimesti rakkaudesta tai tunteista.²⁴⁴

Yhteiset muistot ja yhteiseen menneisyyteen palaaminen luovat myös läheisyyden tuntua.²⁴⁵ Kummankin ajatusten johdattaminen samaan yhdessä koettuun hetkeen lähentää. Kirjoittaja palaa menneeseen kirjoitushetkellä ja tietyn tilanteen tai hetken yksityiskohtainen muistelu saa toisen tuntumaan läheiseltä. Missä tapahtumahetkellä oltiin, mitä tapahtui, mitä sanottiin. Myös tapahtumahetkellä koetut tunteet voivat palautua mieleen hyvinkin voimakkaina. Samalla tavoin vastaanottaja kirjettä lukiessaan palaa mielessään tuohon yhteiseen hetkeen, todellista tapahtumaa muistella toinen on helppo kuvitella mielessään eläväksi, kuin läsnäolevaksi. Esimerkki tällaisesta vahvasta ja tunteikkaasta yhteisestä muistosta on Iidan kortti Kallelle, missä Iida muistutti Kallea Riitan syntymäpäivästä ja palaa muistoissaan esikoisen syntymän hetkeen:

²⁴⁰ Hagelstam 2006, 219.

²⁴¹ Hagelstam 2006, 214–215, 219.

²⁴² Pehkonen 2013, 27, 130.

²⁴³ Kallen kirje Iidalle 20.2.1940.

²⁴⁴ Hagelstam 2014, 60.

²⁴⁵ Hagelstam 2006, 219.

”[...] Muistatko siellä, että tänään on Riitan syntymäpäivä. Silloin vaan taisi olla aikaisempi kesä kuin nyt. Täällä alottelevat vasta rukiin niitto. Silloin taisi olla jo kauran niitto käynnissä”²⁴⁶

Jatkosodan ensimmäisenä syksynä oli lidan ja Kallen viides häpäivä. Merkkipäivä sai aviopuolisot muistelemaan kuluneita vuosia. Kalle kirjoitti lidalle kauniisti ja tunteikkaasti yhteisistä vuosista ja miten elämä oli ollut heille suotuisaa:

”[...] Kiitos vaan Sinulle niistä onnellisista vuosista, joita olen saanut rinnallasi elää. Onhan meille annettu näitä raskaampia erossa olon aikojakin, vaan tottapa Herra niillä tahtoo opettaa meitä huomaamaan hyvyytensä, että osaisimme antaa arvoa sille onnelliselle kotielämälle, joka rauhan mukana seuraa, sekä kiittämään Häntä suuresta armostaan jota tämä kaikki on. Olemme saaneet tänä aikana kodin, joka tuntuu täällä suorastaan ylläilykselle, katsellen täällä asuvien koteja. Samoin niin terveitä ne ihmistaimet, jotka hoitoomme on uskottu. Itsekin olemme saaneet olla aivan terveenä ja taloudellinen asemamme suorastaan ihmeellisen paljon parantunut. Kenelle muille, kun Jumalalle, tulis tästä kaikesta meidän kiitos antaa. Aivan ihmeellisellä armollaan on Herra meitä tähän asti hoitanut. Samaa armoa pyytäkäämme eteenkin päin. Olkoon onnellinen Sinulle tämä alkanut viisivuodiskausi ja sitä seuraavatkin”²⁴⁷

Myös lida muisti kirjeessään häpäivän ja kiitti Kallea yhteisistä vuosista.

”[...] Ja sen toisen merkkipäivän johdosta myös paljon onnea Sinulle, että Jumalan avulla jaksaisit sen kuorman kantaa joka on vuosi vuodelta suurennut tälläkin viisivuotis taipaleella. Kiitoksia menneistä vuosista”²⁴⁸

lida ja Kalle ovat varmasti sekä itse kirjoittaessaan että saapunutta kirjettä lukiessaan kerranneet mielessään menneitä vuosia ja muistot sekä keskinäinen rakkaus ja kunnioitus ovat tuoneet puoliset lähelle toisiaan. Kumpikin kirjoitti myös Jumalan armollisuuden ja huolenpidon merkityksestä ja yhteinen kiitollisuus korkeimman johduksesta on osaltaan yhdistänyt heitä, sillä myös tällainen uskonnollinen puhe rakkaudesta tuottaa yhteenkuuluvuutta ja läheisyyttä, milloin kumpikin jakavat

²⁴⁶ lidan kortti Kallelle 5.8.1941.

²⁴⁷ Kallen kirje lidalle 20.9.1941.

²⁴⁸ lidan kirje Kallelle 19.9.1941.

saman uskon.²⁴⁹ Iidan ja Kallen kohdalla oli näin. Yhteinen körttiläinen usko ja samanlainen ajattelutapa yhdistivät ja lähensivät heitä toisiinsa.

Läheisyyttä voi luoda myös kirjoittamalla yhteisestä tulevaisuudesta.²⁵⁰ Yhdessä jaetut haaveet ja unelmat lähentävät ja yhteisen tulevaisuuden suunnittelu vahvistaa keskinäistä yhteyttä. Ajatusten suuntaaminen tulevaan ja siellä odottavaan yhteiseen elämään auttaa kestävämpään erossaolon aikaa ja luo uskoa siihen, että ero on vain väliaikainen. Myös Iida ja Kalle kirjoittivat tulevaisuudesta. Toiveet saattoivat olla seuraavassa tapaamisessa tai lähestyvässä lomassa, toisinaan suunnitelmat ulottuivat seuraavaan kesään ja joskus jopa Kallen kotiutukseen ja yhteiseen tulevaisuuteen sodanjälkeisessä, vapaassa Suomessa.

Toiveet ja suunnitelmat myötäilivät kulloinkin vallitsevaa sotatilannetta. Kiivaiden taisteluiden keskellä toiveet olivat maltillisempia ja tilanteen ollessa rauhallisempi tai yleisesti Suomen kannalta toiveikkaampi, myös toiveet ja suunnitelmat olivat rohkeampia ja ulottuvat pidemmälle. Talvisodan kiihkeinä taistelunpäivinä Kallen ainoana toiveena oli pääsy kotiin perheen luo. Toive kotiinpääsystä ja sodasta selviämisestä oli vahva, mutta samalla Kalle tiedosti, että toive ei välttämättä toteutuisi.²⁵¹ Talvisodan jälkeen, rauhan juuri tultua, Kalle odotti jälleennäkemistä Iidan ja lasten kanssa, mutta oli vieläkin toiveissaan varovainen:

”[...] Minusta vain on tuntunut, kun kirjoitan tässä Sinullekin että tämä pian loppuu, että pääsisin pääsiäispyhiksi jo sinne kotiin. Nehän on kyllä toiveita, jotka voi pettää, mutta kyllä ne on pieniä kestettäviä enää. Mutta Herran avulla on sekin mahdollista”.²⁵²

Maaliskuun lopulla 1940 Kalle oli edelleen palveluksessa, mutta kirjoituksen sävy on aiempaa selvästi positiivisempi. Ajatukset oli vahvasti suunnattu kotiinpaluuseen ja tulevaan kesään, kun Kalle suunnitteli muun muassa joulukuun taisteluissa kaatuneen Aatu-veljensä²⁵³ tilan ottamista

²⁴⁹ Pekkarinen 1998, 66.

²⁵⁰ Hagelstam 2006, 219.

²⁵¹ ”[...] Olishan se suuri Herran armo, jos saisin palata sinne perheeni luokse. Herran tahtohan se tapahtuu tässäkin. Kun vain jaksaisin luottaa yksin Häneen”. Kallen kirje Iidalle 9.1.1940.

²⁵² Kallen kirje Iidalle 13.3.1940.

²⁵³ Kallen veli Aatami Pöyhönen (s.7.10.1901) kaatui 14.12.1939. Pöyhösen suvun sukututkimus 2014, 51, taulu 306. Myös Aatun Tilda-vaimo sekä heidän Matti-poikansa sairastuivat vakavasti samoihin aikoihin ja molemmat menehtyivät keuhkotautiin vuoden 1940 kuluessa. Tilda Pöyhönen kuoli 10.4.1940 ja Matti kuoli 12.9.1940. Pöyhösen suvun sukukirja 2014, 51, taulu 306. Iidan ja Kallen kirjeissä käsitellään Aatun kaatumista ja Tildan ja Matin sairastamista sekä Tildan kuolemaa. Matin kuoleman aikaan syksyllä 1940 Kalle oli jo kotiutettu palveluksesta, joten tätä ei käsitellä kirjeissä ja tästä syystä minäkään en käsittele sitä tässä työssä.

hoitaakseen ja pohti työmiesten saatavuutta.²⁵⁴ Rauha tuntui todelliselta ja tulevaisuutta uskalsi taas suunnitella hieman pidemmälle.

Jatkosodan alussa Suomen tilanne näytti paremmalta kuin talvisodan aikaan. Uudesta sodasta, erosta ja kuolemanpelosta huolimatta myös lida oli toiveikas. Heinäkuun alun kirjeessään lida pohti perheen tulevaisuutta vapaassa Suomessa, kun maassa olisi rauha ja Kalle olisi takaisin perheen luona. Epävarmuutta Kallen kotiutumisesta ei kirjeessä ole.²⁵⁵ Heinäkuun lopulla 1941 lida oli edelleen luottavainen ja suunnitteli tilan töitä jo seuraava kesä mielessään. Kirje on toiveikas ja suuntaa vahvasti tulevaisuuteen:

”[...] Täällä on heinät ladossa ja pellot tyhjänä seipäistä. Kyllähän niitä heiniä ei paljon tullut, vaan täytyy tilata tuosta naapurista lisää jos kerran myyvät. Eihän niitä kovin vähäksi auta hävittää lehmiä jos ensikesänä tulis enemmän heiniä. Eteenpäin elävän mieli”²⁵⁶

Myös Kalle oli jatkosodan alussa toiveikas, vihollisen uskottiin kukistuvan nopeasti ja Kalle toivoikin pikaista kotiinpääsyä.²⁵⁷ Sodan pitkittyessä luultua pidemmäksi lidan ja Kallen kirjeiden sävy muuttui varovaisemmaksi ja samalla toiveet ja suunnitelmat tulevaisuudesta mitoittuivat vaatimattomimmiksi. Kunhan vain Kalle pääsisi kotiin perheensä luokse.²⁵⁸

Puolisoiden kirjeistä välittyä vahvimpana toive saada olla jälleen yhdessä ja tulevaisuudensuunnitelmat kohdistuvat oman tilan hoitoon. Koti ja perhe olivat rakkaita ja tärkeitä ja myös pariskunnan unelmat ja toiveet liittyivät vahvasti niihin. Nämä yhteiset unelmat ja toiveet ovat varmasti kasvattaneet keskinäistä yhteenkuuluvuutta, tulevaisuus näyttäytyi kummankin mielessä samanlaisena. Pariskunta valmistautui kuitenkin myös toisenlaiseen tulevaisuuteen, siihen, missä Kalle ei palaisi rintamalta. Tällöinkin tulevaisuus olisi lopulta yhteinen:

²⁵⁴ ”[...] Mitenkä tuo lienee sen toisen talo viljeleminen? Kuka tuota viljelee jos eivät vielä myy sitä? Uskaltaisiko sitä ottaa hoitaakseen jos nimittäin antaisivat? Eihän sitä tiedä vielä millaista olis työmiesten saanti sitten kesällä”. Kallen kirje lidalle 22.3.1940.

²⁵⁵ ”[...] Kuinka me kerran vielä Jumalan avulla saamme olla yhdessä täällä rakkaassa kodissamme. Mitenhän suurta onnea sitä tuntuu silloin. Suomi vapaana ja Sinä kodissa täällä. Kyllähän se ihanampi isänmaa on tuolla ylhäällä, vaan se olisi sitä esi makua siitä”. lidan kirje Kallelle 9.7.1941.

²⁵⁶ lidan kirje Kallelle 30.7.1941.

²⁵⁷ ”[...] Nopeastihan se vihollinen näyttää kukistuvan, niin jospa täältä pian päästäänkin kotiin”. Kallen kirje lidalle 6.7.1941.

²⁵⁸ Toiveesta, että Kalle vielä pääsisi kotiin perheensä luokse esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 13.9.1941, 27.10.1941 sekä lidan kirjeessä Kallelle 15.10.1941.

”[...] Kyllä se on armoa kohdallemme, että saan vielä sinulle kirjoittaa. Jospa Hän antaa armonsa riittää niin, että saamme vielä toisemme tavata, jos ei täällä, niin siellä missä on ijäinen isänmaa”²⁵⁹

Perheen yhteyden vahvistamisen ja koossapitämisen keinona puhutaan myös perheen tunnustamisesta. Tunnustaminen on normaalioloissa esimerkiksi tiettyjä perheen sisäisiä tapoja puhua tai perheelle ominaisia puheensisältöjä. Kirjeenvaihdossa tämänkaltainen perheen tunnustaminen ei toteudu, vaan perheen yhteyttä pyritään vahvistamaan lähinnä erottautumalla muista ja korostamalla oman perheen erityisyyttä. Erottautuminen voi tapahtua esimerkiksi lopputervehdyksessä, kun isompi joukko lähettää terveisiä, mutta kirjoittaja painottaa puolison ja lasten erityisyyttä ja heidän yhteyttään perheenä.²⁶⁰ Iidan ja Kallen kirjeenvaihdossa tämänkaltaista perheen tunnustamista on havaittavissa säännöllisesti. Iida saattoi lopettaa kirjeen ”[...] Paljon terveisiä meiltä kaikilta, eniten omiltasi”²⁶¹ ja Kalle vastaavasti lähetti usein terveisiä kaikille tutuille, mutta painotti Iidan ja lasten erityisyyttä, kuten esimerkiksi kirjeissään 13.3.1940 ”[...] Monet terveiset vaan kaikille siellä ja erittäin Sinulle ja pikkusille!” sekä 3.7.1941 ”[...] Sanohan terveiseni kaikille ja ota itse päältä parhaat. Kalle”.

Epäsuorempaa pyrkimystä läheisyyden luomiseen edustaa huoli ja huolenpito kirjeissä.²⁶² Yleisellä tasolla Iidan ja Kallen kirjeenvaihdossa huolenpitoa edusti rukoilu toisen puolesta ja varjeluksen toivominen ”[...] Herra teitä siellä kotona varjelkoon”²⁶³ sekä rohkaisevat toivotukset ”[...] Koitahan kestä siellä, ei se Herra meitä vielä hylkää”²⁶⁴. Käytännön tasolla huoli ilmeni kyselyinä kuinka puoliso jaksaa sodan rasitusta. Kalle huolehti Iidan jaksamisesta ja ettei Iida olisi yksin, vaan olisi aina joku apuna sisätöissä sekä työmies raskaampiin tilan töihin. Kalle muistutti usein vaimoaan myös lepäämisen tärkeydestä ja ettei saa rasittaa itseään liikaa.²⁶⁵ Iida puolestaan huolehti Kallen hyvinvoinnista lähettämällä rintamalle paketteja, missä oli ruokaa, vaatetta ja hengellistä

²⁵⁹ Kallen kirje Iidalle 20.1.1940.

²⁶⁰ Pekkarinen 1998, 58–59.

²⁶¹ Iidan kirje Kallelle 2.7.1941.

²⁶² Hagelstam 2006, 221.

²⁶³ Kallen kirje Iidalle 20.2.1940. Toisen puolesta rukoilua esimerkiksi Iidan kirje Kallelle 28.7.1941 ”[...] Jospa se Herra vielä hoitelisi sieltä melskeiden keskeltä, Sinutkin tänne rauhalliseen kotiimme. Olenhan sitä koettanut sopertaa, muista Sinäkin meitä kotijoukkoja.”

²⁶⁴ Kallen kirje Iidalle 23.12.1939.

²⁶⁵ Apulaisista esimerkiksi Kallen kirjeissä Iidalle 9.1.1940, 16.2.1940, 20.2.1940, 6.3.1940, 22.3.1940. Työmiehistä ja töiden teettämisistä esimerkiksi Kallen kirjeissä Iidalle 1.12.1939, 26.2.1940, 4.3.1940, 27.6.1941, 6.7.1941. Iidan jaksamisesta esimerkiksi Kallen kirjeissä Iidalle 23.11.1939, 24.3.1940, 3.7.1941.

kirjallisuutta.²⁶⁶ Iida oli huolissaan, että Kalle haavoittuisi tai menehtyisi ja pyysikin Kallea kirjoittamaan aina kun vaan siihen oli mahdollisuus "[...] Jos kohdallasi elonpäiviä lisätään, niin kirjoita vaikka vain muutama sana. Onhan se merkinä, että vielä silloin olet elossa"²⁶⁷. Kalle kirjoittikin aina kun vain mahdollista ja kirjeissään usein myös rauhoitteli Iidaa "[...] Ei täällä ole meillä ollut vielä mitään hätää"²⁶⁸. Rauhoittelu ja huolenpito ilmeni toisinaan myös vaikenemisena. Puolisoa ei haluttu kuormittaa omilla vaikeuksilla ja mahdollisista vastoinkäymisistä ei kerrottu lainkaan tai niitä ainakin lievenneltiin.²⁶⁹

Läheisyyden luomiseen liittyi myös kaipauksen ja koti-ikävänsä sanallistaminen ja käsittely.²⁷⁰ Iida ja Kalle kirjoittivat usein toiveistaan olla jälleen koko perhe yhdessä omassa kodissaan. Iida kirjoitti heinäkuussa 1941 "[...] Kuinka me kerran vielä Jumalan avulla saamme olla yhdessä täällä rakkaassa kodissamme. Mitenhän suurta onnea sitä tuntuu silloin"²⁷¹ ja elokuun alussa Kalle puolestaan esitti toiveen "[...] Kyllähän sitä toivoisi tämän pian loppuvan, että pääsis sinne omiensa luo. Milloin – ja vieläkö Herra sen armon minullekin huonolle suonee?"²⁷². Sekä Iida että Kalle kirjoittivat hyvin avoimesti perheen ja kodin merkityksestä ja kaipauksestaan rauhalliseen perhe-elämään omassa, rakkaassa kodissa. Yhteinen toive lähensi puolisoita ja vahvisti pariskunnan välistä yhteyttä.

Eräs etäisyyttä kasvattava asia on epätietoisuus toisen olinpaikasta. Toista ihmistä ajatellessa mieli automaattisesti sijoittaa tämän toisen ihmisen johonkin tiettyyn paikkaan, kotiin, työpaikalle, tuttuun maisemaan. Mikäli tällaiseen paikallistamiseen ei ole mahdollisuutta, toinen muuttuu abstraktiksi ja samalla etäisemmäksi.²⁷³ Sensuurimääräysten vuoksi Kalle ei useimmiten voinut kirjoittaa tarkkaa sijaintiaan ja korvasi paikkamerkin useimmiten sanoilla "Teltassa"²⁷⁴ tai "Korsussa"²⁷⁵, jolloin Iidan oli mahdollista kuvitella mielessään Kalle teltan sisään tai korsuun, vaikka tarkempi paikka jäikin epäselväksi. Tuttujen ilmausten avulla Iidan oli kirjettä lukiessaan helpompi kuvitella Kalle kirjoittamassa perheelleen ja sijoittaa itsensä tämän lähelle. Lomilla ollessaan Kallella

²⁶⁶ Paketeista ja niiden sisällöistä esimerkiksi Iidan kirjeissä Kallelle 9.7.1941, 30.7.1941, 7.9.1941, 18.9.1941.

²⁶⁷ Iidan kirje Kallelle 20.7.1941.

²⁶⁸ Kallen kirje Iidalle 3.12.1939.

²⁶⁹ Vaikenemistä käsittelen tarkemmin luvussa 6.2.2 Suojaava hiljaisuus.

²⁷⁰ Hagelstam 2006, 222–223.

²⁷¹ Iidan kirje Kallelle 9.7.1941. Perheen yhdessäolon toiveita on myös muissa kirjeissä, esimerkiksi Iidan kirje Kallelle 28.7.1941 ja talvisodan ajalta esimerkiksi Iidan kirje Kallelle 25.3.1940.

²⁷² Kallen kirje Iidalle 3.8.1941. Kallen toiveita kotiinpääsystä ja perheen yhdessäolosta myös esimerkiksi Kallen kirjeet Iidalle 11.8.1941 ja 10.10.1941.

²⁷³ Hagelstam 2006, 218 ; Hagelstam 2011, 316.

²⁷⁴ Esimerkiksi Kallen kirjeet Iidalle 10.12.1939, 20.12.1939, 30.6.1941.

²⁷⁵ Esimerkiksi Kallen kirjeet Iidalle 16.2.1940, 26.2.1940, 10.3.1940.

oli mahdollisuus kertoa tarkemmin sijainneistaan ja loman jälkeen kirjeessä saattoi olla paikkamerkintä ”Entisillä linjoilla”²⁷⁶, mikä epämääräisyydestään huolimatta kertoi lidalle Kallen tarkan sijainnin. Lisäksi on mahdollista, että lomilla käyneet Kallen aseveljet kertoivat terveisten ohella joukkojen sijaintitietoja kotirintaman tutuille ja tätä kautta myös lida on voinut saada tarkempia tietoja Kallen olinpaikoista. Jatkosodan pitkittyessä sodan alussa luultua lyhyttä kesäsotaa pidemmäksi, kirjeissä oli myös summittaisia paikkatietoja, esimerkiksi kirjeen alussa saattoi lukea ”Terveiset Karjalasta”²⁷⁷ tai paikkamerkintänä saattoi olla ”Sortavalassa”²⁷⁸. Lisäksi Kalle saattoi kirjeessään kuvailla seutua ja olosuhteita missä parhaillaan oli.²⁷⁹ Lida ja Kalle yrittivät siis parhaansa mukaan säilyttää yhteyden ja selvittää Kallen kulloisenkin olinpaikan, koska epätietoisuus ahdisti lidaa ja hän kirjoittikin Kallelle:

”[...] Kuulehan kirjoitappas vaikka kirjekuoren sisäpuolelle missä paikassa olette. Ei sitä sieltä kukaan arvaa poiskaan hangata. Ei ole ollut yhtään avattua kirjettä”²⁸⁰

On merkille pantavaa, että lida suoraan kehotti Kallea rikkomaan annettua ohjeistusta vastaan ja siten nousemaan maallista esivaltaa vastaan. Se oli vastoin lidan ja Kallen persoonia ja arvomaailmaa ja siten poikkeuksellista. Tämä kertoo osaltaan miten äärimmäisen tärkeää lidalle oli tietää missä Kalle kulloinkin oli. Kalle ei kuitenkaan rikkonut määräyksiä vastaan eikä siis kertonut tarkkoja sijaintitietoja kirjeissään ja lidan oli elettävä ajoittainen epätietoisuus sietäen.

4.1.2 Arjen kuvaukset

Sota-ajan kirjeenvaihtojen yksi yhtenäinen ja hallitseva piirre ovat runsaat arkielämän kuvaukset. Rintamalta viestitettiin kotiin arkisista asioista, kuten säätilasta, ruuanlaitosta, omasta terveydentilasta ja kotoa puolestaan kerrottiin perheen päivittäisistä pienistä tapahtumista sekä sukulaisten ja tuttujen kuulumisista.²⁸¹ Myös lidan ja Kallen kirjeissä toistuvat tutut, arkiset aiheet. Lähes kaikissa kirjeissä käydään läpi oma ja läheisten terveys, maatilan meneillään olevat työt sekä

²⁷⁶ Kallen kirje lidalle 20.2.1940. Kallen lomasta oli maininta Kallen lidalle kirjoittamassa 16.2.1940 päivätyssä kirjeessä.

²⁷⁷ Kallen kirje lidalle 7.8.1941.

²⁷⁸ Kallen kirje lidalle 22.8.1941.

²⁷⁹ Esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 13.9.1941 ja 20.9.1941. Kallen 13.9.1941 päivätyssä kirjeessä Kalle kuvailee seutua missä parhaillaan ovat ja vallitsevia olosuhteita sekä metsäpiiloistaan palailevaa paikallista väestöä, joka puhuu selvää suomenkieltä. Kallen 20.9.1941 päivätyssä kirjeessä Kalle kuvailee kirjeessään olosuhteita rintamalla ja miten ovat syvällä korvessa ja yli 20 kilometrin päässä kuormastosta. Heillä ei ole teltoja, vaan ovat tehneet havuista katokset ja katosten edessä on nuotiot.

²⁸⁰ Lidan kirje Kallelle 27.7.1941.

²⁸¹ Hagelstam 2011, 318.

vallitseva säätila. Iida kertoili lisäksi kirjeissään tuttujen kuulumisista,²⁸² suoritetuista vierailuista²⁸³ sekä Suonenjoella ja kotikylässä Markkalassa järjestetyistä jumalanpalveluksista, seuroista ja muista hengellisistä tilaisuuksista.²⁸⁴ Samantyyppistä kirjoitusta on havaittavissa Hagelstamin tutkimusten kirjeenvaihdossa. Esimerkiksi Sven ja Curt toivoivat molemmat vaimojensa kirjoittavan pienistä, jokapäiväisistä asioista kotona, koska sillä tavoin miehet pääsivät osallisiksi kodin elämästä ja tapahtumista.²⁸⁵

Yhtenä tärkeänä osiona Iidan kirjeissä olivat pariskunnan lapset. Iida kirjoitti tarkasti lasten terveydestä, kasvamisesta ja kuulumisista ja toisinaan kirjeissä oli mukana myös lasten toivotuksia ja terveisiä Kalle-isälle.²⁸⁶ Iida kirjoitti usein myös jostakin juuri kirjoitushetkellä tapahtuneesta asiasta, kuinka "[...] Hannu heräsi ja tahtoo viereensä nukkumaan"²⁸⁷ tai "[...] Lapsukaiset tuli juuri ulkoa ja ovat punaposkia"²⁸⁸. Kuvatun kaltaiset kotoisten tapahtumien ja lasten tekemisten tarkat kuvaukset ovat merkityksellisiä, koska ne herättävät vahvoja mielikuvia ja synnyttävät läheisen tunnelman kirjeisiin. Perhe ikäänkuin elää yhdessä kirjeiden sivuilla.²⁸⁹

Kalle puolestaan kirjoitti tuttujen tapaamisista,²⁹⁰ lukemistaan kirjoista,²⁹¹ ruuanlaitosta²⁹² ja eväiden jakamisesta ystävien kesken.²⁹³ Rintaman poikkeuksellisista olosuhteista huolimatta kirjoitusten sävy oli hyvin arkinen ja Kalle saattoi esimerkiksi kirjoittaa kuinka "[...] Joimme korppujen kanssa saikat tässä"²⁹⁴.

Arkiset kuvaukset yhdistivät ja mahdollistivat puolisoitten osallistumisen toistensa elämään. Sotilas pääsi ajatuksissaan hetkeksi pois rintamalta, kotiin omien rakkaiden luokse, ja kotirintamalla vastaavasti rintamaelämä näyttäytyi läheisempänä, kun sotilas kertoili kirjeissään kotiväelle tutuista

²⁸² Esimerkiksi Iidan kirjeet Kallelle 9.3.1940 ja 10.3.1940 sekä 11.4.1940.

²⁸³ Esimerkiksi Iidan kirjeet Kallelle 28.7.1941 ja 30.7.1941 sekä 15.9.1941.

²⁸⁴ Jumalanpalveluksista esimerkiksi Iidan kirje Kallelle 19.3.1940, seuroista esimerkiksi Iidan kirjeet Kallelle 25.3.1949 ja 10.8.1941, radiokirjoista esimerkiksi Iidan kirjeet Kallelle 2.7.1941 ja 1.9.1941, pyhäkoulun tarkastuksesta esimerkiksi Iidan kirje Kallelle 7.8.1941.

²⁸⁵ Hagelstam 2014, 288.

²⁸⁶ Lasten terveisiä esimerkiksi Iidan kirjeissä Kallelle 15.9.1941 ja 31.10.1941.

²⁸⁷ Iidan kirje Kallelle 9.7.1941.

²⁸⁸ Iidan kirje Kallelle 9.3.1940.

²⁸⁹ Pekkarinen 1998, 66.

²⁹⁰ Esimerkiksi Kallen Aatu-veljen tapaamisesta Kallen kirje Iidalle 25.11.1939, Iidan veljen tapaamisesta Kallen kirje Iidalle 7.10.1941 sekä tuttujen miesten Pirtin Kallen ja Kangasalan Aapelin tapaamisesta Kallen kirje Iidalle 12.11.1939.

²⁹¹ Esimerkiksi Kallen kirjeet Iidalle 27.12.1939 ja 9.8.1941.

²⁹² Esimerkiksi puuronkeitosta Kallen kirje Iidalle 17.9.1941, letunpaistosta Kallen kirje Iidalle 12.10.1941 ja hernekeiton keittämisestä Kallen kirje Iidalle 15.10.1941.

²⁹³ Esimerkiksi Kallen kirjeet Iidalle 23.7.1941, 24.7.1941, 1.8.1941, 17.9.1941.

²⁹⁴ Kallen kirje Iidalle 24.7.1941.

asioista.²⁹⁵ Kotirintaman ja rintaman olosuhteet ja sota-ajan tapahtumat poikkesivat hyvin paljon toisistaan, mutta kummallekin tutuista asioista kirjoittamalla vallitsevaa kokemukkuilua pyrittiin kaventamaan.²⁹⁶ Kun kokemukset edes jossain määrin olivat samanlaisia ja kummallekin tuttuja, toinen säilyi mielessä läheisempänä ja henkinen yhteys oli helpompi säilyttää.

4.1.3 Normalisointistrategiat, vaikeneminen ja konfliktien vaimentaminen

Arkiset kuvaukset liittivät puoliset osaksi toistensa elämää, mutta niillä oli myös toinen merkitys. Arkiset kuvaukset olivat merkityksellisiä myös siksi, että ne loivat elämään jatkuvuuden tunnetta. Sota oli monin tavoin murroskohta ihmisten elämässä.²⁹⁷ Ihmisten väliset suhteet katkesivat ja perheet rikkoutuivat miesten lähtiessä rintamalle ja tuttu ja turvallinen arki vaihtui sota-ajan arkeen, pelkoon ja epävarmuuteen. Muutosten keskellä epäjatkuvuuden tunne valtasi mielet. Tämän tunteen hallitsemiseksi ja vaimentamiseksi oli tärkeää löytää jatkuvuutta vanhan ja uuden välille, sovittaa uusi elämismaailma vanhaan ja etsiä yhteneväisyyksiä, asioita, jotka edelleen olivat samanlaisia kuin ennen sotaa. Uuden ja vanhan yhteensovittamisen lisäksi oli tärkeää löytää yhtäläisyyksiä myös kodin ja rintaman välillä. Liika vieraus ja erilaisuus olisi voinut etäännyttää sotilaita heidän läheisistään. Myös näistä syistä kirjeissä on usein kuvausta hyvin tavallisista ja arkisista asioista: säästä, syömisestä, vapaa-ajan vietosta ja yhteisten tuttujen kohtaamisista. Näiden kuvausten avulla rintamaelämästä yritettiin luoda kuvaa normaalimpana, tavallisen ja tutun arjen kaltaisena elämisenä.²⁹⁸

Kaikista asioista ei kirjeissä kirjoitettu lainkaan. Taistelukuvauksia, väkivaltaa ja kuolemaa ei sota-ajan kirjeissä juuri ole.²⁹⁹ Sotilaan olisi ollut vaikeaa kirjoittaa perheelleen ja läheisilleen sodan julmuuksista ja raakuudesta, sillä se olisi voinut johtaa vieraantumiseen sotilaan ja läheisten välillä. Eikä kaikkeen ollut edes sanoja.³⁰⁰ Myös Kallen kirjeistä on luettavissa vaikeus kertoa kotiin rintaman tapahtumista ja sanoittaa kokemuksiaan. Talvisodan puhjettua, joulukuun alkupäivinä, Kalle kirjoitti kotiin "[...] Kyllähän sitä olis kirjoittamista, vaan eipä sitä tahdo nyt osata."³⁰¹ Kallen ahdistusta vahvistaa kirjeen lopun jopa tuskallinen "[...] En osaa enempää!". Kalle ilmeisesti halusi

²⁹⁵ Hagelstam 2006, 223–224 ; Hagelstam 2011, 318.

²⁹⁶ Pehkonen 2013, 11.

²⁹⁷ Hagelstam 2006, 225.

²⁹⁸ Hagelstam 2006, 225.

²⁹⁹ Hagelstam 2006, 225.

³⁰⁰ Hagelstam 2011, 318. Vaikenemisesta tarkemmin luvussa 6.2 Vaikenemisen strategia.

³⁰¹ Tässä kirjeessä ei ole päivämäärää, mutta sisällön perusteella se ajoittuu joulukuun alkupäiviin. Talvisota on alkanut ja taistelut ovat käynnissä. Kirjeessä Kalle kertoo myös käyneensä Aatu-veljensä luona, veli kaatui 14.12.1939.

kertoa kokemastaan ja tuntemuksistaan vaimolleen, mutta tuolla hetkellä se tuntui ylivoimaiselta. Kuolemasta Iida ja Kalle sen sijaan keskustelivat hyvinkin avoimesti. Aatu-veljensä kaaduttua Kalle kirjoitti ”[...] Eihän täällä tiedä sitä matkan pituutta, jos ei tiedä muuallakaan. Pääasiahan olisi että pääsisimme oikeaan isänmaahan. Ehkäpä Herra meitä sinne auttaa”³⁰². Jatkosodan kynnyksellä Kalle mietti tulevaa kohtaloaan:

”[...] Kumpu jaksaisimme vaan ottaa kaikki Herran kädestä, mitä tuleneekin. Jospa Hän vielä armahtaa minuakin huonoa. Ja jos taas on tahtonsa toinen, niin koita ottaa sekin Hänen työnään, joka kaikki parhaiden hoitaa”³⁰³

Myös Iida pohti kirjeissään miten Kallelle käy:

[...] Varjelleenkohan Herra Sinut vielä meille. En ole pyytänytäkään muuta, kuin sielun pelastusta. Vaan kyllähän Sinut vielä pitäisinkin jos se on Jumalan tahto”³⁰⁴

Kristillinen vakaumus kuvastuu kirjeistä vahvana ja kummankin kirjoituksesta käy ilmi, miten he antavat kohtalonsa Jumalan käsiin, pyytäen ainoastaan sielun pelastusta. Mitä tapahtuukin, se on Jumalan tahto ja tapahtuu Jumalan rakkaudesta, sillä:

”[...] Herra se matkamme määrän tietää parhaiden ja tekee kaiken rakkaudesta meihin. Kaikki nämä kurituksetkin on samaa rakkautta, tulipa ne kohdallemme kuinka raskaina tahansa”³⁰⁵

Kirjeenvaihdosta huokuu Jumalan armon varaan jättäytyminen. Körttiläisen uskonkäsityksen mukaan ihmisen on jättäydyttävä Jumalan tekojen varaan, sillä ainoastaan Jumala voi pelastaa ihmisen. Myös vaikeina aikoina ihmisen on asetuttava Jumalan armon alaisuuteen, sillä kaikki ihmisen elämässä, myös sisäinen ahdistus ja ulkoiset vastoinkäymiset tulevat Jumalalta ja toimivat hänen armonsa välikappaleina.³⁰⁶

Vaikeista asioista ja sodan raadollisesta puolesta vaikenemiseen on lisäksi vaikuttanut jo aiemmin käsittelemäni kirjeenvaihdon dialogisuus.³⁰⁷ Kirjeen kirjoittaja pyrkii kirjoittaessaan huomioimaan vastaanottajan tunteet ja reaktiot ja sopeuttaa kirjoittamistaan niin, ettei huolestuta

³⁰² Kallen kirje Iidalle 20.12.1939.

³⁰³ Kallen kirje Iidalle 23.6.1941.

³⁰⁴ Iidan kirje Kallelle 28.9.1941.

³⁰⁵ Kallen kirje Iidalle 24.7.1941.

³⁰⁶ Salomies 1936, 49–51 ; Ropponen 1993, 163.

³⁰⁷ Kirjeiden dialogisuudesta luvussa 1.3.1 Lähiluku, sisällön analyysi ja kirjeiden dialogisuus.

vastaanottajaa.³⁰⁸ Myös lida ja Kalle tiedostivat sekä oman että puolison harkitun vaikenemisen kirjeenvaihdossaan. Kalle kirjoitti joulukuussa 1939 ”Kyllähän niitä ikäviä puolia on täällä vaikea kirjoittaa ja ehkä vielä vaikeampi sinun siellä kertoa”³⁰⁹ ja lida puolestaan pohti elokuun alussa 1941 ”[...] Ethän tuota kirjoita niistä pahoista asioista, vaan kyllähän ne kerkiää tänne liijankin usein”³¹⁰.

Sonja Hagelstam mainitsee yhtenä etäisyyden kaventamisen strategiana konfliktien ja riitatilanteiden välttämisen kirjeenvaihdossa. Hagelstamin tutkimuksen Curt ja Martha välttivät kirjoittamasta aiheista, mitkä olisivat voineet johtaa erimielisyyksiin ja siten keskinäisen etäisyyden lisääntymiseen. Mikäli kuitenkin ristiriitoja tai väärinymmärryksiä pääsi syntymään, ne pyrittiin selvittämään mahdollisimman nopeasti. Enrothit tavoittelivat aktiivisesti positiivista sävyä ja hyvää mielialaa kirjeisiinsä.³¹¹ Tältä osin oma aineistoni ei tarjonnut vertailupohjaa, sillä lidan ja Kallen kirjeenvaihdossa ei esiintynyt mitään viittauksia erimielisyyksiin, ristiriitoihin tai väärinymmärryksiin. Toisinaan kirjeissä saattoi olla hieman surumielinen sävy, kuten esimerkiksi Kallen kirjeessä talvisodan alussa:

”Kiitokset vaan kaikesta Äidille jos ei enää saada tavata. Samoin teille kaikille muille siellä. Koittakaahan rukoilla siellä puolestamme. Kyllä me koitamme suojella täällä niitä koteja viholliselta. Koittakaahan pitää niistä joukoista huolta, jos niin käy ettei palata. Parhaat terveiset teille kaikille siellä. Jumalan avulla voimme kestää vaikeammatkin ajat. Toivokaamme että tapaamme toisemme taivaassa, jos se täällä on mahdoton.

Kaikkea hyvää toivoen jääkää hyvästi. Kalle”³¹²

Mistä riitatilanteesta ei tässäkään ollut kyse, vaan halusta hyvästellä rakkaat läheiset, mikäli sota vaatisi raskaimman veronsa. Kirjeestä välittyy vahva halu puolustaa kotia ja isänmaata, mutta samalla tekstissä on suoraan kirjoitettujen hyvästien myötä lopullisuutta, mikä poikkeaa Kallen kirjeille ominaisesta arkisen jutustelun sävystä. Kalle ei kirjeessään mainitse mitään erityistä syytä tai tapahtumaa vakavan sävyn taustalla, mutta joulukuun alussa taistelukokemusta oli takana vasta

³⁰⁸ Hagelstam 2006, 225–226.

³⁰⁹ Kallen kirje lidalle 20.12.1939.

³¹⁰ lidan kirje Kallelle 1.8.1941.

³¹¹ Hagelstam 2006, 226.

³¹² Kallen kirje lidalle 3.12.1939.

muutama päivä ja taistelurintaman todellisuus on todennäköisesti järkyttänyt sotilaita, myös Kallea. Sota oli tullut todeksi ja kuoleman mahdollisuus oli konkretisoitunut.

4.2 Arki ja asioiden hoito

4.2.1 Arki

Arki on toimintoja ja erilaisia rutiineja mitä toistetaan päivittäin ja mitkä tuovat elämään vakautta, jatkuvuutta ja ennustettavuutta ja näiden myötä myös turvallisuuden tunnetta. Sota vaikuttaa väistämättä ihmisten arkeen, kun miesten lähtiessä rintamalle arjen tutut rutiinit ja perhe-elämä rikkoutuvat. Muuttuneessa tilanteessa ihmiset pyrkivät parhaansa mukaan sopeutumaan ja hallitsemaan tilannetta. Sopeutuminen edellyttää aktiivista toimintaa, tilanteen tarkkailua ja tulkittamista, sekä uusien rutiinien luomista. Uudenlainen arki on myös eräänlainen selviytymistapa, sen avulla yritetään hallita epävarmuutta ja pelkoa.³¹³ Sotatilan jatkuessa arjen rutiinien muuttaminen saattaa tulla ajankohtaiseksi uudelleen, mikäli olosuhteet muuttuvat toistamiseen. Olosuhteiden muuttumisen taustalla saattaa olla esimerkiksi puolison tai perheenjäsenen sairastuminen tai kuolema, lapsen syntymä, työn tai kodin menetys. Jos taas sotatilanne jatkuu pitkään ja olosuhteet säilyvät muuttumattomina, sota-ajan uusista rutiineista tulee normaalitila ja vallitseva arki *arkistuu*. Myös sodan päättyminen edellyttää uutta sopeutumista, kun perhe yhdistyy uudelleen ja olosuhteet vakiintuvat rauhanajan tilanteeksi.³¹⁴

Satu Pekkarinen on määrittänyt sodanaikaisen arjen rikkoutumisen keskeiseksi syyksi sen, että perhe on hajonnut ja perheenjäsenet ovat joutuneet erilleen toisistaan. Perheen rikkoutumiseen liittyvä kuolemanpelko ja epävarmuus johtavat siihen, että arkea pyritään rakentamaan uudelleen perheen yhtenäisyyttä korostamalla. Toisaalta taas arjen ja tuttuuden tuottamiseen keskittyminen yhdentää perhettä. Arki ja perheen yhtenäisyys kietoutuvat näin toisiinsa ja vahvistavat toisiaan.³¹⁵ Myös lidan ja Kallen kirjeenvaihdossa näkyy uudenlaisen sota-ajan arjen aktiivinen rakentaminen sekä puolison huomioiminen osana tätä uutta, muuttunutta arkea. Seuraavaksi tarkastelen lidan ja Kallen sota-ajan arkea ja arjessa tapahtuneita muutoksia sekä sitä, miten he hoitivat arkisia asioita kirjeenvaihdon välityksellä ja ylläpitivät yhteistä arkea kirjeissään.

Kotitilalla Taimelassa lidan ja Kallen välinen työnjako oli selkeä, lida hoiti lapset ja taloustyöt sekä karjan ja Kallen vastuulla olivat hevoset, koneet ja peltojen viljely. Kalle vastasi myös perheen

³¹³ Pekkarinen 1998, 61.

³¹⁴ Pekkarinen 1998, 62.

³¹⁵ Pekkarinen 1998, 62.

talousasioista, hän hoiti laskujen maksamisen, työmiesten ja apulaisten palkat, viljan-, maidon- ja lihanmyynnit, hevos- ja lehmäkaupat sekä muut maatilán juoksevat asiat. Päiván työt alkoivat joka aamu viideltä, kun lida lähti navettaan lypsylle ja Kalle hoitamaan hevosia. Aamupuuro nautittiin kahdeksalta ja sen jälkeen pariskunnan päivät kuuluivat tilán töissä ja erilaisissa askareissa ruokataukojen rytmittäessä päivien kulkua. Iltaruoka nautittiin kello 19. Sunnuntai oli lepopäivä, jolloin eläntenhoidon ja lypsyn lisäksi ei tehty muita töitä.³¹⁶

Sota mullisti nuoren perheen elämän ja arki rikkoutui. Kalle joutui rintamalle ja lida jäi yksin huolehtimaan lapsista, kodista ja tilán töistä. Arki oli järjestettävä kokonaan uudelleen, työtä oli valtavasti ja apulaisista sekä työmiehistä pula. Kalle oli kirjeissään jatkuvasti huolissaan lidán jaksamisesta ja että lidalla olisi aina joku apulainen.³¹⁷ Raskaampia töitä varten tilalla oli yleensä myös apumies, mutta sodan pitkittyessä useimmat työkykyiset miehet saivat komennuksen rintamalle eikä työmiehiä ollut aina saatavilla.³¹⁸ Myös Kallen arki rikkoutui hänen joutuessaan rintamalle ja lida puolestaan oli huolissaan miehensä selviytymisestä.³¹⁹ Rintaman arki oli raskasta selviytymistaistelua ja raakuudessaan vailla kosketuspintaa aiemmasta elämästä. Kallen oli tahollaan yritettävä luoda uusi arki itselleen ja rytmittävä se rintamaolosuhteiden mahdollisuuksien rajoissa. Kumpikin siis pyrki jäsentämään omaa arkeaan uudelleen sekä toisaalta tukemaan puolisoa haastavassa tilanteessa.

4.2.2 Kodin arki ja rintaman arki

lidán ja lasten arjen suurin muutos Kallen poissaolon lisäksi oli varmastikin työmäärán huomattava lisääntyminen. lidán vastuulla oli nyt kaikki tilán työt sekä juoksevien asioiden hoito. Vakiintunut päivärytmi oli muutettava, kun tehtävää työtä oli aiempaa enemmän. Navettatyöt alkoivat edelleen aamuvuorilla, mutta päivät oli täydempiä ja raskaampia ja työnteko jatkui iltamyöhään.³²⁰ lida ja Kalle keskustelivat kirjeissään tehtävistä töistä ja työn määrästä³²¹ ja pohtivat mahdollisia ratkaisuja

³¹⁶ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018 ; Riitta Hämäläisen ja Eila Paanasen yhteishaastattelu 12.4.2018.

³¹⁷ Kalle kirjoittaa lidán suuresta työmäärästä, huolesta lidán jaksamisesta sekä apulaisten saamisen tärkeydestä esimerkiksi kirjeissään 16.2.1940, 20.2.1940, 22.3.1940, 24.3.1940.

³¹⁸ Työmiesten tarpeesta ja saatavuudesta esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 4.3.1940 ja 19.7.1941.

³¹⁹ lidán huolesta esimerkiksi hänen kirjeissään Kallelle 18.9.1941 ja 28.9.1941.

³²⁰ Kalle mainitsee lidán suuren työmäärán esimerkiksi kirjeissään 20.2.1940 ja 22.3.1940. lida puolestaan viittaa suureen työmäärään ja pitkiin päiviin pahoitellessaan ettei ole useammin kirjoittanut Kallelle. Tämä lidán kirjeessä Kallelle 9.7.1941.

³²¹ Tehtävistä töistä ja työn määrästä esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 6.11.1939, 20.12.1939, 9.1.1940, 13.8.1941, 29.7.1941, 20.8.1941 sekä lidán kirjeet Kallelle 9.3.1940, 2.7.1941, 27.7.1941, 30.7.1941, 15.10.1941.

tilanteen helpottamiseksi.³²² Kalle ohjeisti ja neuvoi lidaa parhaansa mukaan kirjeitse ja kertoi mitä milloinkin täytyi tehdä ja kuinka työt oli parasta suorittaa.³²³ Tämä on yksi sota-ajan kirjeiden tyypillinen ominaisuus – rintamalle joutuneet miehet ohjeistivat parhaansa mukaan kirjeitse kotiväkeä näille vieraampien työtehtävien suorittamisessa.³²⁴ Suurena apuna työmäärän hallitsemisessa oli Kallen opastama priorisointi siitä, mitkä työt olivat tärkeimpiä ja mitä mahdollisesti saattoi jättää tekemättä ja odottamaan esimerkiksi Kallen seuraavaa lomaa.³²⁵ Ajan kuluessa kirjeissä on havaittavissa myös lidassa tapahtunutta rohkaistumista itsenäisempiin päätöksiin ja tätä kautta myös uudenlaisen arjen haltuunottoa. Kirjeessään 19.3.1940 lida kertoi tekemistään lehmäkaupoista:

”[...] Meillä on nyt navetta lehmiä täynnä. Naapurista toivat tänne kaksi lehmää. Eilen kävivät tarjottelemassa sitä ruskeaa hiehoa, se poikii ensikerran 26/4.-40., niin ostin sen 1500mk. Olen tehnyt siis lehmäkauppoja. Mitä sinä sanot?”³²⁶

Yksi tärkeä osan tilanhoidossa oli ulkopuolinen työvoima. Ennen sotaa perheessä oli apulainen auttamassa sisätöissä ja lastenhoidossa ja lisäksi ainakin yksi työmies raskaampiin töihin. Sota-aikana lisätyövoiman tarve korostui Kallen ollessa rintamalla, mutta samanaikaisesti työntekijöitä oli vaikeammin saatavilla. Kalle ja lida käsittelivät kirjeissään paljon työvoimatilannetta ja pohtivat, mistä työntekijöitä tai edes tilapäistä apua olisi mahdollisesti saatavilla.³²⁷ Hetkellisenä apuna olivat myös siirtolaiset, joita Taimelan tupaan majoitettiin talvisodan aikaan kymmenen ja vuoden 1941 kesällä yksi pariskunta.³²⁸ Siirtolaisten auttaminen heidän vaikeassa tilanteessaan oli

³²² Esimerkiksi kirjeessään 26.2.1940 Kalle neuvoo lidaa pohtimaan isänsä kanssa mistä voisi saada työmiehen tilalle, kirjeessään 19.7.1941 Kalle ohjeistaa mistä voisi saada apua tilan töihin ja kirjeessään 25.8.1941 Kalle pohtii vaihtoehtoja kuka voisi tulla auttamaan puinnissa ja keneltä voisi kysyä apua moottorin kunnostamiseen. lida puolestaan kertoo esimerkiksi kirjeessään 1.8.1941 keitä on tulossa auttamaan viljanleikkuussa.

³²³ Kallen ohjeistusta esimerkiksi kirjeissä 11.4.1940, 6.7.1941, 15.10.1941.

³²⁴ Hagelstamin tutkimusten Göran Sax oli siviilissä vastannut perheen tilanhoidosta ja kirjeissään opasti ja ohjeisti vanhempiaan aktiivisesti maatalan töiden tekemisessä ja esimerkiksi traktorin huollossa. Hagelstam 2014, 329–333.

³²⁵ Ohjeistusta töiden priorisoinnista esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 28.2.1940, 3.7.1941 ja 22.8.1941.

³²⁶ lidan kirje Kallelle 19.3.1940. Kirjeessään 20.7.1941 lida kertoo itsenäisesti tekemästään valinnasta luovutettavan lehmän suhteen ”Kielon niskoille minä sen tuomion langetin.” Kirjeessään 15.10.1941 lida kertoo Maanviljelyseuran ilmoittaneen 35 lehmän ostosta ja lida oli kirjoittanut sinne Pulmikista, josta oli sukutietoja saatavilla. Hinnaksi oli tullut 4000mk. Kirjeessään Kallelle lida pohtii Pulmikin myymistä, koska ruokia oli tullut vähän.

³²⁷ Apulaisista esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 23.11.1939, 9.1.1940, 16.2.1940, 6.3.1940, 22.3.1940, 22.8.1941 ja lidan kirjeet Kallelle 9.3.1940, 19.3.1940, 25.3.1940. Työmiehistä ja työntekijöiden saatavuudesta esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 3.1.1940, 26.2.1940, 22.3.1940, 23.6.1941, 6.7.1941, 19.7.1941, 20.9.1941 ja lidan kirjeet Kallelle 1.8.1941, 20.9.1941, 28.11.1941. Töiden teettämisestä ja tilapäisestä avusta esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 2.11.1939 tai 2.12.1939 (päivämäärä epäselvä), 4.3.1940, 27.6.1941.

³²⁸ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018.

itsestään selvää ja olivathan he osaltaan apuna tilan töissä,³²⁹ mutta toisaalta he olivat myös yksi sodan mukanaan tuomista muutoksista, mihin oli sopeuduttava. Suurten muutosten keskellä lida pyrki säilyttämään arjessaan myös tuttuja elementtejä. Sukulaisten ja ystävien tapaamiset³³⁰ sekä lasten kanssa vietetyt pienet arkiset hetket tarjosivat varmasti kiintopisteitä tuttuun ja turvalliseen, sotaa edeltäneeseen aikaan. Kesällä 1941 lida kertoi esimerkiksi lasten kanssa tehdystä pyöräretkestä mummolaan:

”[...] Paljon terveisiä mummolasta. Kävimme siellä eilen. Korhola tuli hakemaan pyörällä. Hannu istui istuimellaan Korholan pyörässä ja Riitta oli minun pyöräni tavaratelineellä, hyvin me pääsimme ajamaan. Katri oli kyydissä, silloin vain työnsimme pyöriä”³³¹

Myös usko oli lidan elämässä vahvasti läsnä, niin sodan kuin rauhan aikana. Usko auttoi jaksamaan ja loi jatkuvuutta elämään ”[...] En osaa hätäillä, kun Herra on meistä niin hyvää huolta pitänyt, niin ehkäpä hän huolen pitää edelleenkin”³³². lida käsitteli uskoa paljon kirjeissään Kallelle, kävi seuroissa aina kun niitä järjestettiin sekä radiokirkossa³³³ ja jumalanpalveluksissakin milloin se vain oli mahdollista.³³⁴

Kallen sota-ajan arkea määrittivät ensisijaisesti sotatapahtumat, oman ryhmän sijainti ja tehtävät. Rintamalla päivät koostuivat taistelujen, levon ja syömisen vuorottelusta, tapahtumiin ja aikatauluihin ei yksilö juurikaan voinut vaikuttaa ja rintamaelämää on kaikkineen mahdotonta verrata rauhanajan pienviljelijän arkeen ja elämänrytmiin. Kallen kirjeistä käy kuitenkin ilmi aktiivinen kodinomaisten rutiinien tavoittelu sekä ystävyysuhteiden ylläpitäminen. Kalle kirjoitti toistuvasti ystävien yhteisesti jakamista tee- ja ruokahetkestä, ruuanvalmistuksesta sekä kyläilyistä

³²⁹ Esimerkiksi rukiin puinnissa 1941 oli apuna naapuritalo Vesalaan majoitettuja siirtolaisia. Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018.

³³⁰ Erilaisista vierailuista sukulaisten ja ystävien kesken esimerkiksi lidan kirjeissä 28.7.1941, 30.7.1941, 10.8.1941, 15.9.1941.

³³¹ lidan kirje Kallelle elokuun lopulla 1941. Tarkka päivämäärä puuttuu. Lisäksi esimerkiksi lasten ulkoilusta lidan kirjeessä 9.3.1940 ja nukkumisesta lasten vieressä lidan kirjeessä 9.7.1941.

³³² lidan kirje Kallelle 19.3.1940.

³³³ Radiokirkko tarkoittaa radioitua jumalanpalvelusta. Tampereen radioyhdistys suoritti ensimmäisen jumalanpalveluksen radioinnin helmikuussa 1925 ja seuraavana vuonna 12.9.1926 Yle aloitti jumalanpalvelusten radiolähetykset. Sotavuosina radiokirkko toimi katkeamattomana talvisodan alkupäiviä lukuunottamatta. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/09/06/radiojumalanpalvelus-kuulunut-koteihin-vuodesta-1926> (luettu 5.3.2020).

³³⁴ Uskosta esimerkiksi lidan kirjeissä 9.3.1940, 10.3.1940, 25.3.1940, 2.7.1941, 9.7.1941, 7.8.1941, 10.8.1941, 1.9.1941. Seuroissa käymisestä esimerkiksi lidan kirjeessä 25.3.1940 ja 10.8.1941, radiokirkossa käymisestä esimerkiksi lidan kirjeissä 2.7.1941 ja 1.9.1941 ja jumalanpalveluksessa käymisestä esimerkiksi lidan kirjeessä 25.3.1940.

eri joukkueissa palvelleiden sukulaisten ja tuttujen kylänmiesten luona.³³⁵ Kirjeissä on myös mainintoja kylpemisestä, lukemisesta ja jumalanpalveluksiin osallistumisesta, mitkä kaikki olivat olleet osa myös Kallen rauhanajan arkea ja rutiineja.³³⁶ Kalle huomioi usein myös vallitsevan säätilan ja pohti sitä perheen ja kotoisten viljelystöiden näkökulmasta.³³⁷ Talvisodan kylmyydessä Kalle huolehti "[...] Mitenkähän pääsenette näin pakkasella sielläkin eteenpäin. Pysyisitte edes sulana siellä"³³⁸ ja 23.9.1941 päivätyssä kortissa Kalle pohti mitä kotiin kuuluu ja kuinka "[...] Olis oikein hyvä perunan nostoilma täälläkin. Niissä hommissa lienette". Tilan työt olivatkin tärkeässä roolissa kirjeissä, sillä sodasta huolimatta työt oli tehtävä ajallaan. Maatilan jokapäiväisten töiden suunnittelu ja lidan neuvominen mahdollistivat osallistumisen kodin arkeen kirjeiden välityksellä ja näin Kalle saattoi säilyttää kosketuksen kodin arkirutiineihin.³³⁹ Eri tavoin tapahtunut arkisten asioiden tavoittelu on varmasti tuonut kaivattua säännöllisyyttä ja tuttuuden tunnetta jopa poikkeukselliseen rintamaelämään.

Kalle oli ahkera kirjoittaja ja kirjoitti säännöllisesti sekä lidalle, että vanhemmilleen, sisaruksilleen, monille sukulaisille sekä ystäville ja tuttaville.³⁴⁰ Kirjeissään lidalle Kalle totesikikin usein, miten "[...] En malta odottaa sieltä kirjettä kun kirjoitan jo uudestaan"³⁴¹ ja "[...] Eihän täällä tule toimeen kirjoittamatta, vaikka ei olisi erikoista asiaakaan"³⁴². Kirjeidenkirjoitus oli selkeästi yksi Kallen tärkeimmistä rutiineista rintamalla, se rauhoitti ja yhdisti hänet rakkaiden ja läheisten ihmisten kanssa. Kalle kirjoitti usein myös ajankohtaisia toivotuksia kirjeisiin ja kortteihin, hän huomioi joulun, pääsiäisen, juhannuksen ja erilaiset henkilökohtaiset juhlapäivät.³⁴³ Tämä oli selvästi tärkeä

³³⁵ Tee- ja ruokahetkistä ystävien kanssa esimerkiksi Kallen kirjeissä 23.7.1941, 24.7.1941, 1.8.1941. Ruuanvalmistuksesta esimerkiksi Kallen kirjeissä 17.9.1941, 12.10.1941, 15.10.1941. Kyläilyistä ja tuttujen tapaamisista esimerkiksi Kallen kirjeissä 25.11.1939, 18.8.1941, 10.10.1941, 12.10.1941.

³³⁶ Kylpemisestä esimerkiksi Kallen kirjeessä 3.10.1941 ja lukemisesta esimerkiksi Kallen kirjeissä 27.12.1939 ja 9.8.1941. Jumalanpalveluksiin ja erilaisiin hartaustilaisuuksiin osallistumisesta Kalle kirjoittaa esimerkiksi kirjeissään 12.11.1939, 24.3.1940 ja 3.7.1941.

³³⁷ Esimerkiksi kirjeessään 12.7.1941 Kalle kysyy joko kotona pian pääsevät heinäntekoon, kun "[...] Ei nuo täällä viellä näytä aivan valmiille". Lapsille osoittamassaan kirjeessään 1.8.1941 Kalle kysyy ovatko lapset jo käyneet mansikassa ja kertoo itsekin löytäneensä muutaman mansikan ja mustikan.

³³⁸ Kallen kirje lidalle 20.1.1940.

³³⁹ Ohjeistusta töiden tekemiseen esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 9.1.1940, 11.4.1940, 6.7.1941, 15.10.1941.

³⁴⁰ Muille kirjoittamisesta ja kirjeiden saamisesta esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 3.12.1939, 3.1.1941, 1.2.1940, 14.4.1940, 6.7.1941, 16.7.1941, 27.7.1941, 3.8.1941, 18.8.1941, 24.10.1941. Kirjeessään 19.7.1941 Kalle pyytää lidaa lähettämään kirjoitustarpeita, koska "[...] näitä kirjekuoria ja paperia menee niin paljon, että saisit panna paketin kumpiakin. Täytyisi kirjoittaa useampaan paikkaan, niin niitä menee aina."

³⁴¹ Kallen kirje lidalle 20.2.1940.

³⁴² Kallen kirje lidalle 26.2.1940.

³⁴³ Esimerkiksi joulutervehdyksiä Kallen kirjeissä 17.12.1939, 20.12.1939, 23.12.1939, 25.12.1939. Hyvän uuden vuoden toivotukset Kallen kirjeissä 25.12.1939 ja 31.12.1939. Ensimmäisenä pääsiäispäivänä 24.3.1940 Kalle kirjoittaa kaksi kirjettä samana päivänä ja mainitsee syyksi sen, että ensimmäisestä kirjeestä unohtuivat pääsiäisterveiset. Kalle muistaa

asia Kallelle, se piti hänet kiinni tavallisessa arjessa ja toi elämään rytmiä ja jatkuvuutta. Kaikesta ympärillä tapahtuvasta huolimatta aika kulki samalla tavoin kuin ennenkin ja juhlat seurasivat toisiaan. Mikäli jokin toivotus unohtui, Kalle pahoitteli sitä seuraavassa kirjeessään ja vetosi siihen, miten rintamalla ei ollut kalenteria ja oli vaikeaa hahmottaa ajankulkua tai erottaa pyhää arjesta "[...] Kiitokset monet taas kirjeestäsi Hannun päivänä. En muistanut Hannun päivääkään ensinkään, kun ei ole nähnyt allakkaa sitten kun siellä kotona"³⁴⁴.

4.2.3 Yhteinen arki ja asioiden hoito kirjeissä

Kirjeenvaihdon välityksellä hoidettiin paljon jokapäiväisiä ja arkisia asioita. Vallitsevasta sotatilanteesta huolimatta työt oli tehtävä, raha-asiat hoidettava, perheestä huolehdittava ja lisäksi sota-aika toi mukanaan kokonaan uusia velvollisuuksia ja vastuita esimerkiksi siirtolaisten majoittamisen ja luovutusmääräysten³⁴⁵ muodossa. Suuri osa töistä ja asioiden hoidosta oli pääasiallisesti kotirintaman vastuulla ja näin ollen naisten työmäärä kasvoi huomattavasti. Fyysisesti rasittavan työmäärän lisäksi naiset joutuivat kantamaan aiempaa enemmän vastuuta ja tekemään päätöksiä myös sellaisista asioista, mitkä aiemmin olivat olleet miesten huolehdittavina.³⁴⁶ Sotilaat pääsivät lomille pari-kolme kertaa vuodessa³⁴⁷ ja lisäksi palveluksessa olevalle oli mahdollista anoa erillistä viljelyslomaa, mitä toisinaan myös myönnettiin.³⁴⁸ Pääasiallisesti miehet kuitenkin osallistuivat kodin töihin rintamalta käsin, kirjeiden välityksellä parhaansa mukaan kotiväkeään opastaen ja tukien. Tilanne oli miehille vaikea, koska he eivät voineet huolehtia kodeistaan ja perheidensä hyvinvoinnista haluamallaan tavalla.³⁴⁹ Myös Kallen kirjeistä käy ilmi tilanteen raskaus, kun mielessä raastoivat huoli ja velvollisuudet sekä perhettä että isänmaata kohtaan "[...] Voi voi, kun sitä olis mielellään siellä. Ja sittenkin oikea paikka lienee täällä"³⁵⁰. Toisinaan havaittavissa on myös turhautumista, kun jatkosodan ajoittain rauhallisempinakin aikoina Kalle oli veloitettu

myös esimerkiksi lidan nimipäivät ja pariskunnan viidennen hääpäivän, joiden johdosta onnittelee lidaa kirjeessään 20.9.1941.

³⁴⁴ Kallen kirje lidalle 9.1.1940. Kirjeessään 9.8.1941 Kalle kiittää lidaa Riitan syntymäpäivästä muistuttamisesta ja toteaa "[...] Eihän täällä muista niitä syntymäpäiviäkään, kun ei tiedä väliin mikä viikonpäiväkään on".

³⁴⁵ Viljelijöiden tuli luovuttaa viljaa, maitoa, lihaa ja muita tilan tuotteita puolustusvoimille sotilaiden elintarvikehuoltoon varten. Pakko-otoista tarkemmin Pranttila 2006, 38–40. Perunan pakkoluovutuksista Kansanhuoltoministeriön kiertokirje Kansanhuoltolautakunnille 22.4.1942 <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/80437/fd2011-pp00000120-pdf001.pdf;jsessionid=599B1708026612BF6707976317A045CE?sequence=1> (luettu 11.2.2020).

³⁴⁶ Tuomi-Toljola 2008, 14.

³⁴⁷ Mälkki 2008, 48.

³⁴⁸ Tuomi-Toljola 2008, 14.

³⁴⁹ Pehkonen 2013, 160.

³⁵⁰ Kallen kirje lidalle 20.2.1940.

olemaan rintamalla, vaikka tuntui, että kotona häntä olisi tarvittu kipeämmin ”[...] Kyllähän tämä on nyt laitaa taas, kun miehet makaa täällä jouten ja siellä olisi työtä vaikka minkä verran”³⁵¹.

Pienviljelijöinä lidan ja Kallen kohdalla keskeinen jokapäiväinen asia oli tilanhoito, erilaiset maatalan työt ja eläimistä huolehtiminen. lidan ja Kallen kirjeenvaihdossa lähes kaikissa kirjeissä onkin mainintoja tilanhoidosta, kulloinkin ajankohtaisista asioista ja tehtävistä töistä.³⁵² Puolisoista kumpikin käsitteli aihetta varsin laajasti. lida kertoi kirjeissään mitä töitä oli tehty ja kuinka työt olivat sujuneet. lidan tottumattomuus maatalan miehisempiin töihin johti toisinaan epäilyihin työn tuloksesta, kuten oli esimerkiksi syksyllä 1941 AIV-rehun tekemisen kanssa ”[...] Voihan se oppirahatkin maksattaa”³⁵³. Toisinaan taas työt saatiin tehtyä jopa odotettua paremmin ja helpotus on selkeästi havaittavissa lidan kirjoituksesta ”[...] Kyllä ois Luojaa kiitettävä kun osais, kun se meni niin hyvin”³⁵⁴. lida kysyi usein myös tarkempia ohjeita johonkin tiettyyn, sillä hetkellä meneillään olleeseen asiaan³⁵⁵ ja Kalle vastaili parhaansa mukaan lidan esittämiin kysymyksiin ja neuvoi ja ohjeisti usein hyvinkin yksityiskohtaisesti töiden tekemisessä:

”[...] Hommatkaahan vähän niitä apulantoja, jos eivät kovin kalliita ole. Heinänsiementä olis ostettava kanssa aikanaan. Noin 15kg timot. ja 5kg apilaa ainakin siihen toiseen peltoon ja jos se suo olisi jo ojissa niin siihenhän se olis kylvettävä kanssa ainakin osaan. Siihen tarv. ainakin 20kg tim. 5kg apila. Mahtaisiko saada apilaa siitä naapurista? Jos eivät enää kylväisi heinää itse. Saakohan sitä piikkilankaa siihen solan aitaan? Täytyisi jostakin koitta saada riukuja kelin aikaan, jos ei saa. Pennallahan sitä olisi liian tiheää metsää siinä tien vieressä. Antaisi polttopuuta tilalle”³⁵⁶

Yhtenä tärkeänä elementtinä lidan jaksamisen kannalta Kalle auttoi lidaa priorisoimaan tärkeimmät työt ja rohkaisi jättämään vähemmän kiireiset työt tekemättä ”[...] Kyllähän sitä on taas Sinulla työtä ja huolta paljon, vaan koita jättää vähemmän tärkeät tekemättä”³⁵⁷. Kalle myös osallistui aktiivisesti

³⁵¹ Kallen kirje lidalle 22.8.1941.

³⁵² Ajankohtaisista tehtävistä töistä esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 6.11.1939, 20.12.1939, 9.1.1940, 11.4.1940, 6.7.1941, 29.7.1941, 25.8.1941. Vastaavasti tehdyistä töistä esimerkiksi lidan kirjeet Kallelle 9.3.1940, 2.7.1941, 14.7.1941, 27.7.1941, 10.8.1941.

³⁵³ lidan kirje Kallelle 18.9.1941.

³⁵⁴ lidan kirje Kallelle 9.10.1941.

³⁵⁵ Tarkempien ohjeiden kysymisestä esimerkiksi lidan kirjeet Kallelle 30.7.1941 ja 1.8.1941.

³⁵⁶ Kallen kirje lidalle 11.4.1940.

³⁵⁷ Kallen kirje lidalle 3.7.1941.

työntekijöiden hankkimiseen ja ohjeisti lidaa mistä apua olisi mahdollisesti saatavilla ja kehotti lidaa keskustelemaan esimerkiksi isänsä Aapeli Lapin kanssa, ettei lida olisi yksin huolien kanssa:

”[...] Vielläkö Martti on kotona? Mistähän Sinä kuitenkin saisit sen miehen, jos sen tarvitsee lähteä. Koita tuumia vaikka isäsi kanssa, kyllä hän paremmin niitä tietäisi”³⁵⁸

Rauhanaikana Kalle vastasi perheen taloudesta, mutta sota-aikana vastuu raha-asioiden hoidosta siirtyi lidalle. Rahatilannetta, laskuja ja erilaisia maksuja sekä työmiesten palkkoja käsiteltiin kirjeissä säännöllisesti. Ensimmäisissä kirjeissään Kalle oli huolestunut perheen pärjäämisestä ”[...] Miten lienette sen rahan kanssa pärjänneet?”³⁵⁹, mutta talvisodan edetessä ja etenkin jatkosodan aikana sävy muuttui huolestuneesta pikemminkin ohjaavaksi³⁶⁰ ja lopulta Kalle rohkaisi lidaa tekemään aivan itsenäisiäkin päätöksiä ”[...] Niitä lehmä ym. touhuja saat järjestää mielesi mukaan”³⁶¹. Ajan kuluessa Kalle siis alkoi luottaa lidan valintoihin ja päätöksiin yhä enemmän myös taloudellisissa asioissa, vaikka ne olivat perinteisesti olleet Kallen vastuulla. lida kuitenkin piti Kallen tarkasti tilanteen tasalla ja kirjoitti varsin yksityiskohtaisesti perheen rahatilanteesta.³⁶² Sota-ajasta huolimatta perhe tuli toimeen varsin hyvin. Varsinaista puutetta ei Taimelan tilalla kärsitty, lidalla oli koko ajan taloudellisesti mahdollista pitää työntekijöitä apuna tilalla ja kirjeiden perusteella arvioituna myös kaikki laskut ja maksut saatiin ajallaan suoritettua. lida totesikin kirjeessään 1.8.1941 ”[...] Ei minulla ole rahasta puutetta ollut. Olen saanut maksetuksi ne pienet asiat. Pmälle, Os.kaup. ja mäille työn”.

Yksi arkeen ja jokapäiväiseen elämään tiukasti liittyvä asia oli lastenhoito. Normaalioloissa lida vastasi pääasiallisesti lastenhoidosta, joten tähän asiaan ei varsinaisesti tullut muutoksia sota-aikana. On kuitenkin mielenkiintoista, että Kalle otti kirjeissään selkeästi kantaa myös lastenhoitoon ja pyrki osallistumaan myös tähän itselleen aiemmin hieman vieraampaan aihepiiriin. Kalle kyseli aktiivisesti lasten voinnista ja kuulumisista ja ”[...] Vieläkö ne muistavat isää?”³⁶³. Lapsista nuorin, Eila, sairasti aivokalvontulehduksen pian syntymänsä jälkeen vuonna 1941 ja jatkosodan ajan kirjeissään Kalle usein kyseli Eilan vointia ja neuvoi lidaa:

³⁵⁸ Kallen kirje lidalle 26.2.1940.

³⁵⁹ Kallen kirje lidalle 3.11.1939.

³⁶⁰ lidan ohjaamista raha-asioissa esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 6.7.1941, 19.7.1941, 3.8.1941.

³⁶¹ Kallen kirje lidalle 24.10.1941.

³⁶² lidan selvitystä perheen raha-asioista ja taloudellisesta tilanteesta esimerkiksi lidan kirjeissä Kallelle 2.7.1941, 14.7.1941, 7.8.1941, 15.10.1941.

³⁶³ Kallen kirje lidalle 23.12.1939.

”[...] Onhan se hyvä, jos se Eilakin paraneisi vielä terveeksi. Kun sinä joutaisit vaan sitä hyvin hoitamaan niin monissa kiireissä. Vieläkö saanee niitä appelsiineja tai omenia sieltä, että ottaisit Eilalle”³⁶⁴

Kallen kyselyjä ja ohjeita voi tulkita sekä selkeinä toimintaohjeina, että toisaalta ne kertovat Kallen halusta jakaa arkea ja osallistua perheensä elämään näiden huomioiden välityksellä. Lastenhoidosta päävastuussa normaalioloissakin ollut lida ei ehkä varsinaisesti tarvinnut ohjeistusta selviytyäkseen lasten kanssa, mutta Kallen kirjoitusten taustalla on todennäköisesti ollut myös tarve viestittää huolehtivan isän rakkaudesta lapsiaan kohtaan.³⁶⁵

Sota-aika toi mukanaan myös kokonaan uusia asioita ihmisten arkeen. Kodin ja rintaman välisen yhteydenpidon yksi osanen olivat paketit, joita lähetettiin sekä kotoa rintamalle että rintamalta kotiin. Rintaman suuntaan lähetettiin erilaisia ruokatarvikkeita, vaatteita, kirjoja, makeisia ja tupakkaa ja rintamalta kodin suuntaan kulkeneissa paketeissa oli ylimääräisiä varusteita, vapaa-ajalla tehtyjen puhdetöiden tuotoksia ja toisinaan myös sotilaan itselleen ottamaa sotasaalista.³⁶⁶ Erilaisten tarvikkeiden ja ruokatarvikkeiden lähettämisen taustalla oli pyrkimys huolehtia sotilaan hyvinvoinnista olosuhteet huomioiden mahdollisimman hyvin. Ravintotilanne rintamalla oli haastava ja nälän kokemus oli rintamalla yleistä.³⁶⁷ Pakettien sisältämät elintarvikkeet toivat vaihtelua ja täydennystä rintaman ruokavalioon ja lisäksi ne edustivat kotiväen kiintymystä ja huolenpitoa.³⁶⁸ Lida ja Kalle käsittelivät jatkuvasti kirjeissään pakettien lähettämistä, saamista ja sisältöjä, mikä osaltaan kertoo asian tärkeydestä.³⁶⁹ Tyypillisimmin paketit sisälsivät voita ja sokeria, mutta kirjeissä on mainintoja myös paistetusta lihasta, makeisista ja jopa pullien lähettamisestä rintamalle.³⁷⁰ Elintarvikkeiden lisäksi lida lähetti paketeissa myös lukemista ja peseytymistarvikkeita, sekä Kallen kulloinkin kertomien tarpeiden mukaan esimerkiksi vaatteita, nenäliinoja ja kirjoitustarvikkeita.³⁷¹ Pakettien valmistamisesta aiheutui ylimääräistä tekemistä ja

³⁶⁴ Kallen kirje lidalle 6.7.1941.

³⁶⁵ Rintamalta kotiin kirjoittavan isän ohjeiden ja pyyntöjen muodostamien merkitysten tulkinnasta tarkemmin, katso Pehkonen 2013, 63–64.

³⁶⁶ Rönkkönen 2006, 637.

³⁶⁷ Pehkonen 2013, 200.

³⁶⁸ Pehkonen 2013, 205.

³⁶⁹ Pakettien lähettamisestä, saamisesta ja sisällöistä esimerkiksi lidan kirjeet Kallelle 14.4.1940, 9.7.1941, 27.7.1941, 1.9.1941 ja Kallen kirjeet lidalle 20.1.1940, 4.3.1940, 3.7.1941, 20.9.1941.

³⁷⁰ Paistetusta lihasta esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 25.11.1939 ja 19.7.1941, karamelleista esimerkiksi Kallen kirje lidalle 1.8.1941 ja pullien lähettamisestä esimerkiksi lidan kirje Kallelle 9.10.1941 ja Kallen kirje lidalle 15.10.1941.

³⁷¹ Kirjallisuuden lähettamisestä esimerkiksi Kallen kirje lidalle 9.8.1941, peseytymistarvikkeista esimerkiksi lidan kirje Kallelle 18.9.1941, vaatteiden lähettamisestä esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 23.11.1939, 3.1.1940, 19.7.1941 ja lidan

lisäksi paketit oli käytävä Suonenjoella tai Heimolassa lähettämässä tai yritettävä saada lähetys jonkun lomalaisen mukana rintamalle. Kalle totesikin kirjeessään 4.3.1940:

”[...] Kyllähän niissä on sinulle paljon hommaa, kun olet yksinäsi, eikä joutaisi niitä postiin kulettelemaan. Vaan etpähän sinä vaivojasi säästäne”

Lisätyötä lidan arkeen toivat myös sotilaiden palkanmaksuun ja loma-anomuksiin liittyvien erilaisten hakemusten ja lomakkeiden täyttäminen sekä niiden toimittaminen asiasta vastaavalle taholle Suonenjoelle. Näitä asioita lida ja Kalle käsittelivät säännöllisesti kirjeissään. Kalle ohjeisti lidaa miten mikäkin asia olisi parhaiten hoidettava ja lida puolestaan kertoi Kallelle miten asiat olivat edenneet ja oliko esimerkiksi lomaa mahdollista saada.³⁷²

Sota-ajan mukanaan tuomiin muutoksiin liittyvä vahvasti myös Kallen Aatu-veljen kaatuminen sekä Aatun vaimon ja pojan sairastuminen vakavasti. Aatun perheen kohtalo vaikutti suoraan myös Kallen ja lidan arkeen ja elämään. Tildan sairauden edetessä lida pohti Vesalan tilan lehmien kohtaloa:

”[...] Kukahan hoitaneeh lehmät vai täytyykö ne myydä. Mummo vielä sanoi, että jos ottais tänne joitakin. Eihän sitä tiedä ennen kuin näkee millaiseksi se menee”³⁷³

Tildan kuoleman jälkeen lida kirjoitti Kallelle perukirjoituksesta ja mitä tilaisuudessa oli päätetty Aatun ja Tildan tilan asioiden järjestämisestä:

”[...] Eilen oli naapurissa perukirjoitus. Sieltä tuovat meille kaksi lehmää hoidettavaksi ja niille ruuat. Täältä tulee sitte maito ja voi heille. Siihen kun ei jää oikein lehmän hoitajaa. Hevonen on myös täällä ja jää myymättä nyt kevät töitä varten”³⁷⁴

Kalle ja lida pohtivat paljon myös sitä, kuinka veljen tilaa ja peltoja hoidettaisiin ja millä tavoin heidän olisi mahdollista osallistua ja tulisiko jopa koko tilan lunastaminen kysymykseen.³⁷⁵ Nämä olivat isoja asioita ja isoja päätöksiä, mutta tilanteen merkittävydestä huolimatta lidan ja Kallen oli pääosin käsiteltävä nämäkin asiat kirjeitse. Kirjeenvaihdosta käy ilmi, että tilannetta käytiin läpi

kirje Kallelle 18.9.1941, nenäliinoista esimerkiksi Kallen kirje lidalle 3.11.1939, kirjoitustarvikkeista esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 3.1.1940, 12.7.1941, 29.7.1941.

³⁷² Palkanmaksusta esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 27.6.1941, 30.6.1941 ja loma-anomuksista esimerkiksi Kallelta lidalle 11.4.1940, 13.8.1941, 20.8.1941 ja lidalta Kallelle 12.8.1941, 19.8.1941.

³⁷³ lidan kirje Kallelle 10.3.1940.

³⁷⁴ lidan kirje Kallelle 14.5.1940.

³⁷⁵ Peltojen viljelyyn ja tilan töiden tekemiseen liittyvistä pohdintoista esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 22.3.1940, 12.7.1941, 19.7.1941 ja tilan lunastamisesta esimerkiksi lidan kirje Kallelle 9.3.1940.

myös Kallen vanhempien ja muiden sisarusten kanssa³⁷⁶ ja esimerkiksi Aatun poika Matti oli ajoittain hoidettavana isovanhempiensa luona Pörölänmäellä.³⁷⁷ Lähipiiri lida ja Kalle mukaanluettuna pyrki siis reagoimaan tilanteeseen, sopeutumaan muutoksiin ja auttamaan Aatun perhettä parhaansa mukaan. Tilanne ymmärrettävästi painoi Kallen mieltä ja hän kirjoitti ajatuksistaan lidalle:

”[...] Kylläpä se meni sen Aatun perhe huonoon kuntoon. Eihän sitä tiedä kuinka kauan kituvat vielä sairaana. Onhan se kova toisen kohtalo täällä maailmassa. Miksikä Herra meitä on hoitanut näin hyvästi. Kyllä se on armosta, eikä ansiosta”³⁷⁸

Aatun perheen kohtalo suretti Kallea kovasti. Tilanne sai Kallen pohtimaan myös oman perheensä tilannetta ja syvän murheen hetkellä Kalle tunsikin myös kiitollisuutta – Jumala oli ollut hänelle ja lidalle armollinen.

5 KÖRTTILÄINEN SOTA

Usko oli keskeisessä asemassa lidan ja Kallen elämässä. Körttiläisyys määritteli perheen arvomaailmaa ja oli vaatimattoman elämäntavan perusta sekä yksi identiteetin rakentumisen keskeisistä osista. Ahkeruus ja avuliaisuus päivän töissä sekä rukous ja jumalanpalveluksiin ja seuroihin osallistuminen edustivat jokapäiväistä uskontyötä. Heränneiden kesken vallitsi vahva yhteisöllisyys ja lida ja Kalle olivat osa tätä yhteisöä. Elämää rytmitti arki ja pyhä. Sota toi mukanaan muutoksen myös tälle elämänalueelle. Seuraavassa tarkastelen mikä muuttui ja kuinka lida ja Kalle pyrkivät sopeutumaan muutoksiin. Lisäksi analysoin pariskunnan sota-ajan kokemusten eri ulottuvuuksia körttiläisen elämänskatsomuksen ja elämäntavan näkökulmasta.

5.1 Uskon toteuttaminen sota-aikana

5.1.1 Arki ja pyhä

Kotitilallaan Taimelassa lidan ja Kallen elämä rytmittyi paitsi vuodenaikojen mukaan, myös arjen ja pyhän vuorotteluun. Vuodenkulku määritteli pitkälti tilalla kulloinkin tehtävät työt ja viikot jakautuivat työteliäisiin arkipäiviin ja sunnuntain lepoon. Elämän rytmi ja sunnuntain pyhittäminen olivat lidalle ja Kallelle merkityksellisiä ja haastattelussa Riitta muisteli miten myöhemmin jatkosodan aikana,

³⁷⁶ Tilanteesta keskustelemisesta muiden kanssa esimerkiksi lidan kirjeet Kallelle 9.3.1940 ja 10.3.1940.

³⁷⁷ Matin hoitamisesta Pörölänmäellä esimerkiksi lidan kirjeet Kallelle 9.3.1940 ja 10.3.1940.

³⁷⁸ Kallen kirje lidalle 24.3.1940.

Kallen haavoittumisen ja palveluksesta vapauttamisen jälkeen, Taimelassa oli sotavankeja töissä³⁷⁹ ja Kalle oli ohjeistanut vankeja:

”[...] Ni sitä se isä sano että, että kun se ol ensimmääsenä päivänä sanonna.. ensimmääsenä pyhänä, että ei meillä pyhänä töetä tehdä. Ni s’oon että ei se tarvinna sannoo ku yhen kerran, että kyllä se sitte jostai sen kahto että millonka on pyhä että ei..”³⁸⁰

Sota-aikana tilanne oli toinen. Sota ei tauonnut rintamalla sunnuntaina ja Kallen kirjeistä välittyikin tietynlainen suru siitä, miten rintamalla arki ja pyhä ovat samanlaiset ja ”[...] Sunnuntain tunnelmaan ei täällä juuri pääse, sillä touhut on samat kuin arkenakin”³⁸¹. Iidän kirjeissä vastaavaa ei esiinny, mutta runsaan työmäärän ja toisaalta ajoittaisen työntekijäpulan vuoksi voi olettaa, että Kallen rintamallaolon aikana myös Taimelassa on ainakin ajoittain tingitty sunnuntailevosta ja töitä on tehty aina kun se vain on ollut mahdollista, viikonpäivästä riippumatta.

Paitsi lepopäivä, sunnuntai oli myös kirkkopäivä, silloin käytiin jumalanpalveluksissa ja tavattiin muita heränneitä joko seuroissa tai kyläilemällä puolin ja toisin. Sotavuosina kirkonmenot järjestettiin supistetusti ja radiokirkko saattoi olla ainoa mahdollisuus osallistua jumalanpalvelukseen. Rintamalla uskonnollisesta toiminnasta vastanneet sotilaspapit järjestivät hartaus- ja ehtoollistilaisuuksia sekä jumalanpalveluksia, mikäli sotatilanne sen mahdollisti.³⁸² Nämä tavallista harvemmin järjestetyt jumalanpalvelukset ja erilaiset hartauksilaisuudet olivat Iidalle ja Kallelle ilmeisen merkityksellisiä, sillä niistä kerrottiin tarkasti kirjeissä. Kirjeiden välityksellä oli mahdollista osallistua myös puoliso tilaisuuden annista ja samalla kummankin omasta kokemuksesta muodostui pariskunnan yhteinen. Kallen kirjeissä on mainintoja rintamalla pidetyistä kenttähartauksista ja kenttäjumalanpalveluksista sekä kertomusta pappien puheista noissa tilaisuuksissa.³⁸³ Esimerkiksi kirjeessään Iidalle 3.7.1941 Kalle kirjoitti miten iltahartaudessa puhujana oli ollut Suonenjoellakin kirkkoherrana ja kappalaisena toiminut Erkki Kurki-Suonio ja hän:

³⁷⁹ Taimelassa oli sotavankeja kesällä 1943 sekä kesällä 1944. Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018.

³⁸⁰ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018.

³⁸¹ Kallen kirje Iidalle 10.12.1939.

³⁸² Dokumentissa Tosi tarina: Juoksuhaudan seurakunta <https://areena.yle.fi/26-101192> (katsottu 9.3.2020) Suomen talvi- ja jatkosodassa palvelleet sotilaspastorit kertovat sotilaspastorin työstä ja omakohtaisista kokemuksistaan rintamalla sotavuosina. Sotilaspapiston tehtävistä ja niiden toteutuksesta Kansanaho 1991, 19, 51–55.

³⁸³ Kenttäjumalanpalveluksesta esimerkiksi Kallen kirjeessä Iidalle 12.11.1939 ja kenttähartaudesta esimerkiksi Kallen kirjeessä Iidalle 3.7.1941.

”[...] Puhuikin oikein hyvin siitä, kuinka meidän tulisi luottaa Hyvän paimenen johtoon, ja pyytää Häntä hoitajaksemme samoin kuin te siellä kotona olevat meidän puolestamme sitä pyydätte. Kyllähän me tarvitseisimme paljon niitä esirukoilijoita, sillä täällä on niin paljon meitä huonoja”

Kokonaisuudessaan kirjeen sävy on toiveikas ja luottavainen, Kalle oli selkeästi saanut voimaa ja vahvistusta uskollen hartaustilaisuudessa ja lainaus papin puheesta viestitti myös kotirintamalle siellä lausuttujen esirukousten merkityksellisyydestä. Iida puolestaan kirjoitti käynneistään radiokirkossa ja siellä kuulluista saarnapuheista³⁸⁴ ja talvisodan päätyttyä, Kallen vielä ollessa palveluksessa, Iida kirjoitti iloisena:

”[...] Täällä tuntuu taas niin hyvälle, kun entinen elämä alkaa palata. Kirkkotoimet on oikeaan aikaan ja seuroja on ollut ja en muista milloin, on Heimolan Hietasellakin seurat. Olin pääsiäisenä kirkossa”³⁸⁵

Sota-aikana järjestettiin myös seuroja ja Iidan kirjeissä onkin mainintoja seuroista ja niissä käymisestä.³⁸⁶ Myös Kalle kaipasi seuroihin pääsyä ja totesikin 18.8.1941 kirjeessään ”[...] Olishan se ollut mukava olla siellä seuroissa. Nyt yöllä unissa olin sinne tulossa”. Iida ymmärsi Kallen kaipuuta ja kertoi kirjeissään hyvinkin tarkasti missä seurat oli pidetty ja mitä seuroissa oli puhuttu.³⁸⁷ Näin Kalle pääsi kirjeitä lukiessaan osalliseksi seurojen annista ja hänen oli mahdollista edes ajatuksissaan olla osallisena tapahtumissa. Kaikesta päätellen jumalanpalvelukset, erilaiset hartaustilaisuudet ja muut hengelliset tapahtumat olivat keskeisellä sijalla Iidan ja Kallen elämässä. Sota-ajan mukanaan tuomat muutokset edellyttivät sopeutumista ja uusien toimintatapojen omaksumista, mitä pariskunta aktiivisesti toteuttikin.

5.1.2 Yhteisön tuki

Heränneet muodostivat oman tiiviin yhteisönsä, minkä sisällä muodostettiin ystävyysuhteita ja autettiin apua tarvitsevaa. Uskonyhteisön tuki jäsenilleen konkretisoitui myös seurojen seurapuheissa, missä käsiteltiin sillä hetkellä ajankohtaisia aiheita ja etsittiin vastauksia seuraväen mieltä askarruttaneisiin kysymyksiin. Kallen kirjeistä välittyi ajoittain varsin vahvoja sisäisiä

³⁸⁴ Taimelassa ei ollut omaa radiota, joten Iida kävi mahdollisuuksien mukaan naapurien ja ystävien luona radiokirkossa. Taimelaan tuli sähköt ja radio syksyllä 1943. Puhelinkeskustelu Hannu Pöyhönen 10.3.2020. Radiokirkossa käynneistä ja pappien saarnapuheista esimerkiksi Iidan kirjeet Kallelle 2.7.1941 ja 1.9.1941.

³⁸⁵ Iidan kirje Kallelle 25.3.1940.

³⁸⁶ Seuroista ja seurapuheista esimerkiksi Iidan kirjeet Kallelle 25.3.1940, 10.8.1941, 19.8.1941.

³⁸⁷ Ajatuksia seuroista ja otteita seurapuheista esimerkiksi Iidan kirje Kallelle 19.8.1941.

ristiriitaisuuksia, missä vastakkain asettuvat pelot ja rintaman raaka todellisuus sekä usko Jumalan armoon ja oma kristillinen vakaumus:

”[...] Olishan se suuri armo Herralta, jos saisin vielä terveenä palata sinne kotiin omieni luokse. Olenko sitä millään ansainnut, kun en osaa painua edes suurimman syntisen paikalle. Vaan jospa Hän armahtaisi meitä vielä”³⁸⁸

Näinä epävarmuuden hetkinä Kalle olisi selkeästi kaivannut sielunhoidollista vahvistusta ja oman herännäisyhteisön tukea, mutta rintamalla se ei ollut mahdollista. Tilanteen helpottamiseksi pariskunta käsitteli uskonasioita kirjeissään runsaasti. Esimerkiksi talvisodan raskaina helmikuun päivinä Kalle purki huoliaan ja ahdistustaan:

”[...] Eihän se olisi liian suuri uhri isänmaamme pelastamiseksi, jos täällä henkikin menisi. Vaan minua peloittaa etten ole valmis siirtymään sinne ijäisyyteen. Sinä _ _ _ lapset ja koti siellä olette tulleet niin rakkaaksi, että en voisi teistä millään luopua. Ja Herra vaatii luopumaan kaikesta täällä. Kyllä se on vaikea läksy minunkin kohdalleni. Olenhan minä koittanut pyydellä, että Herra armossaan säästäisi minuakin kurjaa. Eihän sitä tahdo jaksaa ottaa tällaista vitsausta sinä, mitä se on. Rakkaudessaan meihin poloisiin täytyy Herran käyttää näinkin kovaa ruoskaa”³⁸⁹

lida vastasi Kallen tuskaan lohduttamalla ja rohkaisemalla puolisoaan luottamaan Jumalan aikatauluun:

”[...] Sanoit, että peloittaa, ettet ole valmis, kyllä Herra tietää parhaan ajan. Ei hän kesken eräistä pois kutsu, kun hän on kerran työnsä alkanut. On hänellä aikaa jatkaakin, jos ei ole vielä valmis”³⁹⁰

lidan vastauksesta huokuu herännäisyyden ydinsanoma: Jumala tietää mitä ihminen tarvitsee ja hän antaa kaiken ajallaan. Ihmisen osa on odottaa ja kaivata armoa ja pelastusta, mutta samalla luottaa Jumalan aikatauluun,³⁹¹ sillä Jumala yksin tietää ja määrää milloin ihminen on valmis vastaanottamaan Kristuksen sovintoarmon.³⁹²

³⁸⁸ Kallen kirje lidalle 27.10.1941. Ristiriitaisia tuntemuksia myös esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 9.1.1940 ja 23.6.1941.

³⁸⁹ Kallen kirje lidalle 20.2.1940.

³⁹⁰ lidan kirje Kallelle 10.3.1940.

³⁹¹ <https://www.h-y.fi/herannaisyyys.html> (luettu 26.9.2019).

³⁹² Siltala 1992, 180–181.

Kirjeissä käytyjen uskonkeskustelujen lisäksi Kallen henkisen jaksamisen kannalta merkitystä oli varmasti myös kirjallisuudella, mitä lida ja sukulaiset hänelle lähettivät. Talvisodan jouluna 1939 Kalle sai kotoaan Pörölänmäeltä kirjapaketin ja kertoo kirjeessään 27.12.1939 "[...] Sain mäiltä 'päivän tunnussanan' jossa joulupäivän kohdalla on Ps.40:18., joka sopii hartaaksi pyynnöksi juuri meidän kohdallamme". Kyseinen psalmi kuuluu "Minä olen kurja ja köyhä, mutta Herra pitää minusta huolen. Sinä olet minun apuni ja pelastajani; minun Jumalani, älä viivy"³⁹³. Myös lida lähetti Kallelle kirjallisuutta.³⁹⁴ Kirjat tarjosivat mielekästä tekemistä rintaman vapaa-ajalle ja niistä Kallen oli mahdollista saada vahvistusta uskollen sekä "[...] Lohdutusta ja voimaa niihin tehtäviin jotka kaiketi nyt on jo siellä käynnissä"³⁹⁵. Kirjat olivat pieniä, taskuun mahtuvia,³⁹⁶ ja Kalle lienee kantanutkin niitä mukanaan taisteluissa.

5.1.3 Rukoilemisen vaikeus ja rukouksen voima

Paavo Ruotsalaisen uskonopin mukaan yksi keskeinen osa ihmisen uskontyötä on rukous, mikä seuraa lahjana uskossa kasvamisen ja vanhurskauden myötä. Ennen rukousta ihmisen on kuitenkin ikävöitävä Jumalaa ja ymmärrettävä oma syntisyytensä sekä se, että Kristuksen lunastustyö on totta myös hänen kohdallaan.³⁹⁷ Herännäisyydessä rukous käsitetäänkin etuoikeudeksi, sillä juuri rukouksen välityksellä ihmisen on mahdollista päästä Jumalan luo.³⁹⁸ Rukouksesta saa myös voimaa jaksaa ja ymmärtää sellaisinakin hetkinä, kun se muuten on vaikeaa. Rukoilijalta rukous edellyttää myös herkkyyttä ja kykyä rauhoittua rukouksen äärelle. Tämä voi olla vaikeaa etenkin sellaisina hetkinä, kun oma sisin on täynnä melua.³⁹⁹ Sodan keskellä sisäisen rauhan tavoittaminen ja rukoukseen hiljentyminen on varmasti ollut äärimmäisen vaikeaa, jopa mahdotonta, ja ajoittain myös Kalle koki rukoilemisen vaikeaksi ja totesi kirjeessään 3.8.1941:

³⁹³ lidalla ja Kallella oli käytössään yhdennentoista, vuonna 1933 pidetyn yleisen kirkolliskokouksen käytäntöön ottama suomennos Raamatusta.

³⁹⁴ lidan lähettämistä kirjoista esimerkiksi Kallen kirjeessä lidalle 31.12.1939 ja 9.8.1941 sekä lidan kirjeessä Kallelle 30.7.1941.

³⁹⁵ lidan kirje Kallelle 9.7.1941.

³⁹⁶ lida totesi kirjeessään "[...] Ostin tämän pienen kirjan kun en tavannut muutakaan pienellä koolla joka olis mukava pitää taskussa eihän sitä siellä muualla voi säilyttää". lidan kirje Kallelle 30.7.1941.

³⁹⁷ Remes 1995, 77.

³⁹⁸ Salomies 1936, 38.

³⁹⁹ Tuomas Rantala pohti Kirkko ja kaupunki -lehden numerossa 03.06.2016 körttiläisen uskon olemusta, jumalakuvaa ja rukouksen merkitystä. Vaikka haastattelu on tehty nykypäivän maailmassa, körttiläisyyden perusolemuksen voi kuitenkin katsoa pysyneen muuttumattomana, joten rukouksen merkitys on varmasti ollut lidalle ja Kallelle samansisältöinen kuin tässä haastattelussa kuvattu. <https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/kortti-voi-aina-aloittaa-alusta-sanoo-tuomas-ranta-1#4724556c> (luettu 4.3.2020).

”[...] Jospa ne monet esirukoukset, jotka puolestani rukoillaan, tulisivat pian kuulluiksi. Itse en osaa edes rukoillakaan. Herra siunatkoon meitä”

Körttiperinteessä rukous voi kuitenkin olla muutakin kuin heränneen yksityinen hetki Jumalan kanssa. Herännäisseuroissa veisatut Siionin virret ovat körttiläisten yhteisiä rukouksia ja niiden merkityksestä kertoo veisuun asema seurojen tärkeimpänä elementtinä.⁴⁰⁰ Kirjeessään 10.12.1939 Kalle mainitsi Siionin virren, mitä hänen äitinsä oli usein aamuisin veisannut:

”[...] Muistui tänään herätessä mieleeni virsi, jota äiti usein aamusella veisasi. ’Kiitoksen Herra sulle tällä huommen hetkellä’ jne. Kannattaisi sitä kiittää Herraa, että on tähän asti varjellut minuakin”

Virsi oli vahvana Kallen mielessä ja kirjeestä huokuu muiston mukanaan tuoma lohdutus. Vaikka Kalle ei kyseistä virttä rintamalla itse veisannut, jo muisto veisuusta toi hänelle rukouksen suomaa voimaa.

Kirjeitä lukiessa herää myös ajatus siitä, että usein nuo kirjeet itsessään ovat kuin rukouksia. Kirjeiden sivuille Kalle kirjoitti sisintään, avasi tuntemuksiaan ja pohti omaa uskoaan, sen riittämättömyyttä ja omaa vajavaisuuttaan Jumalan edessä.⁴⁰¹ Jatkosodan alkuhetkillä Kalle pohti kirjeessään niitä lupauksia, joita oli talvisodassa antanut Jumalalle ja jotka sittemmin oli unohtanut. Kalle koki vahvasti, että jatkosodassa Jumala rankaisi häntä noista rikotuista lupauksista. Enemmän kuin kirje aviomieheltä vaimolle, kirje on kuin katuva anteeksipyyntö ja rukous Jumalan edessä, että hän vielä kerran armahtaisi:

”Se paha joka ei liene vältettävissä, alkanee pian. Tällaisina hetkinä tahtoo luottamuskin horjua. Vaikka niin hyvin muistaa kuinka Jumala pelasti vaikeimmistakin paikoista viime sodassa, niin sittenkin toisinaan valtaa epävarmuus mielen. Sitten kun tuntee itsensä vielä niiden lupauksen rikkojaksi, joita niinä vaikeina aikoina joutui Herralle tekemään, tuntee tulevan aivan ansiosta tällaisen kurituksen. En tiedä kuinka kovasti Herran täytyy minuakin lyödä, ennenkun tahtoonsa tyydyn. Jospa Herra saisi täällä kypsytytyksi niin, että olisin valmis lähtemään, jos matkani päättyy”⁴⁰²

⁴⁰⁰ <https://www.h-y.fi/siionit/tietoa.html> (luettu 4.3.2020).

⁴⁰¹ Kallen pohdintoja uskosta, omasta vajavaisuudestaan ja vaikeudesta tyytyä Jumalan tahtoon esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 20.2.1940, 11.4.1940, 28.6.1941, 26.8.1941, 13.9.1941.

⁴⁰² Kallen kirje lidalle 28.6.1941.

Vastauksessaan lida pyrki lohduttamaan Kallea ja kehotti häntä luottamaan Jumalan armoon:

"Eihän sitä tiedä millainen on minkin osa vaan kun osaisimme nöyryyä Jumalan edessä niin hän antaisi meille armonsa, josta sanotaan, Sinun armossasi on minulle kyllin"⁴⁰³

Uskossa oli riittämättömyys, mutta samalla uskossa oli myös lohtu ja toivo.

5.2 Körttiläinen sotakokemus

5.2.1 Epävarmuus, suru ja kuolema

Erkka Pehkonen on tutkimuksessaan nimennyt sota-ajan tyypillisiksi kokemuksiksi epävarmuuden sekä surun ja kuoleman jatkuvan läsnäolon. Näitä kokemuksia ihmiset pyrkivät käsittelemään siten, että niihin rakentuisi mielekkyyttä ja toisaalta myös lohduttavia sisältöjä.⁴⁰⁴ Myös lidan ja Kallen kirjeenvaihdossa löytyy noita elementtejä ja seuraavassa analysoin kuinka pariskunta käsittelee kokemuksiaan ja tunteitaan ja millä keinoin he pyrkivät merkityksellistämään sotaa ja sodassa tapahtunutta. Yksi keskeinen asia lidan ja Kallen kokemusten käsittelyssä oli kummankin vahva henkilökohtainen vakaumus ja erityisesti heidän körttiläinen uskonkäsityksensä ajattelua ohjaavana tekijänä. Esimerkiksi Pehkosen tutkimuksen sotilas mielsi sodan ja siihen liittyvät tapahtumat Jumalan rangaistukseksi jostakin pahasta teosta,⁴⁰⁵ kun taas lidan ja Kallen kirjeissä korostuu Jumalan rakkaus kaiken taustalla, myös sodan. Kalle kirjoitti lidalle heinäkuun lopulla 1941:

"[...] Herra se matkamme määrän tietää parhaiden ja tekee kaiken rakkaudesta meihin. Kaikki nämä kurituksetkin on samaa rakkautta, tulipa ne kohdallemme kuinka raskaina tahansa. Kyllä Herra vielä meitä säästää, kun jaksamme sitä pyytää"⁴⁰⁶

lida vastasi Kallelle samansuuntaisin ajatuksin, viitaten herännäisyydessä oleelliseen Jumalan valmistamiseen ja uskossa kasvamiseen:

"[...] Kyllähän tämä sota saisi loppua, eihän muu olis parempi mielestämme. Vaan sitä ei tiedä mikä on tahto Jumalan. Sen vaan tiedämme että hän, 'Rakkaudessa kaitsee luomakuntaa, valmistaa sitä lain ja lupauksen kautta vastaan ottamaan Kristusta' "⁴⁰⁷

⁴⁰³ lidan kirje Kallelle lidalta 2.7.1941.

⁴⁰⁴ Pehkonen 2013, 23.

⁴⁰⁵ Pehkonen 2013, 134.

⁴⁰⁶ Kallen kirje lidalle 24.7.1941.

⁴⁰⁷ lidan kirje Kallelle 7.8.1941.

Jumalan rakkauden näkeminen kaikkien tapahtumien taustalla on varmasti lohduttanut lidaa ja Kallea ja antanut sodalle kaikessa mielettömyydessäänkin merkityksellisen tarkoituksen: kaikki tapahtuva, raskainkin kokemus, on Jumalan rakkautta ja valmistaa ihmisiä Jumalaa varten. Tämä ajatus on varmasti antanut rohkeutta epävarmuuden aikoina.

Uskosta lida ja Kalle saivat myös luottamusta tulevaisuuteen ja varmuutta, että kaikki käy lopulta heidän parhaakseen. lida kirjoitti luottavaiseen sävyyn Kallelle syyskuussa 1941 "[...] Kumpu osaisimme jättää kaiken huolemme Herralle. Kyllä hän niistä pitäisi huolen. Kyllä hän on meistäkin pitänyt hyvää huolta"⁴⁰⁸ ja Kalle vastaavasti kirjoitti lidalle hieman myöhemmin samana syksynä:

"[...] Eihän niitä ymmärrä Jumalan tarkoituksia, mutta parhaaksemme ne koitunee. Kiitollisena Korkeimmalle kaikesta hyvästä ja varjeluksestaan, luottakaamme edelleenkin Häne hyvään hoitoonsa"⁴⁰⁹

lidan ja Kallen kirjeistä välittyy vahva usko Jumalan johdatukseen sekä tietynlainen tyytyminen siihen, että epävarmuus ja ymmärtämättömyys ovat ihmisen osa. Ihmisen täytyy vain uskoa ja luottaa ja tässä lida ja Kalle vahvistivat ja rohkaisivat toinen toistaan. Kirjeissään lida ja Kalle eivät pohtineet sodan syitä eivätkä he arvilleet sodan lopputulosta. He eivät myöskään vakuutelleet toisilleen kaiken päättyvän lopulta hyvin, mutta sen sijaan he pyrkivät vahvistamaan toinen toisensa uskoa Jumalan armoon ja huolenpitoon. Kirjeenvaihdosta välittyykin kyseenalaistamaton taipuminen Jumalan tahtoon; kaikki maailmassa on Jumalan tahtoa ja Jumala kyllä tietää mikä kenellekin on parasta ja toimii sen mukaan.

Suru ja kuolema koskettivat läheisesti myös lidaa ja Kallea. Sotatilanteesta huolimatta Aatu-veljen kuolema oli ennalta arvaamaton ja kova isku läheisille. Siihen ei oltu varauduttu. Kalle kirjoitti lidalle kolme päivää veljen kuoleman jälkeen 17.12.1939 "[...] Eipä sitä tiedä mitä kirjoittaisi, kun niitä olisi ikäviäkin uutisia sinne päin. Olkoot vielä toistaiseksi". Ilmeisesti Kalle oli vasta kuullut veljensä kohtalosta eikä löytänyt sanoja kertomaan yllättävästä suru-uutisesta. Muutamaa päivää myöhemmin päivätyssä kirjeessään Kalle kertoi useamman suonenjokelaisen kaatumisesta ja kirjoitti samalla myös omaa perhettä kohdanneesta menetyksestä:

⁴⁰⁸ lidan kirje Kallelle 15.9.1941.

⁴⁰⁹ Kallen kirje lidalle 10.10.1941.

”[...] Ja sitten se pahin. Aatu veli on kaatunut myöskin ehkä viime viikon loppupäivinä. Paikkaa ja aikaa en tarkasti tiedä”⁴¹⁰

Tuttujen kylänmiesten ja erityisesti oman veljen kaatuminen saivat Kallen pohtimaan myös omaa kohtaloaan ”[...] Eihän täällä tiedä sitä matkan pituutta, jos ei tiedä muuallakaan. Pääasiahan olisi että pääsisimme oikeaan isänmaahan. Ehkäpä Herra meitä sinne auttaa”⁴¹¹. Kun kuolema tuli omakohtaisesti lähelle, Kalle lähestyi aihetta kuten muitakin elämän kysymyksiä ja tapahtumia, körttiläisen elämänkatsomuksen ehdoilla. Usko kannatteli ja vahvasti hyväksymään tapahtuneen sekä sen, mikä mahdollisesti oli vielä tulossa. Aatu-veljen kaatumisen jälkeen lida ja Kalle käsittelivät kuolemaa säännöllisesti kirjeenvaihdossaan ⁴¹² ja varsinkin Kalle kirjoitti usein myös kiitollisuudesta, että on yhä olemassa,⁴¹³ kuten esimerkiksi joulun alla 1939:

”[...] Yhtä suurta armoahan se on, että saan vielä kirjoittaa sinne omilleni. Ehkäpä tekin siellä saatte viettää rauhallisen Joulun. Kyllähän sinä voit hätäillä siellä minun kohtaani kovastikin. Koita jättää huolesi Herran kannettavaksi ja pyytää Häneltä suojelusta minullekin. Herra täällä taitaa yksin suojella, omalla taidolla ei pitkälle päästä”⁴¹⁴

Kirjeessään Kalle jättäytyi Jumalan armon varaan ja pysyi lidaa tekemään samoin, usko antoi voimaa kestää alati läsnä olevaa epävarmuutta ja kuolemanpelkoa. Keväällä 1940 menehtyneen Tildan poismenoon pariskunta osasi varautua ja kirjeissään he käsittelivät aihetta rauhalliseen sävyyn. lida kertoi suruviestin Kallelle seuraavan päivän kirjeessään ”[...] Tilda näet nukkui jo pois. Eilen aamupäivällä. Jospa Armahtajan käsivarret olisivat olleet hänetkin noutamassa” ⁴¹⁵. Kallen vastauksessa on samansävyistä hiljaista lohdullisuutta, kun hän käsittelee veljensä ja tämän vaimon kohtaloa:

”[...] Vai niin pian se Tilda meni. Eipä sitä olisi uskonut, että molemmat pääsevät näin lähettäin täältä lähtemään. Ovathan he päässeet täältä myrskyjen maasta pois rauhan satamaan”⁴¹⁶

⁴¹⁰ Kallen kirje lidalle 20.12.1939.

⁴¹¹ Kallen kirje lidalle 20.12.1939.

⁴¹² Kuolemasta esimerkiksi Kallen kirje lidalle 26.2.1940 ja lidan kirje Kallelle 9.3.1940.

⁴¹³ Kallen kiitollisuudesta, että on olemassa esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 9.1.1940, 20.1.1940, 1.2.1940, 10.3.1940.

⁴¹⁴ Kallen kirje lidalle 23.12.1939.

⁴¹⁵ lidan kirje Kallelle 11.4.1940.

⁴¹⁶ Kallen kirje lidalle 14.4.1940.

Kirjeistä välittyy vahva usko kuoleman jälkeiseen iänkaikkiseen elämään taivaassa ja näin esimerkiksi vaikean sairauden uuvuttaman Tildan kohdalla pois nukkuminen näyttäytyy jopa helpotukselta ja Kallekin kirjoittaa *pois pääsemisestä*. Talvisodan kuukausina ja etenkin Aatun kuoleman jälkeen Iida ja Kalle kirjoittivat kuolemasta ja sen mahdollisuudesta, mutta kirjeissä keskityttiin kuitenkin lähinnä keskinäiseen uskonvahvistamiseen, kuten esimerkiksi Kallen kirjeessä 6.3.1940:

”[...] Kyllä se Herra on tähän asti auttanut ja auttaa edelleenkin meitä. Pyydellään vaan yhdessä Herralta armoa tälle koittelemusten ajalle”

Jatkosodan alkaessa kirjeiden sävy oli suorasukaisempi ja tuolloin Iida ja Kalle käsittelivät kirjeissään myös sitä mahdollisuutta, että Kalle kaatuisi. Kummankin mieltä painoi huoli lapsista ja kodin säilymisestä. Kalle kirjoitti Iidalle:

”[...] Kumpu jaksaisimme vaan ottaa kaikki Herran kädestä, mitä tuleneekin. Jospa Hän vielä armahtaa minuakin huonoa. Ja jos taas on tahtonsa toinen, niin koita ottaa sekin Hänen työnään, joka kaikki parhaiden hoitaa. Kyllä se Herra sitten pitää huolen teistäkin siellä. Kun jaksaisit kasvattaa ne lapsukaiset vaan Herralle, niin kyllä Hän muusta huolen pitää.”⁴¹⁷

Kalle kirjoitti samasta aiheesta uudelleen muutaman päivän kuluttua:

”[...] Jospa Herra ei vielä ottaisi teiltä tätä huonoa Isää. Jos taas niin on tahtonsa niin koittakaahan pitää koti pystyssä lapsille. Onhan siellä joku sukulainen holhoojaksi, jos sellaisen tahtovat, ettei kotia myytäisi”⁴¹⁸

Vastauksessaan Iida puolestaan vakuutti ”[...] Kyllähän tätä kotia ei myytäisi niin kauan, kuin kaksikin eläisi. Eikä vaikka yksinkin olisin. Olishan se muistona Sinulta”⁴¹⁹. Kummankin huoli keskittyi kodin säilymiseen ja lasten tulevaisuuteen ja nämä pyrittiin turvaamaan. Konkreettisten suunnitelmien ohella kummankin kirjeistä käy ilmi myös se, että lopulta kaikki tuleva oli Jumalan vallassa ja tähän he myös tyytyivät. Iidan kirjeessä on aiheen vakavuudesta huolimatta toiveikas sävy, kun hän kirjoitti miehelleen elokuussa 1941:

”[...] Kumpu Sinäkin siellä saisit olla terveenä muuten, sitä äkkilähtöähän sitä ei osaa paljon edeltä tietää. Jättäkäämme sekin asia Herran asiaksi, jos ottaa tai jättää, niin

⁴¹⁷ Kallen kirje Iidalle 23.6.1941.

⁴¹⁸ Kallen kirje Iidalle 28.6.1941.

⁴¹⁹ Iidan kirje Kallelle 9.7.1941.

antakoon sen koitua meidän ikuiseksi hyväksi. Eihän minua ole ollenkaan vaivannut pelko Sinun sinne jäännistä, että kun sekin aika koittaa, että miehet kotiutuu, niin Sinäkin vielä kodiutut sieltä. Jumala yksin tietää”⁴²⁰

Kallen kirje syyskuun lopulta on sävyltään synkempi, takana on jo useampi kuukausi taisteluita ja moni on viereltä kaatunut.⁴²¹ Lisäksi juuri kirjeen kirjoitusta edeltäneinä päivinä Kallen komppania oli osallistunut useita päiviä kestäneeseen ankaraan hyökkäykseen, missä myös suomalaiset olivat kärsineet tappioita.⁴²² Tilanteen raskaudesta huolimatta Kallekin jättäytyi Jumalan armon varaan:

”[...] Kyllähän sitä ei tiedä kenen vuoro milloinkin on siirtyä täältä ijaissyteen. Voihan se sattua vielä minunkin kohdalle jos tätä jatkuu. Vaikka kyllähän sitä hartaasti toivoisi, että Herra säästäisi täältä vielä elämään. Herran tiet vaan ovat tuntemattomat, mitä kuljettaa. Pääsisin vaan sinne Hänen luokseen, niin silloinhan olisin paremmassa tallessa, jos sellainen on tahtonsa”⁴²³

Kumpikin korosti kirjeissään Jumalan tahtoa tulevan määrittäjänä ja miten kaikki on lopulta heidän parhaakseen, vaikka mitä tapahtuisi. Vaikka kumpikin kirjeissään toivoi Kallen palaavan takaisin kotiin perheensä luo, niin maallista elämää tärkeämpää lidalle ja Kallelle oli kuolemanjälkeinen elämä ja sielun pelastuminen. Oman haavoittumisensakin Kalle koki Jumalan työksi ja että sekin oli hänen parhaakseen tapahtunut. Kalle kirjoitti sairaalasta, heti leikkauksesta selvittyään 1.11.1941:

”[...] Kyllä se Herra on ihmeen hyvä, kun pelasti vielä melkeimpä kuoleman tuolta puolen - - - Rukoile puolestani, että pääsisin kotiin, kumpaan sitten Herra tahtoo. Valmistamista tämä on Herralta vielä kun jätti elämään”

Epävarmuuden, surun ja kuoleman aiheiden käsittelyn lisäksi, ikäänkuin vastavoimana, kirjeissä on vahvasti esillä toivo, sillä ”[...] Ain seuraa sotaa rauha ja niinpä nytkin tulee taas sodan jälkeen rauha. Antakoon Herra rauhansa siellä kotona odottaville ja täällä taisteleville”⁴²⁴.

⁴²⁰ lidan kirje Kallelle 10.8.1941.

⁴²¹ Jatkosodan hyökkäysvaihe oli raskas ja esimerkiksi elokuussa 1941 kaatuneita oli keskimäärin 8766 miestä päivässä, mikä on jopa enemmän kuin kesän 1944 torjuntataisteluissa. Enkenberg 2014, 11.

⁴²² Komppania hyökkäsi 25–28.9.1941, minkä jälkeen komppania marssi noin 15 kilometriä venäläisten huoltotietä. Eteneminen jatkui edelleen seuraavana päivänä. KA/DA/SPK, 8./JR30, 18.6.1941-31.12.1941, 11229. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2562677> (luettu 25.9.2020)

⁴²³ Kallen kirje lidalle 28.9.1941.

⁴²⁴ Kallen kirje lidalle 1.8.1941.

5.2.2 Rakkaudesta kotiin ja perheeseen

Yksi Kallen sotakokemukseen vaikuttanut tekijä oli Kallen ikä. Suuri osa sotilaista oli Kallea 10–15 vuotta nuorempia. Kalle oli myös perheellinen ja tämäkin erotti hänet monista aseveljistä. Ikä ja perheellisyys ovat varmasti ainakin jossain määrin vaikuttaneet siihen, millainen kokemus sota on Kallelle ollut, sekä siihen, minkä puolesta hän on kokenut taistelevansa ja mikä on auttanut häntä jaksamaan. Perheestä Kalle on varmasti saanut voimaa ja lapset ovat olemassaolollaan luoneet uskoa tulevaisuuteen. Perhe ja koti ovat myös tarjonneet konkreettisen puolustettavan asian. Omiensa eteen ja puolesta on ollut tärkeää taistella ja näin sota on saanut henkilökohtaisen merkityksen. Suomalaisia sotilaita tutkittaessa on taistelutahdon taustalla nähtykin ennen kaikkea kodin puolustaminen ja läheisten turvaaminen. Ensisijaisesti on taisteltu itselle tärkeiden asioiden puolesta, ei viholliseen kohdistuneen vihan vuoksi,⁴²⁵ ja tässä myös Kalle edusti sotilaiden enemmistöä. Kalle totesi kirjeessään heti talvisodan alkupäivinä joulukuussa 1939 ”[...] Kyllä me täällä koitamme suojella niitä koteja siellä”⁴²⁶. Kallella oli huoli kotiväen pärjäämistä ja paljosta työmäärästä ja ajoittain Kalle myös kirjoitti miten häntä tarvittaisi enemmän kotona.⁴²⁷ Ikänsä puolesta Kalle koki ainakin ajoittain olevansa vanha sotimaan ja pohti kirjeissään poispääsyn mahdollisuutta⁴²⁸ ja vain pari päivää ennen haavoittumistaan Kalle mietiskeli josko nuorempien ikäluokkien tullessa rintamalle vanhemmat miehet pääsisivät kotiin:

”[...] Nythän nuo kertovat, että olis tulossa jo niitä nuorempia miehiä tänne rajoille. Jospa ne sitten joskus meitä vanhempia laskisivat poisikin”⁴²⁹

Eli toisaalta perhe ja koti tarjosivat henkilökohtaisen syyn taistella, mutta toisaalta juuri perheellisenä miehenä ja maanviljelijänä Kalle myös koki, että häntä tarvittaisi enemmän kotona kuin rintamalla ja kotona hän olisi enemmän hyödyksi.

Perheen ja kodin puolustamisen vastapuolella rintamalla oli vihollinen. Yleiseen sodankäynnin luonteeseen kuuluu pyrkimys epäinhimillistä vihollinen ja näin luoda meitä vastaan taisteleva vieras, *toinen*. Neuvostoliitto näyttäytyi monelle suomalaiselle toisena jo uskonnottomuutensa vuoksi ja lisäksi monilla oli muistoja keisarikunnan aikaisista sortovuosista. Lisäksi sota-aikana oli

⁴²⁵ Pehkonen 2013, 252.

⁴²⁶ Kallen kirje lidalle 1.12.1939. Kotien suojelusta maininta myös Kallen kirjeessä lidalle 3.12.1939.

⁴²⁷ Kallen tarpeellisuudesta kotona esimerkiksi kirjeissä Kallelta lidalle 18.8.1941 ja 22.8.1941.

⁴²⁸ Pohdintoja pois pääsyn mahdollisuudesta sekä siitä, miten asiaa voisi edistää esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 3.1.1940, 5.8.1941, 24.10.1941. Kallen tarpeellisuudesta kotona esimerkiksi kirjeissä Kallelta lidalle 18.8.1941 ja 22.8.1941.

⁴²⁹ Kallen kirje lidalle 27.10.1941.

toiminnassa propagandakoneisto, minkä tehtävänä oli vihollisen toiseuttaminen ja viholliskuvan vahvistaminen. Vihollisen etäännyttämisen tarkoituksena on mahdollistaa sotilaille tappaminen ja samalla sallia sotilaiden yhä tuntea olevansa inhimillisiä ja moraalisia, vaikka he rikkoivatkin siviiliyhteiskunnan sääntöjä ja kristinuskon opetuksia vastaan.⁴³⁰ Kalle ei kirjoita kirjeissään lainkaan tappamisesta eikä hän myöskään viittaa tappamisesta mahdollisesti aiheutuneisiin sisäisiin ristiriitoihin. Tämä ei tarkoita etteikö Kalle olisi asiaa pohtinut, mutta todennäköisesti velvollisuudentuntoinen vanha suojeluskuntalainen ei ajatellut olevansa väärällä asialla puolustaessaan kotia, uskontoa ja isänmaata.

Vihollisen toiseuttaminen mahdollisti sotimisen, mutta huomioitavaa on, että taistelujen ulkopuolella vihollinenkin inhimillistyi. Esimerkkinä suhtautumisen muutoksesta on suhtautuminen vankeihin, mistä talvi- ja jatkosodassa palvellut sotilaspappi Pentti Tapio on todennut:

”[...] Siitä hetkestä alkaen, kun esimerkiksi joku vihollinen joutui vangiksi tai antautui muuten, niin sitte hänet otettiin vastaan ihmisenä eikä vihollisena. Ja ajateltiin, että hän on tietysti omasta puolestaan joutunut tekemään sitä samaa, samaa ankaraa työtä mitä mekin olemme tehneet”⁴³¹

Yhtäläillä samaa sotaa sodittiin kummallakin puolella ja vastakkaisilla puolilla olevia sotilaita yhdisti sama kokemus sodasta ja tappamisesta, sama kokemus kuolemanpelosta sekä ymmärrys siitä, että sodassa sotilaat tekevät sen, mitä heidän käsketään tehdä.⁴³² Vihollisen kohtaaminen konkretisoitui myös Taimelassa kesäkuukausina 1943 sekä 1944, kun tilalla oli sotavankeja töissä.⁴³³ Toinen vangeista nukkui saunan eteisessä ja toinen oli majoitettuna aittaan. Miehet saivat liikkua vapaasti, sillä, kuten Hannu totesi haastattelussa ”[...] Ei ne tuota.. missää lukkoin takana olluna”.⁴³⁴ Vankeja kohdeltiin hyvin ja he myös aterioivat yhdessä muun talonväen kanssa, mistä Riitta puolestaan muisteli:

”[...] Että on ne kuulemma lihonna. Suuri osa sotavangista ol lihonna sitte. Ku ne ol saana syyäksee. Samaassa pöyvässähän se syö ku... muukkii”⁴³⁵

⁴³⁰ Kivimäki 2006, 195–196 ; Tilli 2014, 61.

⁴³¹ Sotilaspappi Pentti Tapio muisteli vihollisen kohtaamista dokumentissa ”Tosi tarina: Juoksuhaudan seurakunta” <https://areena.yle.fi/26-101192> (katsottu 25.3.2020).

⁴³² Pehkonen 2013, 253.

⁴³³ Taimelan tilalla oli sotavankeja töissä kesällä 1943 sekä kesällä 1944. Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018.

⁴³⁴ Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018.

⁴³⁵ Riitta Hämmäläisen haastattelu 25.3.2018.

Kuten rintamalla, myös Taimelassa vangit vastaanotettiin ensisijaisesti ihmisinä, ei vihollisina.

5.2.3 Suruton sota

Sotilailla oli rintamalla myös vapaa-aikaa. Vapaa-aikaa oli palvelusvuorojen välillä ja esimerkiksi talvisodan jälkeisessä vetäytymisvaiheessa, sotatoimien jo lakattua, vapaa-aikaa oli ajoittain varsin runsaasti ja Kalle kirjoitti jopa kuinka [...] Täällä alkaa tulla aika pitkäksi, kun ei ole mitään tekemistä”⁴³⁶. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa hyökkäysten välillä oli rauhallisempia jaksoja, jolloin miehet saivat levähtää ja huoltaa varusteitaan. Kallen kirjeissä onkin useampaan kertaan mainintoja, miten ”[...] Olemme saaneet nyt levätä parina päivänä pahempien jälkeen”⁴³⁷. Asemasodan aikaan puolestaan tilanne oli hyökkäysvaiheeseen verrattuna vastakkainen, rintamatapahtumat olivat vähäisiä ja silloin miehillä oli enemmän vapaa-aikaa tästä syystä. Kalle kuitenkin haavoittui ennen asemasotavaiheen alkua, joten tässä keskityn ainoastaan talvisotaan ja jatkosodan hyökkäysvaiheeseen.

Vapaa-aikanaan miehet huolsivat varusteitaan, pesivät pyykkiä ja lepäsivät toipuakseen taisteluiden rasituksista. Arkirutiinien ja erilaisten huoltotoimenpiteiden lisäksi sotilaat kuluttivat aikaansa lukemalla ja pelaamalla korttia ja mahdollisuuksien mukaan käytiin myös lähistön muissa yksiköissä tapaamassa siellä olleita tuttuja.⁴³⁸ Iso osa vapaa-ajasta kului yhteydenpitoon perheen ja omien läheisten kanssa, kirjeitä ja kortteja kirjoitettiin ja saapuneita posteja luettiin ahkerasti.

Sotilaille oli tarjolla myös organisoitua ajanvietettä. Talvisodan aikaan valtion virallinen linjaus oli, että kevyelle viihteelle ei ollut rintamalla aikaa eikä se myöskään sopinut vallitsevaan yleiseen mielialaan,⁴³⁹ joten tarjolla oli lähinnä valistusupseerien ja sotilaspapiston järjestämää isänmaallista ja hengellistä ohjelmaa.⁴⁴⁰ Kuitenkin jo talvisodan aikaan rintamalla liikkui vapaaehtoinen, yhden miehen viihdytyskiertue, minkä muodosti kirjailija ja humoristi Kalle Väänänen. Hän kierteli sotatoimialueen korsuissa ja jutteli miesten kanssa kevyemmin ja vakavammin, välillä lauloi ja laulatti, soitti huuliharppua ja kertoili kaskuja.⁴⁴¹ Lisäksi erilaiset järjestöt ja yhdistykset järjestivät

⁴³⁶ Kallen kirje lidalle 22.3.1940.

⁴³⁷ Kallen kirje lidalle 19.7.1941. Mainintoja levosta ja rauhallisemmista jaksoista myös esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 1.8.1941, 18.8.1941, 22.8.1941, 13.9.1941.

⁴³⁸ Kallen kirjeissä mainintoja tuttujen tapaamisesta esimerkiksi 16.2.1940, 29.7.1941, 18.8.1941.

⁴³⁹ Niiniluoto 1994, 17.

⁴⁴⁰ Pilke 2015b, 165 ; Korpela 1991, 15.

⁴⁴¹ Ajatus korsuissa kiertämisestä lähti Kalle Väänäselä itseltään. Väänänen oli ollut reserviharjoitusten aikaan mukana järjestämässä sotilaille virkistystilaisuuksia ja koki tämänkaltaisen mielenviriketyksen tarpeelliseksi ja jopa toivotuksi. Asiasta sovittiin majuri Arton ja luutnantti Tarkan kanssa ja Väänänen merkittiin armeijan kirjoihin vapaaehtoisena sotamiehenä ja hän pääsi rintamalle kiertämään. Väänäsellä oli mukanaan kirjoitustarvikkeita, postikortteja, kynttilöitä,

jonkin verran viihdetapahtumia ja vapaa-ajan toimintaa, jotka kuitenkin olivat hajanaisesti organisoituja ja tasoltaan hyvin vaihtelevia.⁴⁴²

Jatkosodan aikana Väänäsen kaltaisia korsukolportöörejä⁴⁴³ kiersi jo useampia ja viihdetarjonta monipuolistui, kun heti kesäkuussa 1941 perustettiin Valtion tiedoituslaitoksen viihdytysosasto ja osaston toiminta alkoi välittömästi. Viihdytysosaston tehtäviin kuului lehtien, laulukirjojen ja radioiden hankkiminen rintamalle ja sotasairaaloihin sekä viihdytyskiertueiden järjestäminen. Rintamalla kiersivät kuuluisista esiintyjistä kootut viihdytyskiertueet monenlaisine esityksineen, aina oopperalaulajista taikureihin ja akrobaateista iskelmälaulajiin ja näyttelijöihin. Viihdytyskiertueiden lisäksi vapaa-ajan viihdykettä tarjosivat rintamaradio ja rintamateatteri sekä sotilaiden omat kuorot, orkesterit ja soittokunnat.⁴⁴⁴

Monipuolinen vapaa-ajan toiminta oli tärkeä osa henkistä sodankäyntiä ja sen tavoitteena oli kohentaa miesten mielialoja ja tarjota edes pienen hetken unohdus ympärillä vyöryvästä sodasta, väkivallasta ja alituisesta kuolemanpelosta.⁴⁴⁵ Jatkosodan alkaessa valtion taholta pyrittiin myös vastaamaan palautteeseen, minkä mukaan talvisodan aikainen Yleisradion ohjelmatarjonta sekä rintamalla tarjolla ollut vapaa-ajanviete olivat olleet yksipuolisia, liian vakavamielisiä ja ne olivat vaikuttaneet jopa kielteisesti miesten mielialoihin.⁴⁴⁶ Viihdytyskiertueita kuitenkin myös kritisoitiin. Papisto suhtautui yleisesti ottaen nuivasti kevytmieliseen ohjelmatarjontaan⁴⁴⁷ ja esimerkiksi Kalle

virsikirjoja, painettuja marssilauluja, makeisia ja savukkeita miehille jaettavaksi, toisinaan sota-aikaan harvinaista kahviakin. Väänänen toi tullessaan sotilaille myös tervehdyksiä ja viestejä toisilta sotilailta. Väänäsen toiminnan alkamisesta Väänänen 1941, 24–25. Väänäsen toiminnasta ja mukana olleista tavaroista Väänänen 1941, 30–31 sekä Niiniluoto 1994, 13.

⁴⁴² Korpela 1991, 15–17 ; Niiniluoto 1994, 17–19.

⁴⁴³ Armeijassa ei ollut vakanssia Väänäsen kaltaiselle, mielialojen kohotukseen keskittyvälle kiertävälle toimijalle, mutta Väänäselle sanottiin, että vakanssi voidaan toki perustaa ja Väänäselle annettiin korsukolportööri-nimitys. Nimen takana oli Väänänen itse. Hänelle olivat omasta kiertävästä toiminnasta ja mukana kuljettamastaan tavaralaatikosta tulleet mieleen nuoruudessa näkemänsä kiertävät maallikkosaarnaajat, kolportöörit, joilla oli kuulijoille hartauskirjoja laukuissaan. Tästä hän leikillisesti keksi nimityksen korsukolportööri mistä myöhemmin tuli virallisissa yhteyksissäkin käytetty nimitys. Vakanssin perustamisesta Niiniluoto 1994, 13. Korsukolportööri nimen synnystä Väänänen 1941, 31.

⁴⁴⁴ Niiniluoto 1994, 13–18, 21–22.

⁴⁴⁵ Niiniluoto 1994, 13–14

⁴⁴⁶ Palautetta antoi muun muassa reservin alikersantti Yleisradiolle talvisodan jälkeen lähettämässään kirjeessä. Alikersantti oli keskustellut monien veteraanien kanssa ja kirjoitti tältä pohjalta laajemmin sotilaiden keskuudessa vallinneista näkemyksistä. Alikersantti kirjoitti Yleisradion ohjelmatarjonnan olleen liian yksipuolista ja mahtipontista, sotilaat eivät virkistyneet raskaasta marssi-, urku- ja sinfoniamusiikista. Sotilaat kaipasivat kevyempää ohjelmistoa, esimerkiksi toivekonsertteja ja tanssimusiikkia. Eversti Lauri Leander puolestaan kritisoi muistiossaan 28.8.1940, että talvisodan aikainen valistustoiminta painottui liikaa uskonnollisuuteen. Iltahartaudet ja jumalanpalvelukset olivat Leanderin mielestä pitkäväteisiä ja lisäksi papiston torjuva asenne kevyempää viihdettä kohtaan vaikutti negatiivisesti sotilaiden mielialoihin. Niiniluoto 1994, 19–21.

⁴⁴⁷ Kansanaho 1991, 60.

Väänäsen mielestä isot organisoidut viihdytyskiertueet ja niiden naisesiintyjät olivat väärässä paikassa esiintyessään rintamalla ja ohjelmisto kaikkineen oli joutavaa.⁴⁴⁸

Kallen kirjeissä ei ole mitään mainintoja Kalle Väänäsestä eikä viihdytyskiertueista tai muusta ajanvietteestä. Ainoa viittaus järjestettyyn vapaa-ajan viihteeseen on elokuulta 1941 oleva maininta kallioilla soittaneesta soittokunnasta "[...] Täälläkin oli eilen illalla erikoista se kun soittokunta soitteli tuossa lähikallioilla"⁴⁴⁹. On kuitenkin todennäköistä, että Kallen rintamallaoloaikana myös muuta toimintaa on järjestetty, mutta oletettavasti Kalle ei ole halunnut osallistua esityksiin eikä siksi maininnut niistä myöskään kirjeissä. Toki Kalle olisi voinut jättää asian mainitsematta vaikka olisi esityksissä käynytkin, mutta tämä ei tunnu todennäköiseltä. Vakavamielisenä körttiläisenä kevyempi musiikki ja erilaiset viihde-esitykset eivät kuuluneet Kallen elämään, vaan tuon tyyppiset huvitukset olivat maailmallisia ja kuuluivat ei-heränneille eli niin sanotuille suruttomille.⁴⁵⁰ Tästä syystä onkin luultavampaa, että Kalle on kokenut rintamalla tarjolla olleet huvitukset itselleen vieraksi ja Jumalasta etäännyttäviksi eikä ole niihin osallistunut.

Rintamalla oli saatavilla myös alkoholia ja ajoittain esiintyi varsin mittavaa juopotteluakin. Talvisodan aikana alkoholia jaettiin sotilaille lämmikkeeksi sekä raskaiden taisteluiden välillä virkistykseksi ja ylimääräisinä annoksina esimerkiksi jouluna.⁴⁵¹ Jatkosodan hyökkäysvaiheessa sota näyttäytyi miehille äärimmäisen väkivaltaisena ja tuhoisana ja alkoholia käytettiin runsaasti turruttamaan järkyttyneitä mieliä.⁴⁵² Myös onnistuneita valloituksia juhlittiin ankarasti.⁴⁵³ Juopottelu lisääntyi ja syksyn 1941 kuluessa myös alkoholin liikakäyttöön liittyneet häiriöt ja holtiton käytös yleistyivät.⁴⁵⁴ Juomat saatiin jaettuina annoksina ja esimerkiksi lomien yhteydessä

⁴⁴⁸ Niiniluoto 1994, 14, 21.

⁴⁴⁹ Kallen kirje lidalle 18.8.1941.

⁴⁵⁰ Huotari 1981, 174. Paavo Ruotsalaisen opin mukaan ainoastaan Kristuksen nimissä tehtävät asiat olivat sallittuja. Näytelmät ja tanssiminen ja muu kevyt viihdyke karkottivat Pyhän Hengen ja veivät ajatukset väärään suuntaan. Siltala 1992, 292.

⁴⁵¹ Pulkkinen & Wist 2017, 21–22.

⁴⁵² Pulkkinen & Wist 2017, 37–38.

⁴⁵³ Viipurin valloitusta elo-syyskuun vaihteessa juhlittiin ylimääräisillä alkoholiannoksilla, jokaista viiden miehen ryhmää kohti jaettiin pullollinen viinaa. Petroskoi vallattiin 1.10.1941 ja valtauksen yhteydessä kaupungista löytyi huomattavat vodkavarastot, minkä seurauksena suomalaiset viettivät kaupungissa kaksi päivää kestäneet viinanhuuruiset valtausjuhlat. Päihtyneet sotilaat ammuskelivat konepistooleilla ilmaan, räjäyttelivät kasapanoksia ja tuhosivat ainakin yhden rakennuksen. Lopulta paikalle saapui sotilaspoliiseja rauhoittamaan tilannetta ja palauttamaan järjestys. Viipurin valloituksesta Pulkkinen & Wist 2017, 59 ja Petroskoin valloituksesta Pulkkinen & Wist 2017, 65–69.

⁴⁵⁴ Pulkkinen & Wist 2017, 47.

kotiseuduilta tuotuna.⁴⁵⁵ Alkoholia saatiin myös apteekeista,⁴⁵⁶ saksalaisilta sotilailta erilaisilla vaihtokaupoilla,⁴⁵⁷ sotasaaliina⁴⁵⁸ ja toisinaan vangeiksi jääneillä venäläisillä sotilaillakin saattoi olla vodkaa mukanaan.⁴⁵⁹ Vaikka rintamalla oli enemmän tai vähemmän jatkuvasti erilaisia väkijuomia saatavilla, kaikki eivät toki niitä käyttäneet. Osa sotilaista oli täysin raittiita ja alkoholia käyttäneidenkin joukossa oli myös heitä, jotka nauttivat juomista enimmilläänkin kohtuullisesti. Alkoholia kuitenkin käytettiin ja vaikka itse ei olisi sitä tehnyt, niin käytön havainnoimiselta tuskin saattoi välttyä.⁴⁶⁰

Ajoittain joukoissa esiintynyt holtiton alkoholinkäyttö ja muu siveettömäksi katsottava toiminta herätti huolta erityisesti papistossa ja lokakuussa 1941 papit kokoontuivat Vuottaalle keskustelemaan sotilaiden moraalista ja sitä uhkaavista tekijöistä, joita rintamalla olivat muun muassa kiroilu ja irstas puhe, varastelu ja annetuista tehtävistä kieltäytyminen.⁴⁶¹ Myös Kalle on luultavimmin ollut pahoillaan näkemästään. Vaikka Kallen uskonnollinen oppi-isä Paavo Ruotsalainen hyväksyikin kohtuullisessa määrin tapahtuvan tupakoinnin ja alkoholinkäytön, Kalle itse oli täysin raitis mies.⁴⁶² Miesten toiminta rintamalla on varmasti näyttäytynyt hänen arvomaailmalleen vieraana ja todennäköisesti hän on pitänyt miesten käytöstä sopimattomana.

Kallen huoli sotilaiden keskuudessa vallinneesta tilanteesta käy ilmi hänen lokakuussa 1941 lähettämässään kirjeessä, missä hän totesi ”[...] Kyllä se Herra rankaisee meitä, eikä syyttä. Ei näytä täällä meidän joukossa parannusta tapahtuvan”⁴⁶³. Kallea selkeästi häiritsi rintaman tapahtumat jumalattomina ja niistä seurauksena olisi oikeutettu Jumalan rangaistus, tässä tapauksessa sodan jatkuminen. Kalle oli todennut jo talvisodan vetäytymisvaiheessa, huhtikuussa 1940:

⁴⁵⁵ Armeija jakoi niin kutsuttua muonaviinaa suurimpien juhlien kunniaksi eli esimerkiksi jouluna ja ylipäällikkö Mannerheimin syntymäpäivänä. Pilke 2015a, 47. Lomalaisten mukanaan tuomasta alkoholista esimerkiksi Korpela 1991, 73, Pipping 1978, 180 sekä Pulkkinen & Wist 2017, 38.

⁴⁵⁶ Heikkilä 2017, 13.

⁴⁵⁷ Suomalaisten ja saksalaisten vaihtokaupoista tarkemmin Pulkkinen & Wist 2017, 38–46 sekä Heikkilä 2017, 28–29.

⁴⁵⁸ Jatkosodan hyökkäysvaiheessa suomalaiset etenivät voimakkaasti ja vastaavasti venäläiset perääntyivät. Venäläisjoukot jättivät jälkeensä vodkaa, mikä kelpasi suomalaisille hyvin. Pilke 2015a, 45.

⁴⁵⁹ Pulkkinen & Wist 2017, 23 Heikkilä 2017, 26.

⁴⁶⁰ Pulkkinen & Wist 2017, 14. Knut Pippingin mukaan jopa suurin osa miehistä käytti alkoholia paljon, kun sitä vain oli saatavilla, ja vain todella harva oli täysin raitis. Pipping 1978, 179.

⁴⁶¹ Pulkkinen & Wist 2017, 62.

⁴⁶² Kalle ei koskaan tietävästi tupakoinut eikä nauttinut alkoholia, mutta toki näin on saattanut tapahtua rintamaoloissa. Kalle on saattanut nauttia esimerkiksi talvisodan pakkasissa armeijan ylipäällikkö Mannerheimin käskyllä lämmikkeeksi jaettuja alkoholiannoksia. On kuitenkin perusteltua olettaa ettei Kalle ole koskaan juonut tuota yhtä tarjottua alkoholiannosta enempää. Keskustelu Jukka Hämäläisen kanssa 30.3.2020.

⁴⁶³ Kallen kirje lidalle 12.10.1941.

”[...] Kumpu Herra varjeleisi meitä, ettei jouduttaisi uudelleen sodan melskeeseen. Vaikka näyttää täällä siltä, ettei tämä kansa ole oppinut vielä mitään näistä kohtanneista kärsimyksistä. Kyllä sitä on tämä ihminen niin heikko, ettei se jaksu täällä rauhan aikana huutaa niinkuin hädän hetkellä Herralta apua”⁴⁶⁴

Kallen ajatuksen mukaan sota kohtasi kansaa, koska ihmiset olivat unohtaneet Jumalan ja myöhemmin sota jatkui, koska sotilaiden keskuudessa ei tapahtunut parannusta. Kallen ahdistuksesta kertoo myös hänen mainintansa rintamalla olleesta papista ”[...] Pappina meillä on joku Oksanen, kyllä hän täällä mukana on vaan vähän puhuu siitä, joka hänelle kuului”⁴⁶⁵. Kirjeistä välittyy eräänlainen yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tuntu, jota edes rintamapappi ei tuntunut ymmärtävän.

5.2.4 Körttiläinen identiteetti kirjeissä

Kallen identiteetin ja elämän arvojen ehkä keskeisin määrittäjä oli körttiläisyys. Usko läpäisi kaikki elämän osa-alueet, kristilliset arvot ja körttiläinen elämäntapa määrittivät vahvasti sekä jokapäiväisiä valintoja että elämänkulkua laajemmin. Kalle oli myös maanviljelijä, puoliso lidalle ja isä lapsilleen ja hänen identiteettinsä voidaan ajatella rakentuneen myös näiden roolien ja ihmissuhteiden kautta. Kaikki koettu ja nähty, niin taisteluissa kuin rintaman rauhallisempina hetkinä, saivat Kallen tutkimaan omaa sisintään ja minuuttaan sekä hänelle tärkeitä arvoja ja niiden toteutumista muuttuneessa elämäntilanteessa. Kirjeenvaihto lidan kanssa oli luonteva väylä käsitellä näitä asioita, sillä Kallelle läheisin ihminen oli epäilemättä oma vaimo, lidalle ja lidan kanssa hän saattoi käydä läpi kokemaansa ja arvioida itsessään mahdollisesti tapahtuneita muutoksia sekä uskonsa syvyyttä ja olemassaoloa ja näin säilyttää identiteettinsä tärkeimmät osat.⁴⁶⁶

Yksi identiteetin muodostumisen väylä on johonkin ryhmään tai yhteisöön jäsentyminen.⁴⁶⁷ Kallen identiteetin pohdinta ilmeni myös ryhmään kuulumisena ja ryhmästä erottautumisena. Ryhmään

⁴⁶⁴ Kallen kirje lidalle 11.4.1940.

⁴⁶⁵ Kallen kirje lidalle 19.7.1941.

⁴⁶⁶ Kallen pohdintaa omasta sisimmästä ja sodan mahdollisesti aiheuttamista muutoksista esimerkiksi Kallen kirje lidalle 20.2.1940 ja lidan vastaus 10.3.1940. Kalle pohti myös oman uskonsa syvyyttä ja onko uskoa enää jäljellä, tästä esimerkiksi Kallen kirje lidalle 16.7.1941. Toisinaan Kalle kirjoitti myös huomioita esimerkiksi kauniista aamusta ja kauniista maisemista, näistä esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 23.7.1941, 1.8.1941, 18.8.1941. Tarve ja kyky huomata kauneutta myös rintamalla viestitti inhimillisyyden säilymisestä myös sodan kauhujen keskellä. Tässä kohtaa on kuitenkin huomioitava, että Kalle ei kirjoittanut lidalle suoraan esimerkiksi taistelutilanteista tai sodan raadollisuudesta, mitkä nekin ovat varmasti vaikuttaneet hänen sisimpäänsä, näitä asioita on todennäköisesti käyty läpi rintamalla aseveljien kesken ja myöhemmin kenties muiden sodan kokeneiden miespuolisten ystävien kanssa.

⁴⁶⁷ Hälinen 2007, 15.

kuulumisen tavoitteet näkyivät kristillisen vakaumuksen mukaisten tapojen ylläpitämisenä myös rintamaolosuhteissa. Kalle kävi mahdollisuuksien mukaan jumalanpalveluksissa ja erilaisissa rintamalla järjestetyissä hartaustilaisuuksissa. Kalle myös rukoili paljon ja pyrki näin ylläpitämään yhteyttään Jumalaan.⁴⁶⁸ Näin toimimalla Kalle lujitti identiteettiään körttiläisenä ja vahvisti tunnetta kuulumisestaan körttiyhteisöön. Lisäksi lidan kanssa käymänsä kirjeenvaihdon välityksellä Kalle yritti pysyä seurakuntansa tapahtumien tasalla ja toimia körttiyhteisön aktiivisena jäsenenä myös rintamalla ollessaan.⁴⁶⁹

Ryhmästä erottautuminen puolestaan käy ilmi Kallen suhtautumisessa rintaman vapaa-ajan tapahtumiin. Erottautumalla itselleen vieraasta toiminnasta, Kalle pyrki pysymään omana itsenään, uskollisena omille arvoilleen ja näin vahvistamaan omaa körttiläistä identiteettiään. Körttikansalle oli ominaista ylläpitää selkeää rajaa heränneiden ja suruttomien välillä.⁴⁷⁰ Suruttomista käytettiin myös nimitystä maailmalliset, maailmaan kiinnittyneet,⁴⁷¹ ja herännäisyys tietyllä tavalla jopa tarvitsi tätä ”maailmaa”, koska herännäisyyden olemassaolon edellytys oli erottautuminen. Heränneen piti puhdistua mahdollisista pahoista tunteista ja nämä tunteet oli voitava siirtää jonnekin, maailmaan, josta herännyt sitten saattoi erottautua.⁴⁷²

Kalle määritteli itseään myös erilaisten roolien kautta ja pariskunta ylläpiti näitä rooleja kirjeenvaihdon välityksellä. Kirjeiden tervehdyksissä korostuvat puolison ja isän roolit, samoin kuin aktiivisissa kyselyissä koskien lidan ja lasten vointia ja kuulumisia. Rooliaan viljelijänä ja perheen päänä Kalle vahvisti lähes kaikissa kirjeissä esiintyneellä ohjeistuksella koskien kotitilan töitä ja työväkeä.

⁴⁶⁸ Jumalanpalveluksista ja hartaustilaisuuksista esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 24.3.1940 ja 3.7.1941. Rukoilusta on mainintoja lähes jokaisessa kirjeessä, samoin kuin pyyntöjä, että kotiväki rukoilisi Kallen ja muiden rintamalla olijoiden puolesta. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa Kalle kirjoitti myös rukoilemisen vaikeudesta, kirje lidalle 3.8.1941.

⁴⁶⁹ lida ja Kalle keskustelivat esimerkiksi tulossa olevasta pyhäkoulun tarkastuksesta ja Kalle pyysi tarkastusta siirrettäväksi ajankohtaan, jolloin hän itsekin voisi olla paikalla. Kallen kirje lidalle 13.8.1941. Kotona pidettiin sota-aikana myös seuroja ja luonnollisestikaan Kalle ei päässyt niihin osalistumaan. Kalle kuitenkin toivoi, että hänen ollessaan taas kotona, järjestettäisi uudet seurat. Kallen kirje lidalle 18.8.1941.

⁴⁷⁰ Huotari 1981, 174.

⁴⁷¹ Herännäisyydessä Jumala ja usko ovat elämän tärkeimpiä asioita ja tämä ihmisen on muistettava, ei ole lupa liiaksi kiintyä maallisiin. Tästä esimerkiksi Paavo Ruotsalainen katsoi itse saaneensa opetuksen, kun hänen ainoa poikansa murhattiin vuonna 1830. Paavo ei koskaan toipunut rakkaan poikansa menetyksestä ja varoitteli ystäviään ”Älkää kiinnittäkö sydäntänne maailmaan. Minä sen tein. Mutta Jumala otti pois poikani”. Remes 1995, 99–100.

⁴⁷² Siltala 1992, 145.

6 SELVIITYMISEN STRATEGIAT

Strategialla tarkoitan tässä toimintasuunnitelmaa tai ongelman ratkaisemiseksi valittua taktiikkaa. Siksi käsittelen lidan ja Kallen erilaisia strategioita selviytyä sota-ajan mukanaan tuomista haasteista. Ensin käsittelen erilaisten verkostojen hyödyntämistä niin kotona kuin rintamalla. Millaisia verkostoja lidalla ja Kallella oli ja millä tavoin niitä hyödynnettiin sota-aikana. Toiseksi analysoin vaikenemista strategiana, mistä asioista lida ja Kalle vaikenivat ja miksi. Kolmantena aiheena ovat enneunet. Sota-aikana enneunet olivat varsin yleinen ilmiö⁴⁷³, ja tässä tarkastelen unien merkitystä selviytymisen näkökulmasta: Mitä unia lida ja Kalle näkivät, miten he itse näitä unia tulkitsivat ja mikä merkitys unilla oli?

6.1 Verkostojen hyödyntämisen strategia

Suonenjoella sekä Markkalassa ja sen lähikylissä lidalla ja Kallella oli laaja sukulaisten, ystävien ja tuttavien verkosto. Lähimmän tukiverkon muodostivat kummankin vanhemmat sekä lähistöllä asuneet sisarukset perheineen. Puolin ja toisin autettiin mahdollisuuksien mukaan, aivan kuten rauhankin aikana, mutta sota-aikana apu oli vielä entistäkin tärkeämpää ja osin eri muodossa kuin aiemmin. Verkoston seuraavan osan muodostivat ystävät ja lähimmät naapurit sekä kyläläiset. Ystävien ja tuttavien kanssa järjestettiin erilaisia talkoita sekä välitettiin kullannarvoista tietoa rintaman kuulumisista. Äärimmäisenä kotiseudun tukiverkostossa olivat tutut suonenjokelaiset sekä erilaisissa viroissa toimineet ystävät ja tuttavat. Tämän verkoston osan merkitys lisääntyi sota-aikana, kun ajankohtaisiksi tulivat erilaiset hakemukset ja anomukset.

Rintamalla Kallen lähimmän yhteisön muodosti luonnollisesti oma ryhmä. Kalle kirjoitti usein myös rintamalla olleista omista ja lidan sukulaisista, pariskunnan ystäväistä sekä suonenjokelaisista tuttavista, joiden kanssa vietettiin vapaa-aikaa, vaihdettiin kuulumisia ja autettiin toinen toista missä vain voitiin.⁴⁷⁴ Nämä siviilissäkin Kallen lähipiiriin ja arkielämään kuuluneet ihmiset muodostivat yhden osan rintaman tukiverkostosta. Laajemmassa mittakaavassa rintamatoverit kokonaisuudessaan muodostivat yhden laajan verkoston, aseveljeys yhdisti kaikkia rintamalla ja kaveria autettiin missä voitiin.

Kallen ollessa rintamalla Taimelan työt olivat pääasiallisesti lidan vastuulla. Kalle opasti ja ohjeisti kirjeitse ja teki toki lomillaan minkä suinkin ehti, mutta muuten lida oli vastuussa tilan arjesta.

⁴⁷³ Pehkonen 2013, 234.

⁴⁷⁴ Mainintoja rintamalla olleista sukulaisista, ystäväistä ja tuttavista esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 24.10.1939, 12.11.1939, 9.12.1939, 28.2.1940, 24.3.1940, 23.7.1941, 3.8.1941, 7.8.1941, 12.10.1941.

Tekemistä oli paljon ja ilman ulkopuolista apua kaikista töistä selviytyminen olisi ollut mahdotonta. Jo ennen sotaa oli arvioitu maatilan emäntien tekevän noin 12 tunnin työpäiviä, ja sota-aikana työmäärä lisääntyi entisestään.⁴⁷⁵ Iidalla ja Kallella oli siinä mielessä hyvä tilanne, että palkatut työmies ja sisäapulainen auttoivat Taimelan töissä Kallen ollessa rintamalla. Työväki kuitenkin vaihtui aika ajoin, ja sota-aikana uusien työntekijöiden löytäminen oli usein vaikeaa. Iida ja Kalle käsittelivät aihetta kirjeissään ja lisäksi työvoiman etsimisessä auttoivat sukulaiset ja tuttavat.⁴⁷⁶

Tilalla järjestettiin myös talkoita, esimerkiksi puinnin ja perunannoston yhteydessä. Talkoita oli järjestetty toki aiemminkin, talkoot olivat maaseudulla yleinen tapa selviytyä suuremmista töistä ja ne toimivat vastavuoroisuuden periaatteella.⁴⁷⁷ Sota-aikana tekijöistä oli pula ja ystävien ja kyläläisten lisäksi talkoisiin kysyttiin myös muita tulijoita⁴⁷⁸ ja esimerkiksi Taimelan tilalla oli ruokapalkalla tulleita talkoomiehiä Pieksämäeltä ja Haapakoskelta⁴⁷⁹ sekä Suonenjoen kirkonkylästä naisia perunannostossa. Naiset tulivat Sorsa-laivalla talkoisiin ja saivat palkkioksi myös itselleen perunoita.⁴⁸⁰ Riitta muisteli talkoita haastattelussa:

”[...] Onhan niitä ollu ja sota-aeakaan varsinnii kun tul laevallakkii kirkonkylän rouvat tulvatten perunannostotalakuisiin. Saivatten perunoita. Kait ne ol sitä vasten”⁴⁸¹

Verkostot siis toimivat kaikkien osapuolten hyödyksi samanaikaisesti.

Sota-aika toi mukanaan uusia tehtäviä. Yksi säännöllinen toimi oli pakettien lähettäminen Kallelle rintamalle. Paketeissa lähetettiin muun muassa erilaisia ruokatarvikkeita, vaatteita, kirjoitusvälineitä ja kirjoja. Kaikki oli valmistettava, paketoitava ja postitettava, missä riitti työtä,

⁴⁷⁵ Kivimäki & Männistö 2016, 85.

⁴⁷⁶ Pohdintaa työmiehistä ja piioista esimerkiksi Kallen kirjeet Iidalle 9.1.1940, 16.2.1940, 22.3.1940, 19.7.1941, 20.9.1941 ja Iidan kirje Kallelle 19.3.1940. Iida keskusteli työmiehen etsimisestä myös isänsä kanssa, mistä mainintoja Kallen kirjeessä Iidalle 26.2.1940. Kallen Katri-sisar osallistui aktiivisesti palvelijan palkkaamiseen keväällä 1940, mitä käsiteltiin Iidan kirjeessä Kallelle 25.3.1940. Kallen Katri-sisar oli nähnyt palvelijantyötä etsivän naisen lehti-ilmoituksen ja kirjoittanut tälle. Kirjeessään Katri oli pyytänyt naista kirjoittamaan Iidalle, koska Iida tarvitsi sisäapulaista. Näin oli myös tapahtunut. Kirjeenvaihdosta ei kuitenkaan selviä johtiko yhteydenotto naisen palkkaamiseen. Lisäksi rintamalla ollessaan Kalle kuuli tuttaviansa välityksellä palvelijaksi sopivasta evakosta. Tästä Kallen kirjeessä Iidalle 6.3.1940.

⁴⁷⁷ Yli-Luukko 2015, 61.

⁴⁷⁸ Iida kertoo kirjeessään Kallelle 20.9.1941 kuinka ovat seuraavana päivänä lähdössä etsimään perunankaivajia.

⁴⁷⁹ Hannu Pöyhösen haastattelu 1.4.2018.

⁴⁸⁰ Tilalla oli sotavuosina myös työvelvollisuuden kautta töihin tulleita ja heidän kohdallaan talkootyö tapahtui hieman toisessa merkityksessä. Työvelvolliset olivat työhön määrättyjä ja saivat työstään myös rahallisen korvauksen. Hytönen 2014, 89–91.

⁴⁸¹ Riitta Hämäläisen haastattelu 25.3.2018.

vaikka sukulaiset ja ystävät auttoivat.⁴⁸² Sukulaiset myös tiedustelivat kirjeitse Kallelta, mitä tämä mahdollisesti tarvitsisi. Kalle kuitenkin piti avunpyyntöä vaikeana ja pyysi lidaa kääntymään tarvittaessa perheensä puoleen:

”[...] Maija kirjoitti mäiltä ja kyseli tarpeita. En viitsi sieltä vielä pyytää, mutta jos et kerkiä neulomaan, niin hae sieltä yhdet lyhyet sukat ja lapaset”⁴⁸³

Välttääkseen aikaa vievät ja työaikatauluihin vaikeasti sovitettavat postissa asioinnit lida lähettikin postia mahdollisuuksien mukaan muiden mukana eteenpäin ja paketit ja kirjeet kulkivat sukulaisten, ystävien ja lomalla olleiden sotilaiden matkassa joko postiin tai toisinaan jopa rintamalle Kallelle asti.⁴⁸⁴

6.1.1 Loma-anomukset ja palveluksesta vapauttaminen

Sotilailla oli aika ajoin mahdollisuus päästä lomalle. Hyökkäysvaiheessa ja kiivaimpien taisteluiden ollessa käynnissä lomien saanti oli ymmärrettävästi vaikeaa, mutta rauhallisempina aikoina lomat pyörivät tasaiseen tahtiin ja jokainen vuorollaan pääsi vapaalle.⁴⁸⁵ Lomaa oli mahdollista anoa myös erilaisten painavien syiden perusteella. Näitä syitä olivat esimerkiksi kotona ilmennyt erityinen tarve tai lähiomaisen hautajaiset. Loman myöntäminen ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys, Kallellekaan ei anomuksista huolimatta lomaa aina myönnetty.

Kallen tati menehtyi loppuvuonna 1939, mutta Kalle ei saanut lomaa hautajaisia varten. Syynä oli ilmeisesti lomahakemuksen myöhäinen jättö. Hautajaispäivänä Kalle kirjoitti lidalle:

”[...] Koetin saada lomaa hautajaisiin, mutta eihän sitä saanut. Olette varmaan nyt hautajaisissa joihin pääsen vain hengessä mukaan. Kukahan kantaa tatin hautaankaan - - ? Sattuipa se tatin lähtö aikaan, tuskin on kantajia haudalla”⁴⁸⁶

Kalle ei liioin päässyt Aatu-veljensä hautajaisiin. Kalle anoi lomaa hyvissä ajoin ja pyysi lidaa lähettämään hautajaiskutsun useampaan kertaan, jotta kutsu varmasti tulisi perille ja lomansaanti

⁴⁸² Kallen vanhemmat ja sisarukset lähettivät hekin paketteja Kallelle ja näin osaltaan auttoivat lidaa. Kallelle paketteja lähettivät ainakin Kallen Aapeli-veli ja Katri-sisar sekä Kallen vanhemmat Pörölänmäeltä ja lidan kotiväki Pirttilahdesta. Muilta saaduista paketeista mainintoja esimerkiksi Kallen kirjeissä 9.1.1940, 1.2.1940, 5.8.1941, 18.8.1941.

⁴⁸³ Kallen kirje lidalle 3.1.1940.

⁴⁸⁴ Muiden mukana postiin laitetuista tai rintamalle asti toimitetuista paketeista ja kirjeistä lidalta Kallelle mainintoja esimerkiksi lidan kirjeissä Kallelle 14.3.1940, 1.8.1941, 31.10.1941 ja Kallen kirjeissä lidalle 10.3.1940, 11.4.1940, 19.7.1941.

⁴⁸⁵ Pehkonen 2013, 155.

⁴⁸⁶ Kallen kirje lidalle 3.11.1939.

olisi varmempaa. Lomahakemusta ei kuitenkaan käsitelty ennen hautajaispäivää eikä Kalle päässyt osallistumaan veljensä hautajaisiin.⁴⁸⁷

Maanviljelijöillä oli mahdollisuus anoa erillistä viljelyslomaa kevään ja syksyn kiireisiin.⁴⁸⁸ Loman myöntämiseen vaikutti sotilaan työpanoksen välttämättömyys kotona⁴⁸⁹ ja viljelyn pinta-alan suuruus.⁴⁹⁰ Viljelylomien myöntäminen ei kuitenkaan ollut automaattista, joten lida ja Kalle miettivät erilaisia keinoja varmistaa loman myöntäminen. Asia oli erityisen ajankohtainen kesällä ja syksyllä 1941. Kirjeissä punnittiin eri vaihtoehtoja loman perusteluiksi ja sitä, auttaisiko jonkun viranomaisen puoltolause lomansaannissa. lida ja Kalle keskustelivat kirjeissään myös siitä, kuka paikkakuntalainen on ollut lomalla, mitä kautta loma on myönnetty ja kuka on mahdollisesti edistänyt lomansaantia.⁴⁹¹ Lomahakemusten täyttämisen yhteydessä lida ja Kalle hyödynsivätkin virallisempia verkostojaan ja puoltolausetta pyydettiin milloin keneltäkin, esimerkiksi viljelyspäällikkö Pekka Hyväriseltä:

”[...] Kirjoitin tässä Pekka Hyväriselle, kun hänkin on päässyt pois ja on se viljelyspäällikkö, että koittaisi hommata. Tuli vaan niin lyhyesti kirjoitetuksi, että olis hyvä jos sinulla olis aikaa että pistäytyisit siellä. Selittäisit sitä puintitouhua miten sitä on paljon, kun on kahden talon puinnit eikä ole liiteriä minne kokoaa, eikä ole moottorin käyttäjää.”⁴⁹²

Aktiivinen toiminta tuotti tulosta ja Kalle pääsi lomalle elokuun lopulla.⁴⁹³

Jatkosodan kuluessa lida ja Kalle kävivät keskustelua myös mahdollisuudesta saada Kallelle vapautus palveluksesta. Kalle oli sotilaiden vanhemmasta päästä, tilanne kotona oli haastava, lida oli kolmen pienen lapsen kanssa kotona ja oman tilan lisäksi hoidettavana oli myös talvisodassa menehtyneen

⁴⁸⁷ Kallen kirjeet lidalle 27.12.1939, 11.1.1940, 20.1.1940, 1.2.1940.

⁴⁸⁸ Erkkä Pehkosen tutkimuksen korpraali pyysi vaimoaan ottamaan selvää millä perusteilla kotikylän miehet olivat saaneet lomaa. Pehkonen 2013, 221.

⁴⁸⁹ Lomaa oli helpompi saada jos oli ainoa mies talossa. lidalla ja Kallella oli useimmiten työmies apuna tilallaan ja tämä on osaltaan vaikuttanut Kallen lomansaantiin. Tästä esimerkiksi Kallen kirje lidalle 29.7.1941.

⁴⁹⁰ Pehkonen 2013, 266–267. lidalla ja Kallella oli vuonna 1941 hoidettavanaan myös Kallen kaatuneen Aatu-veljen maat ja pariskunta pohti miten sen pitäisi vaikuttaa lomansaantiin: ”[...] Pitäisihän sen suurimman viljanmyyjän päästä puimaan_. Sellaisen pitäisi auttaa.” Kallen kirje lidalle 5.8.1941.

⁴⁹¹ Lomahakemuksesta ja siihen liittyvistä asioista sekä lomalla olleista paikkakuntalaisista esimerkiksi lidan kirjeet Kallelle 7.8.1941, 12.8.1941, 19.8.1941 ja Kallen kirjeet lidalle 5.8.1941, 7.8.1941, 13.8.1941, 26.8.1941.

⁴⁹² Kallen kirje lidalle 5.8.1941. Loman puoltolauseuntojen pyytämisestä esimerkiksi Kallen kirjeet lidalle 5.8.1941, 7.8.1941, 13.8.1941, 20.8.1941 ja lidan kirjeet Kallelle 7.8.1941, 12.8.1941.

⁴⁹³ lida kirjoittaa kirjeessään 18.9.1941 miten Kallen lähdöstä on kaksi viikkoa. Kalle oli siis ollut lomalla elo-syyskuun vaihteessa.

Aatu-veljen maat.⁴⁹⁴ Pariskunnan suunnitelmat Kallen vapautuksen suhteen olivat sikäli ymmärrettäviä, että kirjeissä on useita mainintoja rintamalta vapautetuista vanhemmista miehistä ja tämä herätti toiveikkuutta myös lidassa ja Kallessa:

”[...] Kyllähän ne hölisevät, että vanhempia rupeavat laskemaan täältä pois, vaan eihän sitä tiedä koska se kohdalle joutuu. Johan niitä pääsi taas muutamia pois”⁴⁹⁵

Näissäkin suunnitelmissa pariskunta aikoi turvautua virallisissa asemissa oleviin tuttaviiinsa, mutta asiassa ei ehditty edetä ennen Kallen haavoittumista.⁴⁹⁶

6.1.2 Postinkulku ja tiedonvälitys

Kodin ja rintaman välisestä yhteydenpidosta vastasi kenttäpostijärjestelmä. Järjestelmä oli maksuton, mutta hidas, rintamalta lähetetty kirje saapui perille keskimäärin 5–6 vuorokauden kuluttua, toiseen suuntaan kirje satoi viipyä matkalla jopa viikon.⁴⁹⁷ lida ja Kalle hyödynsivät verkostojaan lähetysten nopeamman, ja jopa varmemman,⁴⁹⁸ perille saamisen varmistamiseksi.⁴⁹⁹ Kirjeissä on usein mainintoja siitä, että oli annettu kirjeitä ja paketteja siviiliin siirtyvän tai lomalle lähtevän tai lomalta palaavan mukaan. Tuttujen mukana postit kulkivat joko kenttäpostia nopeamman siviilipostin toimitettavaksi edelleen tai samalta paikkakunnalta kotoisin olevien mukana perille asti.⁵⁰⁰

Postinkulkuun liittyy verkostojen hyödyntäminen myös tiedonvälityksen merkityksessä. Kirjeeseen saatettiin sisällyttää terveisiä tai viesti kolmannelle osapuolelle. lidan ja Kallen kirjeissä on viittauksia

⁴⁹⁴ Aatun maiden hoitamisesta esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 12.7.1941 ja 5.8.1941.

⁴⁹⁵ Kallen kirje lidalle 10.10.1941. Pois päässeistä vanhemmista ikäluokista esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 7.8.1941, 9.8.1941, 13.9.1941, 20.10.1941 ja lidan kirjeessä Kallelle 15.10.1941.

⁴⁹⁶ lida pohti kirjeessään 7.8.1941 mikä olisi paras tapa yrittää saada Kallelle vapautus ja Kalle puolestaan suunnitteli kirjeessään 24.10.1941 kirjoittavansa Nuutilaiselle, olisiko Kallella mahdollisuuksia saada vapautus palveluksesta. Nuutilaisen tarkka asema ei käy ilmi kirjeenvaihdosta, mutta Kalle mainitsi Nuutilaisen myös 13.8.1941 kirjeessään ja pohti miten tämä on nyt päättävässä asemassa. Vapautuksen anominen ei kuitenkaan lopulta edennyt sen enempää, koska Kalle haavoittui 30.10.1941, vain muutama päivä kirjeen kirjoituksen jälkeen.

⁴⁹⁷ Pietiäinen 1988, 170–172.

⁴⁹⁸ Toisinaan postia hävisi matkalle, kädestä käteen kulkenut lähetys saapui varmemmin perille. Kadonneista posteista esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 18.3.1940, 24.7.1941, 17.9.1941, 30.9.1941 ja 7.10.1941 sekä lidan kirjeissä Kallelle 18.9.1941 ja 20.9.1941.

⁴⁹⁹ lidan tapauksessa oli osittain kyse myös postiin pääsemisen vaikeudesta, mitä käsittelin kappaleessa 6.1.1.

⁵⁰⁰ Muiden mukana lähetetyistä kirjeistä esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 28.2.1940, 24.3.1940, 3.7.1941, 3.10.1941 ja lidan kirjeissä Kallelle 1.9.1941, 28.9.1941. Muiden mukana lähetetyistä paketeista esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 11.4.1940, 14.4.1940, 7.10.1941, 10.10.1941 ja lidan kirjeissä Kallelle 1.8.1941, 12.9.1941, 15.10.1941. Aina paketin lähettäminen tutun mukana ei onnistunut, koska lomalaisella saattoi olla paljon jo aiemmin luvattuja paketteja, mistä tilanteesta lida mainitse kirjeessään Kallelle 14.7.1941. Syynä saattoi olla myös sotilaan epävarmuus siitä, josko hänet sijoitetaan uuteen paikkaan loman jälkeen, eikä hän näin ollen tavoita Kallea. Tällaisesta tilanteesta lida kertoi Kallelle kirjeessään 7.8.1941.

myös tämänkaltaiseen toimintaan. Kalle esimerkiksi kirjoitti rintamalta useille sukulaisille ja ystäville samalla lähettäen terveiset myös lidalle ja lidalle kirjoittamissaan kirjeissä Kalle lähetti terveisiä muille.⁵⁰¹

Keskinäisissä kirjeissään lida ja Kalle välittivät lisäksi muiden terveisiä eteenpäin, kuten huolestuneen vanhemman terveiset ”[...] Kirjoita onko Pelkosen Matti siellä ja kirjoittakoon kotiinsa, äitinsä hätäilee, kun ei ole kirjoittanut”⁵⁰². Näin yhdellä kirjeellä mahdollistui laajempi kuulumisten ja terveisten vaihto ja myös tieto läheisten hyvinvoinnista liikkui sekä rintamalle että ennen kaikkea rintamalta kotiinpäin. Erityisesti uutiset rintamalta olivat kaivattuja ja lida kirjoittikin Kallelle:

”[...] Kirjoita Sinä vaan silloin kun sinulla on aikaa. Kyllähän se on hyvä, kun niitä tulis tiheäänkin. Niitä on kysyjä, onko tullut kirjettä milloin. Sikasen Almakin kuuluu käyvän kysymässä joka kerran, kun tietää kirjeen tulleen, joko Aatami on kuollut. Hän kävi äsken täällä”⁵⁰³

Ystävien ja kyläläisten verkosto toimi kaikkien hyväksi, kun uutiset kulkivat montaa reittiä, monissa kirjeissä. Joskus tieto kulkeutui eteenpäin myös tarkoittamatta. Syksyllä 1941 Kalle kirjoitti lidalle erään tutun miehen kaatumisesta ja sattumalta lidan saadessa kyseisen kortin, oli kaatuneen vaimo lidan seurassa eikä lida osannut salata uutista tältä.⁵⁰⁴ Leski Ester Holmström kirjoitti sittemmin Kallelle kirjeen ja pyysi Kallea kertomaan miehensä viime hetkistä.⁵⁰⁵ Kalle kertoi lidalle, että ”[...] Kirjoitinhan minä vähän, vaikka vaikeaahan se on sellaisesta kirjoittaa”.⁵⁰⁶ Viimeisten uutisten kertojan osa oli raskas.

6.1.3 Aseveliverkostot, rintamasolidarisuus ja ruoka

Sukulaisten, ystävien ja aseveljien muodostamat verkostot toimivat myös rintamalla. Kallen kirjeistä välittyy kuva miesten kesken vallinneesta vahvasta solidaarisuudesta. Tämä yhteishenki ja toinen toisensa auttaminen ilmeni esimerkiksi saapuneiden pakettien jakamisena, kun yksi sai lähetyksen

⁵⁰¹ Esimerkiksi kirjeessään 28.7.1941 lida mainitsee saaneensa terveisiä Kallen Pörölänmäelle kirjoittamasta kirjeestä ja muille lähetettyjä terveisiä esimerkiksi Kallen kirjeissä lidalle 3.12.1939, 9.1.1940, 16.7.1941.

⁵⁰² lidan kirje Kallelle 14.7.1941. Muiden viestien ja kuulumisten välitystä myös esimerkiksi lidan kirjeessä Kallelle 20.7.1941 ja Kallen kirjeessä lidalle 23.7.1941.

⁵⁰³ lidan kirje Kallelle 10.3.1940.

⁵⁰⁴ lida kertoi tapahtumasta kirjeessään Kallelle 28.9.1941. Kyseessä olevaa korttia ei ole aineistossa, mutta Kallen kirjeessä lidalle 28.9.1941 Kalle mainitsee Tauno Holmströmin kaatuneen ja kertoo kirjoittaneensa uutisen myös edellispäivänä lähettämäänsä korttiin.

⁵⁰⁵ Ester Holmströmin kirje Kallelle 1.10.1941.

⁵⁰⁶ Kallen kirje lidalle 10.10.1941.

kotoa, siitä jaettiin muillekin.⁵⁰⁷ Sotilailla oli erilaisia hankaluuksia ruuansaannin suhteen; perheellisten ja tilallisten tilanne oli parempi kuin esimerkiksi perheettömien tai kaupungissa asuneiden, jotka eivät välttämättä saaneet kotoa ruokalähetyksiä lainkaan.⁵⁰⁸ Iidan ja Kallen kirjeissä on tästä viitteitä, esimerkiksi heinäkuun lopun kirjeessään Iida pahoitteli lähettämänsä paketin pienuutta, koska "[...] Olishan siellä kyllä syömämiehiä suuremmallekin määrälle"⁵⁰⁹ ja hieman myöhemmin Kalle puolestaan pyysi lähettämään voita, vaikka edellistäkin oli jäljellä, koska "[...] Kyllä ne sitä ottaisi mielellään sellaiset jotka ei saa kotoa"⁵¹⁰. Toisinaan kävi myös niin, että paketin saaja ei syystä tai toisesta ollut lähetystään vastaanottamassa. Tällöin saapunut paketti voitiin myydä edelleen ja rahat toimittaa paketin lähettäneelle perheelle⁵¹¹ tai läheisen sukulaisen ollessa kyseessä paketti saatettiin pitää itsellä⁵¹². Eräässä kirjeessään Kalle kertoo myös tapauksesta, missä kaatuneelle oli saapunut paketti ja miehet olivat pitäneet kaatuneelle hautajaiset paketin sisällöllä.⁵¹³

6.2 Vaikenemisen strategia

Vaikeneminen voi olla pakotettua ja vapaaehtoista, tarkoituksellista tai tahatonta. Strategisella vaikenemisella tarkoitetaan nimenomaan tarkoituksellista vaikenemistä. Seuraavassa tarkastelen Iidan ja Kallen kirjeenvaihdossa esiintynyttä strategista vaikenemistä pakottavan sensuurin ja toisaalta vapaaehtoisuuden näkökulmista, mistä asioista he eivät toisilleen kirjoittaneet ja mitä syitä vaikenemisen taustalla mahdollisesti oli.

6.2.1 Sensuurimääräyksiä noudattaen ja kiertäen

Talvi- ja jatkosodan aikaan Suomessa oli voimassa postisensuuri. Postisensuurista vastasi talvisodan aikana Päämajan valvontaosasto ja jatkosodan aikana vastuussa oli 22.6.1941 perustettu Valtion tiedoituslaitos. Kirjeiden tarkastus suoritettiin sotasensuuripiirien postisensuuritoimistoissa

⁵⁰⁷ Pakettien jakamisesta esimerkiksi Kallen kirjeissä Iidalle 12.11.1939, 23.7.1941, 24.7.1941, 1.8.1941.

⁵⁰⁸ Sota-ajan ravintotilanteesta esimerkiksi Räikkönen 1993, 172–176, 200 ja Kallioniemi 1998, 69 sekä Kivimäki & Männistö 2016, 78.

⁵⁰⁹ Iidan kirje Kallelle 20.7.1941.

⁵¹⁰ Kallen kirje Iidalle 17.9.1941.

⁵¹¹ Pakettien myymisestä esimerkiksi Kallen kirje Iidalle 24.7.1941. Kalle oli myynyt haavoittuneen Aaro Pennan paketin sisällön ja pyysi Iidaa toimittamaan perheelle paketista saadut 50mk mikäli Kalle ei palaisi rintamalta. Kallen itsensä haavoituttua Iidalle kirjoitti Kallen sitonut lääkintämies Veikko Huttunen ja tarjoutui ostamaan Kallelle haavoittumisen jälkeen saapuneen paketin, koska paketteja ei lähetetty takaisin. Veikko Huttunen kertoi kirjeessään myös missä asuu ja että hänen naapurissaan asuu Iidan ja Kallen tuttu mies ja Iida voisi halutessaan käydä hakemassa maksun paketista myös häneltä. Veikko Huttusen kirje Iidalle 30.10.1941.

⁵¹² Kalle esimerkiksi kertoi kirjeessään Iidalle 27.12.1939 saaneensa kaatuneen Aatu-veljensä paketit.

⁵¹³ Kallen kirje Iidalle 7.10.1941.

pistokokeiden avulla. Tarkastuksen kohteena olivat sekä yksityiset kenttäpostilähetykset, että siviilipostilähetykset.⁵¹⁴ Tarkastusten tavoitteena oli varmistaa, ettei lähetyksissä ollut mitään kiellettyä tai valtakunnan turvallisuutta uhkaavaa, esimerkiksi kiellettyä tavaraa tai salassa pidettävää tietoa, mikä olisi voinut olla viholliselle hyödyllistä.⁵¹⁵ Havaitut sensuurimääräysten vastaiset tekstit poistettiin joko mustaamalla tai leikkaamalla kyseiset kohdat pois. Kaikki tarkastuksen läpikäynyt posti merkittiin tarkastusleimoilla, vaikka mitään poistettavaa ei olisi ollutkaan.⁵¹⁶

lidan ja Kallen talvisodan 46 kirjeestä sensori tarkasti 17. Jatkosodan kirjeitä on 75 joista ainoastaan yhteen sensori on tehnyt tarkastusmerkinnän. On kuitenkin huomattava, että kirjeistä puuttuu osa ja osa kirjeistä on kuorettomia, joten sensorin merkinnöistä ei ole tietoa. Nyrkkipostin kirjeitä sensorien ei ollut edes mahdollista tarkastaa. Huomionarvoista aineistossa on se, että yhdessäkin tarkastetussa kirjeessä tai kortissa ei ole poistettua tai mustattua saati mainintoja sensorin tekemistä poistoista kirjeissä.

lida ja Kalle noudattivat annettuja ohjeita varsin tunnollisesti, kuten esimerkiksi aiemmin käsiteltyjen sijaintitietojen osalta.⁵¹⁷ Paikkamerkintöjen lisäksi sensorien tekemien tarkastusten avulla valvottiin kuitenkin myös kirjeiden varsinaisia sisältöjä. Sotilaille oli annettu ohjeet kirjoittaa kotiin positiivisia ja toiveikkaita kirjeitä eikä esimerkiksi kärsityistä tappioista saanut kirjoittaa.⁵¹⁸ Kalle seurasi ohjeistusta myös tältä osin, kertoen ainoastaan tutuista kaatuneista ja haavoittuneista. Poikkeuksen muodostaa yksi jatkosodan aikainen kirje, missä Kalle kirjoitti "[...] Haavoittuneita lienee kymmenkunta"⁵¹⁹ ja tässäkin oli heti perässä huomautus "[...] Elä sinä nyt levitä siellä näitä uutisia, vaikka tuli kirjoitetuksi"⁵²⁰. Haavoittuneista kirjoittaminen selittyy luultavimmin rintaman tapahtumilla. Suomi aloitti suurhyökkäyksen Neuvostoliittoa vastaan 10.7.⁵²¹ Kirjeen kirjoitusta edeltäneinä parina päivänä Kallen komppania oli ylittänyt Moskovan rauhan rajan ja ollut rajussa

⁵¹⁴ Rönkkönen 1999, 255–256 ; Hagelstam 2011, 307–308 ; Heikkilä 2020, 80–81. Postin valtavan määrän vuoksi kaikkia lähetyksiä ei voitu tarkastaa. Kenttäpostilähetyksistä tarkastettiin talvisodan aikana keskimäärin 15–20 prosenttia ja jatkosodan aikana noin neljä prosenttia. Ulkomaan postilähetyksistä kaikki joutuivat tarkastukseen. Pietiäinen 1988, 182–183 ; Rönkkönen 1999, 255–257.

⁵¹⁵ Pietiäinen 1988, 182–183 ; Rönkkönen 1999, 255–257.

⁵¹⁶ Rönkkönen 1999, 257–258 ; Rönkkönen 2006, 644. Sensuuritoimistojen toiminnasta ja käytännöistä tarkemmin katso esimerkiksi Metsberg 2015.

⁵¹⁷ Sijaintitietoja on käsitelty luvussa 4.1.1 Läheisyyden luominen ja ylläpitäminen.

⁵¹⁸ Taskinen 2015, 20.

⁵¹⁹ Kallen kirje lidalle 12.7.1941.

⁵²⁰ Kallen kirje lidalle 12.7.1941.

⁵²¹ Enkenberg 2014, 18.

taisteluissa sekä voimakkaan tulituksen kohteena. Kuusi suomalaista oli haavoittunut. Lisäksi kirjeen kirjoituspäivänä tiedustelupartio oli joutunut miinakenttään, minkä seurauksena oli haavoittunut vielä kolme. Tapahtumat ovat varmasti osaltaan vaikuttaneet siihen, että Kalle kirjoitti poikkeuksellisen suorasanaisesti rintaman tapahtumista ja haavoittuneista.⁵²²

Joukkojen olosuhteisiin liittyen yleinen ongelma rintamalla oli täit, mutta syöpäläisistä kirjoittaminen kuului kiellettyihin aiheisiin.⁵²³ Kalle kuitenkin kirjoitti ohjeistuksen vastaisesti täiongelmasta kotiin, mutta pehmensi rikettään käyttämällä kiertoilmaisua:

”[...] Nyt seuraavaan pakettiin kun saisit harmaata salvaa tai husaaripulveria, niin olis hyvä. Täällä alkaa olla niitä pieniä kaveria kohta jokaisessa”⁵²⁴

Myös lida noudatti määräyksiä verrattain huolellisesti hänkin, mutta lida oli kuitenkin pariskunnasta valmiimpi uhmaamaan määräyksiä. Sijaintitietojen kohdalla lida pyysi suoraan Kallea rikkomaan sääntöjä ja kirjoittamaan olinpaikkatietoja vaikkapa kirjekuoren sisäpuolelle⁵²⁵. Kalle ei kuitenkaan myöntynyt lidan pyyntöön. Sensuurimääräysten lisäksi postiin kohdistui myös muita rajoituksia. Postin ruuhkautumisen välttämiseksi ihmisiä pyydettiin vähentämään kirjeiden ja pakettien lähettämistä ja kesällä ja syksyllä 1941 ruokatavaroita ei olisi saanut lähettää lainkaan. Kirjeessään 9.7.1941 lida kertoi miten oli edellisenä maanantaina lähettänyt Kallelle ruokapaketin ja merkinnyt sisällöksi ”sokeria ja makeisia”, koska pakettiin ei olisi saanut laittaa voita.⁵²⁶ lida oli siis valmis uhmaamaan annettuja määräyksiä varmistaakseen Kallen ruuansaannin rintamalla. lida myös kirjoitti tapahtuneesta melko huolettomaan sävyyn, joten ilmeisimmin hän ei pitänyt toimintaansa vakavana rikkeenä.

Paria pientä poikkeusta lukuun ottamatta pariskunta siis noudatti sensuurimääräyksiä tunnollisesti ja Kalle totesikin jo hieman ennen talvisodan alkua kirjeessään lidalle ”[...] Eihän sitä paljon passaisi

⁵²² Komppania oli etulinjan hyökkäyksessä 10.7–12.7. Alueella oli miinakenttiä, joita suomalaiset joutuivat sekä kiertämään että raivaamaan etenemisen mahdollistamiseksi. Hyökkäyksen aikana yhteys pataljoonaan katkesi useiksi tunneiksi ja tänä aikana komppania toimi itsenäisesti. Komppaniaan kohdistui voimakasta konekivääri- ja kranaatinheitintulitusta ja suomalaisia haavoittui näissä taisteluissa. Etenemisessä oli pieni tauko 12.7, jolloin Kalle kirjoitti kirjeen, mutta taistelut jatkuivat jälleen seuraavana päivänä. KA/DA/SPK, 8./JR30, 18.6.1941-31.12.1941, 11229. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2562677> (luettu 22.10.2020)

⁵²³ Pilke 2011, 164–165.

⁵²⁴ Kallen kirje lidalle 4.3.1940.

⁵²⁵ lidan kirje Kallelle 27.7.1941. Tästä tarkemmin luvussa 4.1.1 Läheisyyden luominen ja ylläpitäminen.

⁵²⁶ lidan kirje Kallelle 9.7.1941.

kirjoitella, voi jäädä välille”⁵²⁷. Kaikkein tärkeintä oli varmistaa postin perillepääsy ja siten säilyttää yhteys rakkaimpiin.

6.2.2 Suojaava hiljaisuus

Sota-ajan kirjeenvaihtojen yksi tyypillinen piirre on tiettyjen asioiden ja aiheiden puuttuminen kodin ja rintaman välisistä kirjeistä. Pakottavan sensuurin lisäksi taustalla vaikutti itesesensuuri eli ihmisestä itsestään lähtöisin oleva tarkoituksellinen vaikeneminen. Tarkoitukselliseen vaikenemiseen oli monia syitä: armeijan ohjeistus, pyrkimys läheisyyteen sekä kokemusten sanoittamisen vaikeus. Kirjeissä pyrittiin noudattamaan sensuurimääräyksiä, jotta kirjeet varmemmin menisivät perille eikä yhteys kotiin olisi vaarantunut kirjeen sensuroinnin tai pidättämisen ⁵²⁸ vuoksi. Virallisten määräysten lisäksi ihmisillä oli henkilökohtaisia syitä vaikenemiseen. Vastaanottajaa haluttiin varjella ikäviltä asioilta ja toisaalta raskaimmista kokemuksista oli vaikea kirjoittaa.

Historiantutkija David A. Gerber on käyttänyt ilmaisua ”strateginen hiljaisuus” (strategic silence), millä hän viittaa kirjoittajan harkittuun itesesensuuriin. Kirjoittaja haluaa säilyttää yhteyden vastaanottajaan, mutta samalla hän tietoisesti vaikenee jostakin, koska hän haluaa suojella kirjeen vastaanottajaa huolestumiselta.⁵²⁹ Perheelle ja läheisille ei haluttu kertoa tappamisesta ja sodan raadollisesta puolesta, koska pelättiin julmuuksista kirjoittamisen vieraannuttavan sotilasta ja kotiväkeä toisistaan. Kirjeissä keskityttiin enemmän läheisyyttä ja yhteyttä vahvistaviin aiheisiin, kuten tunteisiin, yhteisiin muistoihin ja huolenpitoon. Kaikelle ei myöskään aina ollut sanoja lainkaan, rintamalla miehet joutuivat kohtaamaan ja tekemään sellaista, mitä olisi ollut vaikea kuvata tai kertoa omille rakkaille.⁵³⁰

lidan ja Kallen kirjeenvaihto vastaa tältä osin yleistä linjaa, kirjeistä välittyä rakkaus ja huolenpito ja aiheet pysyttelevät perheen arkisissa asioissa ja läheisten kuulumisissa. Sodasta sinänsä, taisteluista tai rintamatodellisuuden raadollisuudesta pariskunta ei kirjoita, minkä voi ajatella olleen tietoisesti puolisoa ja parisuhdetta suojaamaan valittu strategia.⁵³¹

⁵²⁷ Kallen kirje lidalle 23.11.1939.

⁵²⁸ Useimmiten kirjeistä poistettiin joitakin kohtia sensuurinvastaisina, mutta myös kokonaisia kirjeitä saatettiin pidättää. Näin tapahtui suhteellisen harvoin, mutta se oli kuitenkin mahdollista. Pietiäinen 1988, 185.

⁵²⁹ Hagelstam 2011, 318.

⁵³⁰ Kirjeiden sisältöjä sekä vaikenemista parisuhteen hoitamisen näkökulmasta olen käsitellyt tarkemmin luvussa 4.1 Parisuhteen ylläpitäminen ja etäisyyden kaventaminen.

⁵³¹ Vaikenemisesta läheisten suojelemisen näkökulmasta katso myös Taskinen 2015, 21.

Sota-ajan kirjeenvaihdossa esiintyvää vaikenemista tarkasteltaessa on hyvä huomata, että se ei ollut samanlaista kaikkialla, vaan kirjeiden sisältöihin vaikutti vahvasti kirjoittajan ja vastaanottajan suhde. Avioparien välisessä kirjeenvaihdossa rintaman tapahtumista kirjoitettiin tyypillisesti vähän jos ollenkaan, mutta esimerkiksi sotilaiden keskinäisistä kirjeenvaihdosta löytyy helpommin kuvauksia etulinjan tapahtumista. Sotilaat jakoivat saman kokemuksen rintaman todellisuudesta ja tällöin suorasukaisempi kirjoittaminen oli helpompaa. Myös miespuolisille ystäville ja sisaruksille sotilaat kirjoittivat avoimemmin kuin esimerkiksi vanhemmilleen tai naispuolisille sukulaisille.⁵³² Tässä valossa Pöyhösten työmiehen, Martin, rintamalta lidalle kirjoittama kirje on mielenkiintoinen. Martti kirjoitti lidalle karskisti rintaman tapahtumista ja taisteluista:

”[...] Tänä aamuna se ampui tykeillään ja meinasi särkeä meidät ihan pieniksi palasiksi mutta ei ihan sentään onnistunut. Yhden miehen käsi kyllä meni ihan riekaleiksi, se piti viedä sidontapaikalle ja sairaalaan ei siitä enää kättä tule milloinkaan, sellaista se on tämä tykistötuli”⁵³³

Kallen kirjeissä vastaavia kuvauksia ei ole, vain muutaman kerran on suora viittaus taistelutapahtumiin. Silloinkin ero Martin kuvaukseen on huomattavan suuri, kuten tässä talvisodan kirjeessä ”[...] Monet kiitokset paketista! Sain sen eilen illalla, juuri kun tulimme nälkäisinä tappelusta”⁵³⁴. Selvästikään Kalle ei halunnut kirjoittaa vaimolleen raakaa kuvausta rintaman tapahtumista, vaan halusi suojella lidaa käyttämällä lievempää ilmaisua.

Myös lida vaikenä Kallea suojellakseen. Hän ei koskaan kirjoittanut esimerkiksi lisääntyneen työmäärän raskaudesta tai mahdollisista vaikeuksista kotona, vaan kirjeet olivat yleiseltä sävyltään positiivisia ja toiveikkaita ja eräässä kirjeessään lida jopa totesi suoraan ”[...] Älä nyt huolehdi näistä kovin, kyllähän sielläkin on olemista jos ikäpiisaa”⁵³⁵. lidan ja Kallen vaikeneminen ei kuitenkaan merkinnyt sitä, etteikö toinen olisi ollut tietoinen asioiden todellisesta tilasta. Elokuussa 1941 lida kirjoitti uutisten kulkeutuvan kotirintamalle, vaikka Kalle ei ”pahoista asioista” ollut kertonutkaan⁵³⁶ ja Kallen toteamus ”[...] Vaan etpähän sinä vaivojasi säästäne”⁵³⁷ ilmaisi Kallen olleen tietoinen lidan suuresta työmäärästä kotona.

⁵³² Hagelstam 2014, 59 ; Taskinen 2015, 23.

⁵³³ Martin kirje lidalle 3.8.1941.

⁵³⁴ Kallen kirje lidalle 20.12.1939.

⁵³⁵ lidan kirje Kallelle 1.8.1941.

⁵³⁶ lidan kirje Kallelle 1.8.1941.

⁵³⁷ Kallen kirje lidalle 4.3.1940.

Kumpikin jätti asioita kertomatta ja näin yritti parhaansa mukaan suojella toista huolestumiselta. Toisaalta kumpikin hienovaraisesti ilmaisi tietävänsä, miten asiat todellisuudessa olivat, ja näin osoitti arvostavansa toisen ponnisteluja yhteiseksi hyväksi.

6.3 Enneunet

Sota-ajan tyypillisiä tunteita olivat epävarmuus ja pelko tulevasta. Turvattomuuden tunteiden lisääntyessä tarve hallita omaa elämää korostui. Ihmiset halusivat jollakin tavalla vaikuttaa siihen, mitä tapahtuu tai ainakin ennalta varautua tulossa olevaan. Yhdeksi elämönhallinnan keinoksi muodostui unien tulkitseminen enteellisyyden näkökulmasta: sotavuosilta onkin runsaasti kuvauksia enneunista.⁵³⁸ Nämä sisältävät unia, jotka toteutuivat, ja unia, joilla yritettiin tulkita tulevaa. Enneunien asemaa selittävät sota-ajan puutteellinen tiedonkulku sekä ihmisten epäluulo julkaistun, sensuurin läpikäyneen, tiedon oikeellisuutta kohtaan.⁵³⁹ Unia tulkitsemalla ihmiset pyrkivät saamaan lisätietoa ja varmuutta asioiden todellisesta tilasta. Unet mahdollistivat myös uneksijan siirtymisen ajatuksen tasolla rakkaiden luokse ja näin osaltaan helpottivat ikävää ja auttoivat jaksamaan.⁵⁴⁰

Kirjeissään Kalle tulkitsi uniaan. Enneuneksi voidaan katsoa Kallen talvisodan aikainen kirje, missä Kalle kirjoitti: "[...] Näin Hannusta vähän sellaista pahaa unta. Älä vain laske yksinään sitä ulos."⁵⁴¹ Unikertomuksesta käy ilmi Kallen huoli perheestään ja toisaalta pyrkimys huolehtia läheisistään myös matkan päästä. Toisaalta Kalle epäili reagoineensa turhankin voimakkaasti, sillä kirje jatkuu "[...] Eihän niihin uniin ole kyllä mitään luottamista, mutta täällä tulee ajatelleeksi niitakin"⁵⁴².

Kalle näki unia myös kotiinpaluusta. Tammikuussa 1940 Kalle kirjoitti "[...] Tässä toissa yönä olin unissa niin selvästi tullut sinne kotiin, en tiedä mitä sitten merkinne"⁵⁴³ ja myös jatkosodan ajalta on vastaava merkintä 18.8.1941 "[...] Olishan se ollut mukava olla siellä seuroissa. Nyt yöllä unissa olin sinne tulossa ja Vilpposen rannasta lähti seuramiehiä laivaan". Tammikuun kirjeessään Kalle hieman pohti unen merkitystä, mutta hän ei kuitenkaan käsittele aihetta sen enempää. Näissä unissa päällimmäisenä onkin vahva toiveikkuuden merkitys, kun Kalle siirtyi unissaan perheensä luo

⁵³⁸ Kivimäki & Männistö 2016, 101–102.

⁵³⁹ Pehkonen 2013, 213.

⁵⁴⁰ Pehkonen 2013, 234–235.

⁵⁴¹ Kallen kirje lidalle 11.1.1940.

⁵⁴² Kallen kirje lidalle 11.1.1940.

⁵⁴³ Kallen kirje lidalle 9.1.1940.

ja matkasi myös tärkeiksi kokemiinsa seuroihin. Nämä unet ovat varmasti tuoneet lohtua Kallelle, unien välityksellä Kalle pääsi hetkeksi pois sodasta, kotiin ja rakkaidensa luokse.

Ennen haavoittumistaan Kalle näki unen omasta haavoittumisestaan. Unessa kattotuolit kaatuivat Kallen päälle ja hänen päähänsä sattui.⁵⁴⁴ Uni oli todennäköisesti Kallen mielessä hänen kirjoittaessaan lidalle 24.10.1941 "[...] Kyllähän sitä joutuu laskemaan, että milloin on minun vuoro, ja millä tavoin Herra vielä kuljettaa täällä". Kuuden päivän kuluttua Kalle haavoittui päähän. Rintamalla sota oli sodittu ja kirjeet vaihdettu.

7 ELÄMÄ KIRJEISSÄ

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut körttiläisen avioparin kirjeenvaihtoa talvi- ja jatkosodan vuosina 1939–1940 ja 1941. Tuona aikana pariskunta oli erossa toisistaan yhteensä lähes vuoden. Tutkielmassani olen käsitellyt sitä, kuinka heidän elämänsä muuttui sodan seurauksena, kuinka he tuohon muutokseen suhtautuivat ja millä eri tavoin he pyrkivät sopeutumaan muuttuneeseen tilanteeseen. Millaista oli sodanaikainen arki rintamalla ja millaista se oli kotona, kuinka he yhdessä ja erikseen selviytyivät ja millaisia keinoja he käyttivät hallitakseen hallitsematonta tilannetta. Yhtenä keskeisenä aiheena olen käsitellyt lidan ja Kallen körttiläisyyttä, miten oma vakaumus vaikutti sotakokemukseen ja mitä vaikutuksia sodalla oli uskon harjoittamiseen ja körttiläiseen identiteettiin.

Sota-ajan kirjeille yhteinen ominaisuus on kirjeissä tapahtuva sosiaalisen todellisuuden rakentaminen, mikä tapahtuu lähinnä erilaisten päämäärien tavoittelemisen välityksellä. Erkkä Pehkonen on väitöskirjassaan määritellyt ja nimennyt näistä päämääristä neljä keskeisintä: yhteydenpito läheisiin, oman olemassaolon konkretisointi eli sosiaalisten suhteiden ylläpito, oman identiteetin rakentaminen ja elämän mielekkyyden ja arvojen pohdinta.⁵⁴⁵

Yhteydenpito perheen kesken oli varmasti lidan ja Kallen kirjeenvaihdon keskeisin tarkoitus ja päämäärä. Kirjeenvaihdon välityksellä perhe ylläpiti keskinäistä yhteyttä ja kirjeet muodostivat yhteisen tilan, missä perheenjäsenet kohtasivat – henkinen yhteys mahdollisti yhdessäolon fyysisestä etäisyydestä huolimatta. Kirjeenvaihto oli säännöllistä ja puolisoista kumpikin kirjoitti mahdollisimman usein, yhteydenpito koettiin tärkeäksi ja viestit olivat puolin ja toisin odotettuja.

⁵⁴⁴ Puhelinkeskustelu Hannu Pöyhösen kanssa 27.4.2020.

⁵⁴⁵ Pehkonen 2013, 70.

Aktiivisen kirjeenvaihdon avulla perhe säilytti läheisyytensä, mikä puolestaan helpotti jälleennäkemistä ja paluuta yhteiseen arkeen.

Iida ja Kalle ylläpitivät myös perheen ulkopuolisia sosiaalisia suhteita kirjeenvaihtonsa avulla. Kirjeiden mukana kulkivat terveiset kotoa rintamalla oleville sukulaisille ja tutuille ja toiseen suuntaan Kallen vanhemmille, sukulaisille, ystäville ja tuttaville. Terveisten lähettäminen ja kuulumisten kertominen pitivät kirjoittajan mukana mainittujen ihmisten elämässä. Tämä on ollut varmasti erityisen tärkeää Kallelle, rintamatodellisuus tarjosi vain vähän liittymäkohtia normaalielämään ja tällöin tunne kuulumisesta tuttuun ryhmään, omaan vakiintuneeseen sosiaaliseen viitekehyykseen, konkretisoi omaa olemassaoloa. Keskinäisen kirjeenvaihtonsa lisäksi Iida ja Kalle olivat kirjeilyssä myös muihin sukulaisiin ja ystäviin. Erityisesti Kalle oli ahkera kirjoittaja ja piti sosiaalisia suhteita yllä säännöllisellä kirjoittelulla, mutta näitä suhteita ylläpidettiin myös pariskunnan keskinäisen kirjeenvaihdon välityksellä.

Kallen kirjeissä on myös identiteetin rakentamisen elementtejä. Sodan myötä muuttuneet elämisen olosuhteet ja uusi rooli sotilaana pakottivat Kallen arvioimaan minuuttaan ja identiteettiään uudelleen ja tämä käy ilmi myös pariskunnan kirjeistä. Kallen identiteetin keskeisiä elementtejä olivat körttiläisyys sekä roolit puolisona, isänä ja maanviljelijänä ja Kalle pyrki aktiivisesti säilyttämään ja vahvistamaan näitä minuuden osia myös muuttuneessa elämäntilanteessa. Kirjeiden tervehdykset sekä kummankin kirjeissä esiintynyt Iidan ja lasten kuulumisista kirjoittaminen vahvistivat Kallen roolia isänä ja puolisona. Kirjeiden välityksellä Kalle osallistui ja häntä osallistettiin aktiivisesti myös tilanhoitoon sekä työntekijöiden palkkaukseen ja samalla hän lujitti identiteettiään tilallisenä ja perheenpäänä. Körttiläisyyden vahvistaminen ilmenee kirjeissä molemminpuolisen runsaana uskonnollisena kirjoitteluna ja oman uskontilan pohdintoina. Lisäksi Kalle kyseli seurojen järjestämisen ajankohdista ja esimerkiksi tulossa olleesta pyhäkoulun tarkastuksesta ja pohti mahdollisuuksiaan osallistua näihin tapahtumiin. Näin toimimalla Kalle yritti pysyä seurakuntansa aktiivisena ja osallistuvana jäsenenä myös rintamallaoloaikanaan. Kirjeiden sisällöt ja käsitellyt aiheet viestivät pariskunnan yhteisestä tavoitteesta vahvistaa Kallen siviili-minuutta sekä rooleja, joiden kautta hänen identiteettinsä rakentui.

Elämän merkityksellisuuden pohdintaa ja omien arvojen tarkastelua esiintyy kirjeissä runsaasti. Iida ja Kalle kirjoittivat paljon itselleen tärkeistä asioista, kodista, perheestä, lapsista ja uskosta ja myös siitä, miksi nämä asiat olivat heille tärkeitä. Näin toimimalla he vahvistivat arvomaailmaansa ja pitivät elämänsä keskeisiä elementtejä yllä myös sota-ajan poikkeusoloissa. Pariskunta pohti

kirjeissään myös sodan tarkoitusta ja päämäärää ja pyrki siten merkityksellistämään kaikkea tapahtunutta. Kalle käsitteli kokemiaan arvomaailman ristiriitoja, missä vastakkain asettuivat velvollisuus puolustaa isänmaata rintamalla ja toisaalta tarve olla omien rakkaimpien tukena kotona. Kirjeissä on useimmiten läsnä myös toiveikkuus ja tulevaisuuteen suuntaaminen, mitkä osaltaan tukivat elämän mielekkyyttä ja tarkoituksellisuutta ja vahvistivat kummassakin uskoa sota-ajasta selviytymiseen.

Kirjeet olivat sota-ajan tärkein yhteydenpitoväline kodin ja rintaman välillä, kirjeenvaihto mahdollisti suhteen ylläpitämisen ja asioiden hoitamisen ja lisäksi se oli tärkeää kummankin osapuolen henkisen jaksamisen kannalta. Iidan ja Kallen kirjeenvaihto oli säännöllistä ja aktiivista. Kalle kirjoitti rintamalta kotiin lähes päivittäin ja lisäksi hän kirjoitti useille sukulaisille ja ystävilleen. Kirjoittaminen muodostui Kallelle tärkeäksi rutiiniksi rintamalla ja hän myös itse tiedosti yhteydenpidon merkityksen omalle jaksamiselleen. Iida kirjoitti hieman harvemmin, kerran tai kaksi kertaa viikossa, maatalon emännän työpäivä oli sota-aikaan pitkä eikä aikaa kirjoittamiselle aina ollut. Myös Iidan kirjeistä käy ilmi yhteydenpidon merkitys ja useissa kirjeissään Iida korosti kuinka pienikin viesti rintamalta oli aina odotettu ja toivottu. Kirjeenvaihdon tärkeys tiedostettiin ja kumpikin kirjoitti olosuhteiden sallimissa rajoissa mahdollisimman usein. Kirjeiden ohella erityisesti kotirintamalta rintaman suuntaan kulkivat myös paketit. Iida lähetti Kallelle tyypillisimmin ruokaa ja vaatteita, mutta paketeissa kulki myös hengellistä kirjallisuutta, makeisia, nenäliinoja ja kirjoitustarvikkeita. Paketit viestivät rakkaudesta ja huolenpidosta ja osaltaan vahvistivat perheen yhtenäisyyttä ja tunnesidettä.

Kirjeiden pääsisällön muodostivat arkiset asiat ja tapahtumat sekä omat ja läheisten kuulumiset. Iida kirjoitti kodin tapahtumista ja lasten tekemisistä, suoritetuista vierailuista ja tuttujen kuulumisista. Kirjeiden välityksellä Kalle pääsi osalliseksi perheen arjesta fyysisestä etäisyydestä huolimatta. Myös Kalle kirjoitti paljon tavallisista, kotoisista asioista: rintamalla tapahtuneista tuttujen tapaamisista, ruuanlaitosta, kylpemisestä ja lukemisesta. Arkisten rutiinien ylläpitäminen myös sota-ajan erityisolosuhteissa toi elämään kaivattua jatkuvuuden tuntua ja tuttuja asioita käsittelemällä kummankin oli mahdollista kuvitella itsensä osaksi kirjeissä kuvailtuja tapahtumia ja perhe saattoi ikäänkuin elää yhdessä kirjeiden sivuilla. Näin pariskunta vältti kokemuskuilun kasvamisen ja mahdollisti myöhemmän yhteisen elämän jatkumisen.

Sota-aika mullisti perheen työnjaon, kun Kallen ollessa rintamalla Iidan oli vastattava myös aiemmin Kallen vastuulla olleista asioista. Yksi kirjeiden keskeinen sisältö olikin tilan työt ja jokapäiväisten

asioiden hoito. Iida kyseli neuvoja ja Kalle osallistui aktiivisesti töiden suunnitteluun ja ohjeisti Iidaa huolellisesti kirjeitse kuinka työt olisi parasta tehdä ja mitä kaikkea oli otettava huomioon. Kalle auttoi myös töiden priorisoinnissa silloin, kun kaikkia suunniteltuja töitä ei ollut ajan tai työvoiman puutteen vuoksi mahdollista tehdä. Näin yhdessä toimimalla tärkeimmät työt tulivat tehdyksi ja myös Kalle saattoi osallistua tilanhoitoon rintamalla ollessaankin. Sotatilan rauhallisempina ajanjaksoina Kallen kirjeissä ilmeni myös turhautumista, kun kotona olisi ollut paljon työtä ja rintamalla miehet olivat toimettomina.

Yksi läpi työni kulkeva ulottuvuus on Iidan ja Kallen körttiläisyys. Kristilliset arvot, tavat ja käytänteet olivat keskeisessä asemassa perheen elämässä ja työssäni olen analysoinut pariskunnan körttiläisyyden vaikutusta heidän sotakokemuksensa ja toisaalta sodan vaikutusta uskon toteuttamiseen ja körttiläiseen identiteettiin sekä kristillisen vakaumuksen ja sodan todellisuuden välisiä ristiriitoja. Sota-aikana totutuista tavoista ja arjen ja pyhän vaihteluun rytmittyvästä elämäntavasta oli vaikeaa pitää kiinni. Rintamalla taistelut eivät tauonneet pyhäpäivinä, hartaushetkiä oli harvoin ja sodan kaaoksessa sisäisen rauhan saavuttaminen oli haasteellista ja ajoittain Kalle koki myös sisäisiä ristiriitoja körttiläisen identiteetin ja sotilaan roolin välillä. Myös kotirintamalla arjen ja pyhän ero haalentui, jumalanpalveluksia järjestettiin rajoitetusti eikä seuroihin kokoonnuttu samalla tavoin kuin normaalioloissa. Iida ja Kalle yrittivät kuitenkin aktiivisesti hakea ratkaisuja muuttuneisiin olosuhteisiin. Iida lähetti Kallelle hengellistä kirjallisuutta rintamalle ja puoliset myös kirjoittivat toisilleen paljon uskostaan ja vahvistivat toinen toisensa luottamusta Jumalan armoon ja johdatukseen. He myös jakoivat keskenään kokemuksensa, milloin toinen oli ollut jumalanpalveluksessa tai muussa hartaustilaisuudessa ja näin kokemuksesta muodostui yhteinen. Rintamalla Kalle haki turvaa ja lohtua rukouksesta ja toisaalta pysyttäytyi erillään itselleen vieraaksi kokemastaan vapaa-ajan toiminnasta. Yhteisesti jaetusta uskosta pariskunta sai voimaa ja lohdutusta kestää sodan pelkoja ja elämän epävarmuutta, Jumalaan turvaaminen toi varmuuden, että kaikki käy heidän parhaakseen. Jumalan armon ja rakkauden varaan jättäytyminen määritteli pariskunnan sotakokemusta kokonaisvaltaisesti – Iidalle ja Kallelle kaikki tapahtuva, myös sota, olivat Jumalan rakkautta ja valmistivat ihmistä taivaan valtakuntaan.

Eräs tärkeä elementti Iidan ja Kallen sota-ajasta selviämisessä olivat erilaiset verkostot ja niiden hyödyntäminen. Verkoston osia olivat perhe ja suku, ystävät, kyläläiset, virallisissa tehtävissä työskennelleet tuttavat sekä Kallen aseveljet. Sukulaisuus- ja ystävyysuhteet olivat isona apuna Taimelan tilan hoidossa, töiden järjestelyissä ja erilaisissa talkoissa. Maaseudulla talkoot ja

monimuotoinen yhteisöllisyys olivat arkipäivää rauhankin aikana, mutta sota-aikana naapuriavun merkitys korostui entisestään. Kallen aseveljien mukana kulkivat viestit, kirjeet ja paketit niin rintamalle kuin kotiinpäin ja tuttujen virkamiesten puoleen pariskunta saattoi kääntyä virallisempia asioita, esimerkiksi lomahakemuksia, hoitaessaan.

Lida ja Kalle kävivät keskenään tiivistä kirjeenvaihtoa ja kirjeissään käsittelivät laajasti niin arkisia asioita kuin henkilökohtaisempia huolia ja tuntemuksia. Kaikesta he eivät kuitenkaan toisilleen kirjoittaneet. Kalle vaikenä täysin rintaman raadollisuudesta ja sodan kauhuista ja lida puolestaan ei koskaan kirjoittanut tilanhoidon raskaudesta tai väsymyksestä tai yksinäisyyden ja pelon tunteista, joita varmasti joutui tahollaan käsittelemään. Vaikenemisen taustalla oli ensinnäkin pyrkimys noudattaa sotasensuurin määräyksiä kirjeiden sisältöjen suhteen ja näin varmistaa kirjeen perillepääsy sensorin mahdollisesta tarkastuksesta huolimatta. Toisaalta tietoisella vaikenemisella haluttiin suojella puolisoa ja parisuhdetta. Puolisoa ei haluttu huolestuttaa omilla murheilla eikä kirjeisiin myöskään haluttu kirjoittaa sellaisista asioista, joita toinen ei mitenkään olisi voinut ymmärtää ja mitkä näin ollen olisivat aiheuttaneet puolisojen vieraantumista toisistaan. Eikä kaikelle ollut edes sanoja.

Yhtenä sota-ajasta selviämisen keinona lida ja Kalle tulkitsivat näkemiään unia enteellisyyden näkökulmasta. Enneunien avulla pyrittiin saamaan tietoa tulevista tapahtumista ja tällä tavoin hallitsemaan elämää ja tulevia tapahtumia. Unien välityksellä Kalle saattoi myös siirtyä kotiin lidan ja lasten luokse ja tällöin unet toivat helpotusta ikävään ja auttoivat kestäämään rintamallaoloa ja eroa perheestä.

Sotavuosina 1939–1940 ja 1941 lida ja Kalle elivät yhteistä elämäänsä kirjeiden sivuilla. Normaaliolojen rauhalliseen ja sävyisään perhe-elämään rinnastettuna sota-aika piirtyy esiin synkkänä ja poikkeuksellisen ajanjaksona, mutta lida ja Kalle pyrkivät sopeutumaan muutoksiin ja etsivät aktiivisesti uusia toimintatapoja ja selviytymismalleja muuttuneessa elämäntilanteessa. Jaksamisen ja selviämisen kannalta keskeisessä asemassa olivat oma perhe sekä syvä körttiläinen vakaumus, joista pariskunta ammensi voimaa ja uskoa tulevaan. Tutkimukseni perusteella ei ole mahdollista tehdä laajempia yleistyksiä eikä se ole ollut tavoitteenakaan. Tarkoitukseni on ollut kertoa yhden perheen tarina ja avata heidän kokemuksiaan erilaisista tulokulmista tarkasteltuna. Samankaltaisia perheitä ja kirjeenvaihtoja on varmasti vielä paljon tutkimatta ja tarinoita kertomatta. Jokainen niistä on ainutlaatuinen ja merkityksellinen ja rakentaa osaltaan kokonaiskuvaa sodasta kaikkien sodan koskettamien sotana.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

ALKUPERÄISLÄHTEET

lida Pöyhösen kirjeet Kalle Pöyhöselle 1939–1940, 1941

Kalle Pöyhösen kirjeet lida Pöyhöselle 1939–1940, 1941

Työmies Martin kirje lida Pöyhöselle 3.8.1941

Ester Holmströmin kirje Kalle Pöyhöselle 1.10.1941

Veikko Huttusen kirje lidalle 30.10.1941

VIRALLISET LÄHTEET

Kalle Pöyhösen kantakortti, Kansallisarkisto (KA), Pöyhönen Kalle, 769907/550223

Jatkosodan sotapäiväkirjat, Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto, Sotapäiväkirjat-kokoelma (KA/DA/SPK), Jalkaväkirykmentti 30, 8. komppania (8./JR30), 18.6.1941-31.12.1941, sotapäiväkirjan numero 11229, <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=2562677>

LEHTIAINEISTO

Savon Sanomat -lehden artikkeli, ”Sinä aikana rukoiltiin enempi kuin ikinä”, Siikavirta, Sinikka (224/1988)

Seura-lehden artikkeli, ”Kunniaa suojeluskuntalaisille ja lotille. Kalle kustansi patsaan”, Rahkonen Hannu (38/1991)

HAASTATTELUT

Riitta Hämäläinen (os.Pöyhönen) 25.3.2018, Suonenjoki.

Hannu Pöyhönen 1.4.2018, Suonenjoki. Paikalla myös Jukka Hämäläinen.

Eila Paananen (os.Pöyhönen) ja Riitta Hämäläinen (os.Pöyhönen), yhteishaastattelu 12.4.2018, Suonenjoki.

Lisäksi olen työn edetessä kysynyt tarkennuksia käsiteltyihin aiheisiin sekä vastauksia myöhemmin ilmenneisiin uusiin kysymyksiin kaikilta haastatelluilta sekä Riitta Hämäläisen pojalta, Jukka Hämäläiseltä. Lisätietoja olen saanut muun muassa puhelimitse sekä kasvokkain keskusteluissa (2018–2020).

MUUT LÄHTEET

Sukututkimus, Pieksämäen Pöyhölän Matti Pöyhösen jälkeläisiä. Tekijä: Malin, Lea (2014), Nummi-Pusula.

Sukututkimus, Lappi-suvut. Juuret Suontientaipaleessa. Tekijä: Pekka Lappi (2013), Suontientaipaleen Lapit ry.

KIRJALLISUUS

Bourke, Joanna (2006), *”Uusi sotahistoria”*. Suomentanut Ville Kivimäki. Teoksessa: Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.) (2006a), Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 21–42.

Enkenberg, Ilkka (2014), *Jatkosota päivä päivältä*. Helsinki: Readme.fi.

Erikson, Erik H. (1994), *Identity and Life Cycle*. Kirjan tekstit on julkaistu aiemmin 1959, 1980. New York: W.W. Norton & Company.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2006), *Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä*. Teoksessa: Fingerroos Outi & Haanpää Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) (2006), Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006), *Muistitieto ja tutkimus*. Teoksessa: Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) (2006), Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.

Hagelstam, Sonja (2006), *Lähellä ja kaukana. Parisuhteen ylläpitäminen rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa*. Suomentanut Tiina Kinnunen. Teoksessa: Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.) (2006a), Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 213–227.

Hagelstam, Sonja (2008), *Perhe-elämä, arki ja sota*. Teoksessa: Turtola, Martti (toim.) (2008), Sodassa koettua. Arkea sodan varjossa. Porvoo: WS Bookwell Oy, 33–47.

Hagelstam, Sonja (2011), *Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa*. Teoksessa: Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), Kirjeet ja historiantutkimus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 299–328.

Hagelstam, Sonja (2012), *Families, Separation and Emotional Coping in War: Bridging Letters between Home and Front, 1941–44*. Teoksessa: Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (edit.) (2012), *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*. (History of Warfare, Volume: 69), Leiden: Brill, 277–312.

Hagelstam, Sonja (2014), *Röster från kriget. En etnologisk studie av brevdialoger mellan frontsoldater och deras familjer 1914–1944*. Turku: Åbo Akademis förlag / Åbo Akademi University Press.

http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/94379/hagelstam_sonja.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Hagelstam, Sonja (2018a), *Ett liv på sträckbänken. Väntan på hemförlovningarna från krigsfronten*. Budkavlen 2018, erikoisnumero: Under ytan - kulturanalyser av det bortglömda, dolda och triviala, 139–169.

Hagelstam, Sonja & Taskinen, Ilari (2015), *Hiljaisuuden myytit. Postisensuuri, vaikeneminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä*. Teoksessa: Tikka, Marko & Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.) (2015), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Tampereen historiallisen seuran julkaisuja XVIII. Tampere: Postimuseo, Tampereen Historiallinen Seura, 44–59.

Heikkilä, Hannu (2016), *Evakosta pienviljelijäksi. Kirjeitä ja arkielämää Anni ja Yrjö Mureen asutustilalla Lapinlahden Alapitkällä vuosina 1944–1974*. Lapinlahti: Väärnin Pappilan julkaisuja.

Heikkilä, Hannu (2020), *"Rakas ystäväni Klaudia!" : evakkoon joutuneiden ystävysten kirjeet talvi- ja jatkosodan vuosina kättilö Klaudia Mureen kirjeenvaihdossa*. Genos, 91 (2), 79-93.

Helsti, Hilikka (2006), *"Rakkaat omaiset". Heikkilän sisarusten kirjeet ja perhestrategiat 1901–1919*. Teoksessa: Helsti, Hilikka & Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.) (2006), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 110–168.

Holmila, Marja (2001), *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Huhtanen, Taina (toim.) (1984), *Talvisodan kirjeet*. Helsinki: Otava.

Huhtanen, Taina (toim.) (1986), *Jatkosodan kirjeet*. Helsinki: Otava.

- Huotari, Voitto (1981), *Kirkkomme herätysliikkeet tänään*. Pieksämäki: Kirjapaja.
- Hytönen, Kirsi-Maria (2012), *Suomalaisen sotilaan vaimo. Naisroolin rakentuminen avioparin jatkosodan aikaisessa kirjeenvaihdossa*. Teoksessa: Keskinen, Jarkko & Seppälä, Sivianna & Teräs, Kari (toim.) (2012), *Häkäpöntöistä nurkkatansseihin. Arjen ilmiöitä sota-aikana*. Turku: Turun yliopisto. Suomen historian julkaisuja 2, 26–57.
- Hytönen, Kirsi-Maria (2014), *”Ei elämäni lomaa mahtunut”. Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Häggman, Kai (1994), *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Häggman, Kai (1996), *Johdatus perhehistoriaan*. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hälinen, Minna (2007), *Itseyden konstituutio kehitysprosessina. Näkökulmia itseyden muodostumiseen Erik H. Eriksonin psykoanalyttisen kehitysteorian ja Charles Taylorin filosofisen antropologian valossa*. Filosofian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Jutikkala, Eino (1958), *Suomen talonpojan historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Juutilainen, Antti & Koskimaa, Matti (2006), *Maavoimien joukkojen perustaminen*. Teoksessa: Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.) (2006), *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 77–88.
- Kaartinen, Marjo & Salmi, Hannu & Tuominen, Marja (toim.) (2016), *Maamme. Itsenäisen Suomen kulttuurihistoria*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.
- Kalela, Jorma (2006), *Muistitiedon näkökulma historiaan*. Teoksessa: Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) (2006), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 67–92.
- Kallioniemi, Jouni (1998), *Kotirintama 1939–1945*. Turku: Vähäheikkilän Kustannus.
- Kananen, Heli (2010), *Kontrolloitu sopeutuminen: ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa (1946-1959)*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, Humanistinen tiedekunta.

Kananen, Heli (2015), *Kylmille asuinsijoille : miten paikallisväestö otti vastaan ortodoksisen siirtoväen*. Teoksessa: Kivimäki, Ville & Hytönen, Kirsi-Maria (toim.)(2015), *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950*. Tampere: Vastapaino, 103–125.

Kananen, Heli (2018), *Sopeutumisen kipupisteitä : salmilaiset ortodoksit luterilaisten keskellä*. Teoksessa: Kokkonen, Jukka (toim.) (2018), *Sama mua, uudet rannat : Salmilaiset 1948–2018*. Kuopio: Salmi-Säätiö, 76–91.

Kansanaho, Erkki (1991), *Papit sodassa*. Helsinki: WSOY.

Karjalainen, Mikko (2018), *”Uutta vai perinteistä?”*. *Sota- ja sotataidon historia Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimuskeskiössä*. Historiallinen aikakauskirja 4/2018, 467–472.

Karonen, Petri (2017), *Tutkimuskirjallisuuteen viittaamisen etiikasta*. Teoksessa: Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.) (2017), *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus. 136–138.

Kempainen, Ilona (2006), *Isänmaan uhrin. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*. *Bibliotheca Historica* 102. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Keravuori, Kirsi (2011), *Itseoppineet ihmiset kirjeenkirjoittajina. Perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristossa*. Teoksessa: Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), *Kirjeet ja historiantutkimus*. Saarijärvi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 163–191.

Kervanto-Nevanlinna, Anja & Kolbe, Laura (toim.) (2003), *Suomen kulttuurihistoria 3. Oma maa ja maailma*. Helsinki: Tammi.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (2006a), *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (2006b), *Johdatus koettuun sotaan*. Teoksessa: Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.) (2006a), *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 9–18.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (2018), *Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Toinen maailmansota ja uusi sotahistoria suomalaisissa väitöstutkimuksissa*. Historiallinen aikakauskirja 4/2018, 373–383.

Kivimäki, Ville (2006), *Sotilaan työ, siviilin taakka. "Vihollisen tuhoamisen" dynamiikasta, kokemuksesta ja muistoista*. Teoksessa: Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.) (2006a), Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Helsinki: Minerva Kustannus Oy, 191–208.

Kivimäki, Ville & Männistö, Anssi (2016), *Sodan särkemä arki*. Helsinki: WSOY.

Klefström, Kalevi (1999), *YH – Ylimääräiset harjoitukset*. Teoksessa: Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.) (1999), Talvisodan pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY, 72–74.

Koivisto, Hanne (2011), *Tunteita, luottamusta ja ystävyyttä. Kirjeitä Raoul Palmgrenille 1930–1960*. Teoksessa: Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), Kirjeet ja historiantutkimus. Saarijärvi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 357–384.

Korpela, Viljo (1991), *Niin se on poijaat. Viihdetaiteilijat sodissamme 1939–1945*. Porvoo: WSOY.

Lahtinen, Anu & Leskelä-Kärki, Maarit & Vainio-Korhonen, Kirsi & Vehkalahti, Kaisa (2011), *Kirjeiden uusi tuleminen*. Teoksessa: Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), Kirjeet ja historiantutkimus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–27.

Lehtonen, Heikki (1990), *Yhteisö*. Tampere: Vastapaino.

Leskelä-Kärki, Maarit (2006), *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leskelä-Kärki, Maarit (2011), *Kirjeet ja kerrotuksi tulemisen kaipuu. Kirjailija Helmi Krohnin ja säveltäjä Erkki Melartinin kirjeystävyyks, 1906–1936*. Teoksessa: Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), Kirjeet ja historiantutkimus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 242–271.

Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), *Kirjeet ja historiantutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.) (2006), *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki, WSOY.

Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.) (2017), *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Lovio, Maisa (1993), *Maatilojen naiset ja sota*. Teoksessa: Raitis, Riikka & Haavio-Mannila, Elina (toim.) (1993), Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. Helsinki: WSOY, 71–100.

Metsberg, Kimmo (2015), *Kirjeenvaihdon valvojat. Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa*. Teoksessa: Tikka, Marko & Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.) (2015), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura, 30–43.

Mälkki, Juha (2008), *Sotilaat lomilla*. Teoksessa: Turtola, Martti & Huhtinen, Aki-Mauri & Kinnunen, Tiina & Mälkki, Juha, & Seppinen, Ilkka Tapio & Strandberg, Joni (toim.) (2008), *Sodassa koettua. Arkea sodan varjossa*. Porvoo: WSOY.

Nevala, Seija-Leena (2002), *Kansakunta pieniskoossa – lotta- ja suojeluskuntaperhe*. Teoksessa: Gordon, Tuula & Komulainen, Katri & Lempiäinen, Kirsti (toim.) (2002), *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 93–117.

Niiniluoto, Maarit (1994), *On elon retki näin. Eli miten viihteestä tuli sodan voittaja*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Ojalehto, Hannu (1979), *Sotilaspapiston asema ja rooli Suomen sodissa 1939–1944*. Kirkkohistorian lisensiaattityö. Helsingin yliopisto.

Olsson, Pia (2006), *Lotta Svärdin lakkauttaminen*. Teoksessa: Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.) (2006), *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 1115–1118.

Pehkonen, Erka (2013), *”Poikasi täältä jostakin”. Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä*. Jyväskylän Yliopisto, Humanistinen tiedekunta. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42572/978-951-39-5506-9_vaitos14122013.pdf?sequence=1

Pekkarinen, Satu (1998), *Sodan kirjoitettu perhe*. Teoksessa: Pohjola, Kirsi (toim.) (1998), *Neljä artikkelia perheestä*. Jyväskylän Yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 8. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 47–73.

Pietiäinen, Jukka-Pekka (1988), *Suomen postin historia 2*. Helsinki: Posti- ja telelaitos.

Pilke, Helena (2011), *Julkaiseminen kielletty. Rintamakirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941–1944*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pilke, Helena (2015a), *Sotilaan arki, asuminen ja vapaa-ajan vietto*. Teoksessa: Pilke, Helena & Kleemola, Olli (toim.) (2015), *Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden hovit ja harrastukset jatkosodan rintamilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 11–55.

Pilke, Helena (2015b), *Viihteelle, järjesty!* Teoksessa: Pilke, Helena & Kleemola, Olli (toim.) (2015), *Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden hovit ja harrastukset jatkosodan rintamilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 165–193.

Pilke, Helena & Kleemola, Olli (toim.) (2015), *Elämää juoksuhaudoissa. Sotilaiden hovit ja harrastukset jatkosodan rintamilla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pipping, Knut (1978), *Komppania pienenisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944*. Ruotsinkielisestä alkuteoksesta Pipping, Knut (1947), *Kompaniet som samhelle – lakttagelser i ett Finskt frontförband 1941-1944* suomentanut Heikki Vilén. Helsinki: Otava.

Pulkinen, Jonna & Wist, Mika (toim.) (2017), *Viinalla terästetty sota. Alkoholi sotavuosina 1939–1944*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Remes, Viljo (1995), *Herännäisyyden nousu ja hajoaminen*. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.

Rissanen, Veli-Matti (2011), *Amicorum colloquia absentium. Kirjeenkirjoittamisen konventiot Rooman tasavallan ajan lopulla*. Teoksessa: Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), *Kirjeet ja historiantutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 30–55.

Ropponen, Jari (1993), *Suonenjoen historia. Pitäjien takamaasta mansikkakaupungiksi*. Jyväskylä: Gummerus.

Ruokanen, Tapani (1989), *Paavo Ruotsalainen. Talonpoikain herättäjä*. Porvoo: WSOY.

Räikkönen, Tuovi (1993), *Läskisoosia ilman läskiä ja sitruunasoodalla ohukaisia – kotirintaman monitaitureiden elämää*. Teoksessa: Raitis, Riikka & Haavio-Mannila, Elina (toim.) (1993). *Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa*. Juva: WSOY, 160–200.

Räisänen, Arja-Liisa (1995), *Onnellisen avioliiton ehdot: sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

- Räsänen, Matti (1991), *Några aspekter på den etnologiska familjeforskningen i Finland*. Teoksessa: Pulma, Panu (red.) (1991), *Den problematiska familjen*. Helsinki: SHS, 62–82.
- Rönkkönen, Teuvo (1999), *Talvisodan kenttäposti ja postisensuuri*. Teoksessa: Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.) (1999), *Talvisodan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 252–260.
- Rönkkönen, Teuvo (2006), *Kenttäposti ja postisensuuri*. Teoksessa: Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.) (2006), *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 634–646.
- Salomies, Ilmari (1936), *Jumalan tulet. Piirteitä herännäisliikkeistämme menneisyydestä ja nykyisyydestä*. Helsinki: WSOY.
- Siltala, Juha (1992), *Suomalainen ahdistus. Huoli sielun pelastumisesta*. Helsinki: Otava.
- Taskinen, Ilari (2015), *Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta*. Teoksessa: Tikka, Marko & Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.) (2015), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura, 12–29.
- Taskinen, Ilari (2018), *Kokemuksista yllirajaisuuteen. Sotahistorian uudet virtaukset ja kansainväliset keskustelut 1990-luvulta tähän päivään*. Historiallinen aikakauskirja 4/2018, 384–393.
- Tikka, Marko & Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.) (2015), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.
- Tikka, Marko & Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (2015), *Kirjeiden tutkimaton maailma*. Teoksessa: Tikka, Marko & Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena (toim.) (2015), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura, 6–9.
- Tilli, Jouni (2014), *Suomen pyhä sota. Papit jatkosodan julistajina*. Helsinki: Atena.
- Torninoja-Latola, Jaana (2011), *Sisarelta sisarille. Elvi Sinervon jatkosodan aikaiset kirjeet vankilasta Sylvi-Kyllikki Kilvelle ja Aira Sinervolle*. Teoksessa: Leskelä-Kärki, Maarit & Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.) (2011), *Kirjeet ja historiantutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 329–356.
- Vasara, Erkki (2006), *Suojeluskuntatoiminnan päätyminen*. Teoksessa: Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.) (2006), *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 1111–1115.

Vilkuna, Kustaa (1975), *Mukana maailmassa*. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.

Väänänen, Kalle (1941), *Korsusta korsiin Kannaksella*. Porvoo: WSOY.

Welchman, Kit (2000), *Erik Erikson. His life, work and significance*. Buckingham and Philadelphia: Open University Press.

INTERNETLÄHTEET

Fingerroos, Outi (2010), ”Muisti, kertomus ja Oral history -liike”

<https://thy.fi/wp-content/uploads/2011/09/HM6-61-82.pdf> (luettu 3.5.2018)

Hagelstam, Sonja (2018b), *Rintamakirjeissä rakentuva sodan maisema*. Elore 2018, 25 (1), 28–49.

<https://journal.fi/elore/article/view/72813/34595>

Heikkilä, Aino (2017), *Tuntematon päihde. Sotilaiden päihteiden käyttö toisen maailmansodan aikana*. Historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, Historian ja etnologian laitos.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55936/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201711204309.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Heikkilä, Hannu (2015), ”Hänen ammattiloil ei juuri helpoia elää”. *Evakkouden, siirtokarjalaisuuden ja asutustilallisuuden määrittämä Mureen sisarusperheen elämäntapa Lapinlahden Alapitkällä 1944–1974*. Historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, Historian ja etnologian laitos.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/47354/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201510223446.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Herättäjäyhdistys, Herännäisyys, Mitä herännäisyys on?

<https://www.h-y.fi/herannaisyyys.html> (luettu 26.9.2019)

Herättäjäyhdistys, Mitkä Siionin virret?

<https://www.h-y.fi/siionit/tietoa.html> (luettu 4.3.2020)

Herättäjäyhdistys, Pidä seurat, Seurajärjestäjän opas

<https://www.h-y.fi/paikallisosastot/pidaseurat.html> (luettu 26.8.2020)

Kansallisarkisto, ”Näin tilaat kantakortin”

<https://www.arkisto.fi/fi/palvelut/n%C3%A4in-tilaat-kantakortin> (luettu 1.4.2018)

Kansalliskirjaston digitaaliarkisto

<http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Sotap%C3%A4iv%C3%A4> (luettu 1.4.2018)

Kansanhuoltoministeriö, Kiertokirje N:o 129 Kansanhuoltolautakunnille

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/80437/fd2011-pp00000120-pdf001.pdf;jsessionid=599B1708026612BF6707976317A045CE?sequence=1> (luettu 11.2.2020)

Kirkko ja kaupunki –lehti (3.6.2016), ”Körtti voi aina aloittaa alusta, sanoo Tuomas Rantala”

<https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/kortti-voi-aina-aloittaa-alusta-sanoo-tuomas-ranta-1#4724556c>
(luettu 4.3.2020)

Metsberg, Kimmo (2012), *”Kirjoitan sinulle vähän vaikka ei täältä mitään erikoista kuulu”.* *Jatkosodan arkea kahden perheen kirjeissä.* Historian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen Yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83958/gradu06208.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Oriveden opisto

<http://www.ahlman.fi/orivedenopisto> (luettu 6.6.2019)

Portaanpää. Koulutuksen pikkujättiläinen

<http://www.portaanpaa.fi/wordpress/wp-content/uploads/2017/03/Portaanpa%CC%88a%CC%88-Koulutuksen-Pikkuja%CC%88ttila%CC%88inen.pdf> (luettu 6.6.2019)

Portaanpään kristillinen opisto

<http://www.portaanpaa.fi/opisto/> (luettu 6.6.2019)

Portaanpää-opisto

http://www.portaanpaa.fi/wordpress/?page_id=5111 (luettu 6.6.2019)

Pranttila, Anneli (2006), *Rintamamiesten muonitus Suomessa sotavuosina 1939–1945*, Helsingin yliopisto, Soveltavan kemian ja mikrobiologian laitos. Helsinki: Yliopistopaino.

<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/maa/skemi/vk/pranttila/rintamam.pdf>

Suojeluskunnat ja Lotta Svärd, Lakkautus

<https://perinne.fi/suojeluskuntajaerjestoe/lakkautus/> (luettu 7.1.2020)

Suomen tilastollinen vuosikirja 1939

http://istmat.info/files/uploads/44584/annuaire_statistique_de_finlande_1939.pdf (luettu 25.6.2019)

Suonenjoki, Kuntainfo

<https://www.suonenjoki.fi/kuntainfo> (luettu 25.6.2019)

Tuomi-Toljola, Susanna (2008), *Aviopuolisoiden välinen suhde talvi- ja jatkosodassa. Suhteen merkitys ja naisten selviytyminen sodan ajan arjessa kotirintamanaisten kerrotuissa muisteluissa*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen Yliopisto, Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78757/gradu02346.pdf?sequence=1>

Yle, Areena, Tosi tarina: Juoksuhaudan seurakunta

<https://areena.yle.fi/26-101192> (katsottu 9.3.2020)

Yle, Elävä arkisto, Radiojumalanpalvelus on kuulunut koteihin vuodesta 1926

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/09/06/radiojumalanpalvelus-kuulunut-koteihin-vuodesta-1926>

(luettu 5.3.2020).

Yli-Luukko, Elina (2015), *Kirjeisiin kirjoitettu sota. Avioparin kirjeenvaihdossa rakentuvat merkitykset vuonna 1944*. Historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, Historian ja etnologian laitos.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45209/URN:NBN:fi:ju-201501301224.pdf?sequence=1>

4H-järjestö

<https://4h.fi/4h-jarjestona-2/organisaatio/historia/> (luettu 18.7.2019)

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupa, Riitta Hämäläinen

Liite 2. Tutkimuslupa, Hannu Pöyhönen

Liite 3. Tutkimuslupa, Eila Paananen

LUPA TUTKIMUKSEN TEKOOON SEKÄ MATERIAALIN JA NIMIEN JULKAISEMISEEN

SOPIJAPUOLET

Tutkimuksen tekijä: Leila Töyrylä

Luvan myöntäjä: Riitta Hämäläinen, Ida ja Kalle Pöyhösen lapsi

TUTKIMUSLUPA

Leila Töyrylällä on lupa käyttää pro gradu -työnsä aineistona Ida ja Kalle Pöyhösen kirjeenvaihtoa vuosilta 1939–1941. Tutkimuksessa saa käyttää Ida ja Kalle Pöyhösestä heidän oikeita nimiään. Kirjeaineisto palautetaan tutkimuksen valmistuttua Ida ja Kalle Pöyhösen lasten haltuun. Lisäksi Töyrylällä on lupa ilmoittaa haastattelemiensa Ida ja Kalle Pöyhösen lasten nimet. Työtä taustoittavat haastattelut on tehty keväällä 2018. Haastattelunauhat sekä haastattelujen litteroidut versiot ovat Töyrylän hallussa ja hän säilyttää niitä kaksi (2) vuotta pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen, minkä jälkeen aineisto tuhotaan.

SOPIMUSKAPPALEET

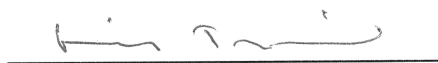
Tätä sopimusta on tehty kaksi (2) samanlaista kappaletta, yksi kummallekin sopijapuolelle.

ALLEKIRJOITUKSET

Paikka ja aika: Suonenjoella 12 / 4 .2018

Riitta Hämäläinen

Leila Töyrylä

Pro gradu -työn tekijä

LUPA TUTKIMUKSEN TEKOON SEKÄ MATERIAALIN JA NIMIEN JULKAISEMISEEN

SOPIJAPUOLET

Tutkimuksen tekijä: Leila Töyrylä

Luvan myöntäjä: Hannu Pöyhönen, Ida ja Kalle Pöyhösen lapsi

TUTKIMUSLUPA

Leila Töyrylällä on lupa käyttää pro gradu -työnsä aineistona Ida ja Kalle Pöyhösen kirjeenvaihtoa vuosilta 1939–1941. Tutkimuksessa saa käyttää Ida ja Kalle Pöyhösestä heidän oikeita nimiään. Kirjeaineisto palautetaan tutkimuksen valmistuttua Ida ja Kalle Pöyhösen lasten haltuun. Lisäksi Töyrylällä on lupa ilmoittaa haastattelemiensa Ida ja Kalle Pöyhösen lasten nimet. Työtä taustoittavat haastattelut on tehty keväällä 2018. Haastattelunauhat sekä haastattelujen litteroidut versiot ovat Töyrylän hallussa ja hän säilyttää niitä kaksi (2) vuotta pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen, minkä jälkeen aineisto tuhoaan.

SOPIMUSKAPPALEET

Tätä sopimusta on tehty kaksi (2) samanlaista kappaletta, yksi kummallekin sopijapuolelle.

ALLEKIRJOITUKSET

Paikka ja aika: Suonenjoella 12/7.2018

Hannu Pöyhönen

Leila Töyrylä
Pro gradu -työn tekijä

LUPA TUTKIMUKSEN TEKOON SEKÄ MATERIAALIN JA NIMIEN JULKAISEMISEEN

SOPIJAPUOLET

Tutkimuksen tekijä: Leila Töyrylä

Luvan myöntäjä: Eila Paananen, Ida ja Kalle Pöyhösen lapsi

TUTKIMUSLUPA

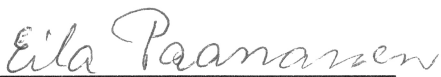
Leila Töyrylällä on lupa käyttää pro gradu -työnsä aineistona Ida ja Kalle Pöyhösen kirjeenvaihtoa vuosilta 1939–1941. Tutkimuksessa saa käyttää Ida ja Kalle Pöyhösestä heidän oikeita nimiään. Kirjeaineisto palautetaan tutkimuksen valmistuttua Ida ja Kalle Pöyhösen lasten haltuun. Lisäksi Töyrylällä on lupa ilmoittaa haastattelemiensa Ida ja Kalle Pöyhösen lasten nimet. Työtä taustoittavat haastattelut on tehty keväällä 2018. Haastattelunauhat sekä haastattelujen litteroidut versiot ovat Töyrylän hallussa ja hän säilyttää niitä kaksi (2) vuotta pro gradu -tutkielman valmistumisen jälkeen, minkä jälkeen aineisto tuhotaan.

SOPIMUSKAPPALEET

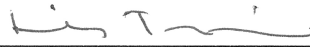
Tätä sopimusta on tehty kaksi (2) samanlaista kappaletta, yksi kummallekin sopijapuolelle.

ALLEKIRJOITUKSET

Paikka ja aika: Suonenjoella 12/4 .2018

Eila Paananen

Leila Töyrylä

Pro gradu -työn tekijä